

FACKEN
inom industrin

Ekonomiska bedömningar

Inför avtalsrörelsen 2013

November 2012

Facken inom industrin (FI) är ett samarbetsorgan mellan de fem fackförbund inom industrin som omfattas av "Samarbetet om industriell utveckling och lönebildning" (Industriavtalet). De fem förbunden är Sveriges Ingenjörer, IF Metall, Unionen, Livsmedelsarbetareförbundet samt GS – Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch.

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas på e-postadress fi.kansli@fikansli.se eller telefonnummer 08-786 85 13. Rapporten finns också att ladda ner från Facken inom industrins hemsida, www.fackeninomindustrin.se.

Förord

Syftet med rapporten ”Ekonomiska bedömningar – inför avtalsrörelsen 2013” är att ge de förtroendevalda i förbunden i Facken inom industrin ett ekonomiskt underlag inför avtalsrörelsen 2013.

När parterna inom industrin agerar måste de beakta att de har en lönenormerande roll på hela den svenska arbetsmarknaden. Det innebär att förbunden i en avtalsituation måste agera på ett sätt som är långsiktigt hållbart. Samtidigt påverkar det dagsaktuella ekonomiska läget förutsättningarna. Vårt ekonomiska underlag behandlar därför både det dagsaktuella ekonomiska läget och de mer långsiktiga förutsättningarna för lönebildningen.

Rapporten inleds med våra sammanfattande bedömningar av det ekonomiska läget kopplat till avtalsrörelsen 2013. Vi följer sedan i stort den disposition som finns i rapporten ”Bästa möjliga – lönebildning och samhällsekonomi”. Det innebär att vi börjar med en beskrivning av den ekonomiska utvecklingen i omvärlden och i Sverige i stort. Därefter behandlas i fem olika kapitel ”Industrins konkurrenskraft”, ”Svensk ekonomi”, ”Inflationen”, ”Sysselsättning och arbetslöshet” samt ”Löner”.

Rapporten innehåller en omfattande mängd fakta. Som underlag har vi använt många olika källor. De rapporter vi studerat mest är Industrins ekonomiska råds rapport ”Inför 2013 års avtalsrörelse”, Konjunkturinstitutets rapporter ”Konjunkturläget augusti 2012” och ”Lönebildningsrapporten 2012”. Men vi har också använt en hel del internationella källor, framför allt data och rapporter från OECD, Eurostat, ECB och IMF.

De bedömningar vi gör i rapporten står vi som rapportförfattare själva för.

I arbetsgruppen som arbetat fram denna rapport har ingått Tobias Brännemo och Gösta Karlsson, Unionen, Torbjörn Dalin, GS, Erica Sjölander, IF Metall och Göran Nilsson, Facken inom industrin.

*Göran Nilsson
Kanslichef
Facken inom industrin
8 november 2012*

Innehållsförteckning

1. SAMMANFATTANDE BEDÖMNINGAR	7
1.1 De ekonomiska förutsättningarna	7
1.2 Utgångspunkter för lönebildning	9
1.3 Slutsatser	12
2. OMVÄRLDEN	13
2.1 Internationell utblick	13
2.2 Eurokrisen	16
2.3 Svenska exportmarknader	18
2.4 Sammanfattning	19
3. INDUSTRINS KONKURRENSKRAFT	21
3.1 Industriproduktion.....	21
3.2 Produktivitet.....	24
3.3 Arbetskraftskostnader	25
3.4 Växelkurs	25
3.5 Lönsamhet och vinster	30
3.6 Export.....	32
3.7 Bytesbalansen	33
3.8 Sammanfattning	35
4. SVENSK EKONOMI	37
4.1 BNP-utvecklingen	37
4.2 Hushållens konsumtionsutgifter.....	38
4.3 Offentliga sektorns konsumtionsutgifter.....	40
4.4 Bruttoinvesteringarna.....	40
4.5 Utvecklingen av lagren	42
4.6 Importen	42
4.7 Produktionsutveckling och produktivitet	43
4.8 Sammanfattning	47
5. INFLATION	48
5.1. Prisutvecklingen.....	48
5.2. Inflationsmålet och penningpolitiken.....	51
5.3 Konsumentpriser och näringslivets priser.....	53
5.4 Lönernas påverkan på inflationen	54
5.5 Sammanfattning	54
6. SYSSELSÄTTNING OCH ARBETSMARKNADEN	56
6.1 Sysselsättningsutvecklingen	56
6.2 Sysselsättningen inom industrin.....	58
6.3 Varselutvecklingen	61
6.4 Matchningen på arbetsmarknaden	64
6.5 Sammanfattning	65
7. LÖNER	67
7.1 Löneutveckling	67
7.2 Reallöner	68
7.3 Vanligaste löneökningen 2011	68
7.4 Kvinnor och män.....	69
7.5 Hela arbetsmarknaden.....	70
7.6 Löneutveckling i Europa.....	71
7.7 Reallöneutveckling i Europa.....	72
7.8 Utveckling framöver i Europa	72
7.9 Sammanfattning	74

1. Sammanfattande bedömningar

Kapitel 1 innehåller en sammanfattning av de ekonomiska förutsättningarna som beskrivs mer utförligt i kapitel 2-7, därefter behandlas ett antal principiellt viktiga utgångspunkter för lönebildningen och avslutningsvis redovisas rapportförfattarnas viktigaste slutsatser i sex punkter.

1.1 De ekonomiska förutsättningarna

Omvärlden

Den ekonomiska världskartan fortsätter att ritas om. Under de senaste fem åren har den kinesiska ekonomin växt med drygt 50 procent och den indiska med drygt 40 procent. Samtidigt har euroländernas ekonomi krympt med någon procent. I flera östeuropeiska länder har industriproduktionen fortsatt att växa i god fart samtidigt som den har stagnerat eller fallit i flertalet västeuropeiska länder.

Den ekonomiska utvecklingen i Sveriges viktigaste konkurrentländer påverkas fortfarande i hög grad av efterdyningarna till den globala finanskrisen. Under 2012 inträffar en förnyad försvagning av tillväxten. Det råder osäkerhet om utvecklingen framöver. En långsam återhämtning förväntas under 2013. En högre tillväxttakt förutsätter att flera ekonomiskpolitiska åtgärder vidtas. Det handlar framförallt om den politiska hanteringen av eurokrisen både på EU-gemensam nivå och i respektive land, men också om USAs finanspolitik där beslut måste fattas för att undanröja kraftiga åtstramningseffekter.

Statsskulderna har ökat kraftigt i flera euroländer delvis som en följd av hanteringen av den globala finanskrisen. Eurokrisen beror också på strukturella problem i flera länder och obalanser mellan länder. Balans och timing i den ekonomiska politiken krävs för att skapa en finansiell stabilitet i euroområdet, komma till rätta med budgetunderskotten och bidra till strukturella förbättringar i ekonomierna.

Sverige

Förändringar i omvärlden har stark inverkan på den ekonomiska utvecklingen i Sverige. Svensk export till regioner utanför Europa har ökat över tid men fortfarande är de europeiska länderna de viktigaste handelsparterna. Den svenska ekonomin växer inte lika snabbt nu som under Industriavtalets första tio år. Utsikterna för de närmaste åren visar på en fortsatt lägre tillväxttakt. Produktiviteten i hela näringslivet utvecklas också långsammare. Fortfarande växer dock den svenska ekonomin och tillväxten är högre än i flertalet jämförbara länder.

Den svaga ekonomiska tillväxten i Sverige hänger samman med den svaga ekonomiska utvecklingen på de viktigaste exportmarknaderna. För att den ekonomiska utvecklingen i Sverige inte ska bli ännu svagare krävs att hushållen håller uppe sin efterfrågan. Det måste samtidigt ske på ett sätt som innebär att svensk industris konkurrenskraft inte försvagas eller att företagets investeringsvilja påverkas negativt. Företagens tro på framtiden och vilja att sätta planerade investeringsplaner i verket har stor betydelse för ekonomins både kortsiktiga och långsiktiga utveckling.

Konkurrenskraften

Industriproduktionen i Sverige föll kraftigt under finanskrisens akuta fas men återhämtade sig sedan starkt och var i början av 2011 tillbaka på samma nivåer som innan kri-

sen. Därefter har industriproduktionen legat kvar på ungefär samma nivå eller minskat något. Trots den mediokra utvecklingen under 2011 och 2012 står sig utvecklingen av svensk industriproduktion bra i jämförelse med många andra europeiska länder.

Under perioden 1998-2012 har arbetskraftskostnader i Sverige ökat med omkring 3,5 procent per år. Det har varit ungefär en halv procentenhet högre än snittet för Europa. Samtidigt har produktivitetens utvecklingen varit högre i svensk industri. I Tyskland har ökningen av arbetskraftskostnaderna varit väsentligt lägre. För femton år sedan var arbetskraftskostnaderna i Tyskland ungefär 20 procent över de svenska, nu är de ungefär på samma nivå.

Vinstnivåerna i svensk industri har sjunkit under 2012 och förväntas ligga under genomsnittet för de senaste femton åren också 2013. Utvecklingen av svensk export följer marknadstillväxten relativt väl. Bytesbalansen visar fortsatt stora överskott men överskottet i handelsbalansen har minskat avsevärt sedan 2004.

En genomgång av olika konkurrenskraftsindikatorer visar att svensk industri inte har tappat i konkurrenskraft mot våra viktigaste konkurrentländer i Europa. Den svaga utvecklingen av industriproduktionen och dämpningen av exportutvecklingen beror istället på den låga efterfrågan i omvärlden.

Inflationen

Inflationen enligt KPI har varierat kraftigt under de senaste åren. En orsak till det är Riksbankens förändringar av reporäntan och de effekter detta fått på bostadsräntorna. Inflationen kommer 2012 att hamna under inflationsmålet. Under 2013 förväntas inflationen stiga något men fortfarande hamna under inflationsmålet. Inflationsförväntningarna på några års sikt visar på fortsatt förtroende för inflationsmålet på två procent.

Sysselsättning

Sysselsättningen i Sverige fortsätter att stiga men ökningen av befolkningen i arbetsför ålder är större. Detta medför att sysselsättningsgraden sjunker. Enligt senare prognoser förväntas arbetslösheten nästa år överstiga åtta procent.

Matchningen på arbetsmarknaden har stegvis fortsatt att försämrats. Antalet kvarstående lediga platser vid Arbetsförmedlingen ökar samtidigt som arbetslösheten ökar. Det förefaller som om kompetensgapet mellan arbetsgivarnas krav på kunskaper hos arbetssökande och de arbetssökandes faktiska kunskaper ökar.

Löner

Det löneavtal som träffades inom industrin i december 2011 innebar att lönerna höjdes med tre procent från 1 februari 2012. Avtalen löper på 14 månader vilket gör att årstakten för löneökningarna blev 2,6 procent. Det var det tal som blev normerande på resten av arbetsmarknaden. Vad den uppmätta löneökningen för 2012 blir vet vi ännu inte men det står klart att reallönerna kommer att öka.

Under de senaste fem åren har kvinnorna inom industrin haft en högre procentuell löneökning än männen. Löneökningarna inom olika sektorer av den svenska ekonomin har i stort sett varit desamma under Industriavtalsperioden.

1.2 Utgångspunkter för lönebildning

I detta avsnitt görs en genomgång av ett antal, för Facken inom industrin, principiellt viktiga utgångspunkter och förhållningssätt.

Industrins lönenormerande roll

Med Industriavtalet skapades en ordning i Sverige där parterna inom industrin fick en lönenormerande roll. Erfarenheterna av den ordningen är goda. När parterna inom industrin tar gemensamt ansvar för normeringen vinner den kraft och legitimitet på svensk arbetsmarknad.

Avtalsområdena inom industrin utgör kärnan i den internationellt konkurrensutsatta sektorn. Därför bör parterna inom industrin vara först med att teckna nya avtal. Det är en bra ordning för samhällsekonomin, industrin och industrins anställda.

För att industrins parter ska kunna normera löneökningar på hela arbetsmarknaden krävs att de centrala avtalen innehåller löneökningar som signalerar till övriga parter på arbetsmarknaden vad löneökningstakten bör vara. Industrins parter har att bedöma de ekonomiska förhållandena inom den konkurrensutsatta sektorn och ta hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna i hela den svenska ekonomin.

Inflationsmålet

Riksdagen har beslutat att målet för den svenska penningpolitiken är att upprätthålla ett fast penningvärde. Riksbanken har preciserat ett operativt mål som innebär att den årliga ökningen av konsumentprisindex (KPI) ska vara 2 procent. Det är en viktig utgångspunkt för parterna när de förhandlar om nya löner.

Inflationen svänger runt Riksbankens mål. Under senare år har dessa svängningar varit stora. År 2008 var inflationstakten flera månader över fyra procent för att 2009 vissa månader vara negativ, d.v.s. det var deflation. År 2011 var inflationstakten sex månader i rad över tre procent och sedan juli i år är inflationstakten under en procent.

Om arbetsmarknadens parter, när de sluter löneavtal skulle försöka ta hänsyn till dessa svängningar i inflationstakten skulle lönebildningen bli mycket instabil. Parterna bör istället agera som om Riksbanken når sitt inflationsmål. Med ett sådant agerande bidrar parterna till att inflationsförväntningarna håller sig runt 2 procent. Detta underlättar dels för Riksbanken att nå sitt mål och minskar sannolikt skillnaderna i parternas bedömning av löneutrymmet. Det bidrar till mer stabila samhällsekonomiska förutsättningar. En sådan lönepolitik bygger på att Riksbanken långsiktigt verkligen strävar efter och förmår upprätthålla förtroendet för inflationsmålet.

Konkurrenskraften

Om svensk industri stärker sin konkurrenskraft ökar förutsättningar för tillväxt och reala löneökningar i Sverige. Svensk industri levererar regelbundet en högre produktivitetsutveckling än andra sektorer i svensk ekonomi. Därmed skapas ett ökat reall löneutrymme som alla löntagare i Sverige kan dra nytta av. Produktivitetsvinsterna måste dock kombineras med ökade produktionsvolymerna. Det ger en stabil grund för ett växande löneutrymme. Det är viktigt att industrin och den internationellt konkurrensutsatta sektorn hävdar sig väl och kan växa. Ökad konkurrenskraft innebär ett ökat löneutrymme.

Många arbetsgivare sätter likhetstecken mellan en förbättrad konkurrenskraft och lägre arbetskraftskostnader. Det kan vara förståeligt om man talar om ett företags konkurrenskraft gentemot ett annat företag. Men när begreppet konkurrenskraft används som ett mått på en nations eller hela industrins konkurrenskraft gäller det omvända. En nation som kan bära höga arbetskraftskostnader och samtidigt upprätthålla balansen i utbytet med omvärlden har en hög konkurrenskraft.

Växelkursen

Den svenska penningpolitiken har inget mål för valutakursen, utan utgår från att växelkursen är rörlig. Samtidigt påverkar valutakursens utveckling den svenska inflationen, konkurrenskraften och nettoexporten. Det finns också ett omvänt förhållande, där utvecklingen av inflationstakten i Sverige relativt vår omvärld och den svenska konkurrenskraftens utveckling påverkar valutakursens utveckling.

Om exempelvis den svenska kronans värde stiger, stiger också de svenska arbetskraftskostnaderna relativt omvärlden vilket tenderar att leda till minskad nettoexport. Samtidigt sjunker inflationstakten, svenska företag och hushåll kan köpa varor och tjänster billigare från utlandet och landets bytesförhållande gentemot omvärlden förbättras. Om företagen då bibehåller sina priser mätt i svenska kronor och lyckas sälja sina produkter ökar det reala utrymmet. Om kronans värde istället sjunker gäller det omvända.

För att nettoexporten inte permanent ska hamna på en allt lägre nivå, om den svenska växelkursen stiger, krävs att omställnings- och förnyelseförmågan i industrin är hög och att resurser och produktion flyttas över till mer högproduktiv verksamhet.

Fluktuationerna i den svenska växelkursen är ibland kraftiga och det är svårt att säkert veta vad fluktuationerna beror på samt i vilken mån de är tillfälliga eller av mer permanent natur. Parterna varken kan eller bör ta hänsyn till dessa svängningar när de uppskattar löneutrymmet. Risken är stor för att effekterna blir desamma som om parterna skulle försöka ta hänsyn till tillfälliga variationer i inflationstakten. Lönebildningen skulle bli mer instabil och förstärka obalanser i den samhällsekonomiska utvecklingen.

Den ekonomiska politiken

Ansvar för den ekonomiska politiken och för lönebildningen ska hållas isär. Justering av inkomstskatter och över- eller underbalansering av statsbudgeten är riksdagens och regeringens ansvar och påverkar inte det utrymme parterna har att fördela. Avser regering eller riksdag att förändra arbetsgivaravgifterna eller företagsbeskattning bör de göra det på ett sätt som inte kommer som en överraskning för parterna. Det är sedan upp till parterna att bedöma om man bör ta hänsyn till dessa förändringar eller inte.

Regering och riksdag har ansvaret för att utforma en finanspolitik som hanterar de konjunkturella svängningarna. Riksbanken har, givet inflationsmålet, ett ansvar för att föra en penningpolitik som bidrar till att stabilisera utvecklingen av produktion och sysselsättning. Om resursutnyttjandet är lågt och arbetslösheten hög, bör Riksbanken föra en expansiv penningpolitik. Det gäller även om inflationen är nära målet. Det är inte parternas uppgift att via lönebildningen bedriva ”stabiliseringspolitik”.

Sysselsättningen

Utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet påverkas av en mängd faktorer. Misslyckad ekonomisk politik kan få förödande effekter på sysselsättningen. Den kraftiga

ökningen av arbetslösheten under 2009 var en direkt effekt av finanskrisen. Bristerna i de finansiella marknadernas sätt att fungera, överdriven kreditexpansion och handel med finansiella instrument som få förstod sig på m.m., var orsaken till att miljontals löntagare miste sina jobb och att arbetslösheten steg kraftigt i många länder.

Även lönebildningen kan påverka utvecklingen av arbetslöshet och sysselsättning. Såväl för höga som för låga löneökningar kan leda till lägre sysselsättning och högre arbetslöshet. Det inträffar om företagens lönekostnader stiger så mycket att de driver på inflationen till nivåer över Riksbankens inflationsmål eller om löneökningarna blir så låga att prisökningstakten inte når upp till Riksbankens inflationsmål. Löneökningar som utgår från inflationsmålet och har sin grund i ökad produktivitet har positiva effekter på sysselsättningen.

Det kan också finnas situationer då löneökningarna kan behöva begränsas i syfte att stärka Sveriges internationella konkurrenskraft och därigenom öka företagens möjligheter och vilja att investera. Om å andra sidan produktivitetsökningarna är högre i Sverige än i omvärlden ska också reallönerna öka mer i Sverige.

Lönebildningen för samhällsekonomisk stabilitet

Svängningarna i den ekonomiska utvecklingen, men också i olika prognosmakares bedömningar av utvecklingen, har tilltagit markant under senare år. Osäkerheten om utvecklingen i närtid har ökat. Det innebär inte att löneökningstrymmet blir mindre. Skulle parterna låta dessa kortsiktiga fluktuationer i utfallsdata och prognoser få stor betydelse för löneavtalen ökar risken för felbedömningar och därmed behovet av korrigeringar i efterhand.

Facken inom industrin intog redan i början av sitt samarbete en rad förhållningssätt som varit vägledande för förbundens agerande. Dit hör de redan tidigare refererade förhållningssätten angående fluktuationer i inflation och växelkurser. Bedömningarna av löneutrymmet bör inte heller göras utifrån tillfälliga svängningar i produktivitet utveckling, utan ta sin utgångspunkt i utvecklingen över flera år. När de kortsiktiga svängningarna tilltar är det ännu viktigare att parterna söker vägledning i de långsiktiga trenderna. På så sätt kan lönebildningen bidra till en stabil samhällsekonomisk utveckling.

Lönebildning för ökad trygghet och omställningsförmåga

Sveriges stora omvärldsberoende och de snabba kasten i världsekonomin ökar risken för obehagliga överraskningar. Det är en viktig lärdom av finanskrisen. Det är uppenbart att Sverige inte var tillräckligt väl rustat för att möta den situation som uppstod under finanskrisen. Företagen vidtar olika åtgärder i syfte att vara bättre förberedda om en liknande situation uppträder igen.

Åtgärder behöver också vidtas som stärker de anställdas trygghet. Inkomstskyddet och utbildningsmöjligheterna vid plötsliga verksamhetsförändringar måste förbättras. Tryggheten och stödet för förnyelse och omställning måste förstärkas, inte urholkas. För att möta de utmaningar som globaliseringen och den finansiella instabiliteten för med sig, krävs politiska åtgärder på både nationell och global nivå. Men det är också en fråga för Industriavtalets parter.

1.3 Slutsatser

Utmaningen för Facken inom industrin är att träffa avtal som ger förutsättningar för reallöneökningar på en långsiktigt hållbar nivå. Det innebär att avtalen bör leda till bibehållen eller förstärkt konkurrenskraft, vara förenliga med inflationsmålet och bidra till en förbättrad sysselsättningsutveckling. Vilken är då denna ”bästa möjliga” löneökningstakt?

Nedan ställer vi de ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2013 emot Facken inom industrins utgångspunkter för lönebildningen och sammanfattar våra viktigaste slutsatser i sex punkter.

- Tillväxten och produktivitetsutvecklingen i det svenska näringslivet har varit lägre under de senaste fem åren jämfört med de tio första åren med Industriavtalet. Utsikterna för den närmaste tiden visar att tillväxten och produktivitetsutvecklingen under de närmast kommande åren också kommer att vara lägre än under de första tio åren med Industriavtalet. Fortfarande växer dock den svenska ekonomin och tillväxten i Sverige är högre än i flertalet jämförbara länder.
- Svensk industri har inte tappat i konkurrenskraft mot våra viktigaste konkurrentländer i Europa. Den svaga utvecklingen av industriproduktionen och dämpningen av exportutvecklingen beror istället på den låga efterfrågan i omvärlden.
- Löner och arbetskraftskostnaderna i Sverige har under Industriavtalsperioden stigit med i genomsnitt 3,5 procent per år. Bedömningar av det tillgängliga utrymmet under de kommande åren visar på att utrymmet nu är lägre. Det gäller såväl om bedömningarna utgår från pris- och produktivitetsutvecklingen i det svenska näringslivet som om de utgår från förväntad ökning av löner- och arbetskraftskostnader i Europa. Vår bedömning är att löner och arbetskraftskostnader i Europa under de närmaste åren kommer att öka med mellan 2,5 och 3 procent per år.
- Parterna bör när de förhandlar om nya löner utgå från att Riksbanken gör sitt jobb och att inflationen hamnar kring inflationsmålet och inte försöka följa tillfälliga svängningar i inflationstakten.
- För att varaktigt få ner arbetslösheten till de nivåer som rådde före finanskrisen krävs omfattande utbildningssatsningar framförallt riktade gentemot grupper av arbetslösa som har en kortare och bristfällig utbildning. Parterna kan och bör satsa betydligt mer på kompetensutveckling för att bättre hantera de matchningsproblem som finns. Därutöver behövs kraftfulla satsningar inom arbetsmarknads- och utbildningspolitikens områden.
- Med en löneökningstakt något under det historiska genomsnittet under Industriavtalsperioden, kan parterna inom industrin kombinera kraven på reala löneökningar med kraven på bibehållen konkurrenskraft. Det är samtidigt en löneökningstakt som är väl förenlig med Riksbankens inflationsmål och utgör inget hinder för Riksbanken att föra en expansiv penningpolitik.

2. Omvärlden

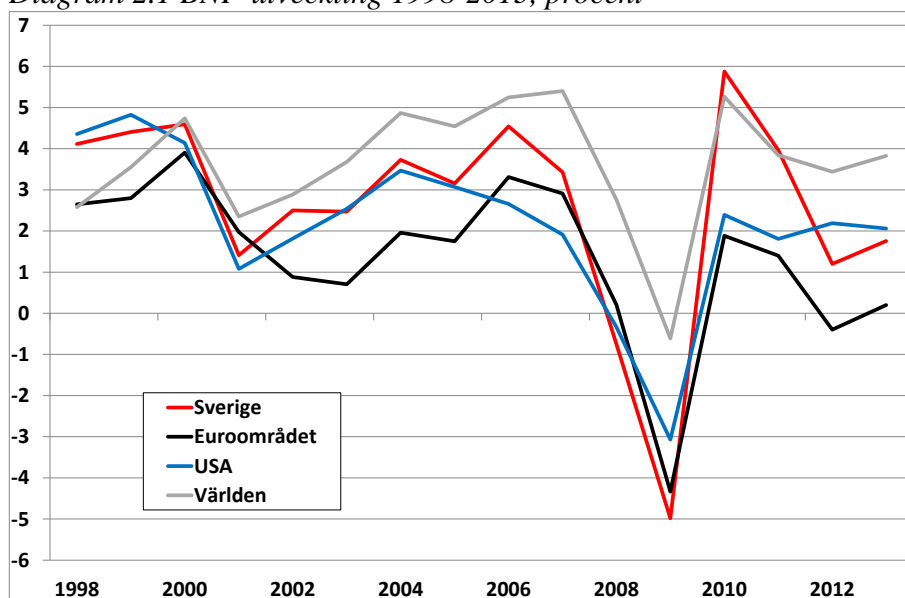
Svensk ekonomi är mycket beroende av utvecklingen i omvärlden. När tillväxten är hög i omvärlden ökar också efterfrågan på varor och tjänster producerade i Sverige. Ökad tillväxt i omvärlden drar med sig den svenska ekonomin. På samma sätt påverkas den svenska ekonomin av lägre tillväxt, kriser och problem i den ekonomiska utvecklingen i vår omvärld.

I kapitel 2 beskrivs den ekonomiska utvecklingen i omvärlden. Tidsperioden i fokus är åren efter finanskrisen och fram till idag, samt prognoser för de närmaste ett till två åren. Den ekonomiska krisen som pågår inom euroområdet analyseras lite närmare och utsikterna för tillväxt på svenska exportmarknader studeras. Kapitlet innehåller inga egna konjunkturprognoser. De främsta källorna är Konjunkturinstitutet och IMF.

2.1 Internationell utblick

Världsekonomin påverkades kraftigt negativt av finanskrisen 2008-2009. Sviterna av finanskrisen och skuldbyggnaden åren före finanskrisen kommer att påverka världsekonomin utveckling även kommande år. Efter den kraftiga rekylen uppåt 2010 har tillväxttakten mattats av och i år väntas inbromsningen dra ned världstillväxten till dryga tre procent. Mer expansiv eller mindre åtstramande ekonomisk politik i både tillväxtländer och OECD-länder kan bidra till att tillväxten blir starkare nästa år. En stabilisering av konjunkturer skulle minska den ekonomiska oron och ge ett ökat förtroende hos hushållen och därmed en vilja att börja konsumera - en viktig faktor för en återhämtning under 2013.

Diagram 2.1 BNP-utveckling 1998-2013, procent

Källa: Konjunkturinstitutet och IMF:s prognos oktober 2012

Den internationella konjunkturer står under hösten 2012 och väger och det finns stor osäkerhet i hur långvarig inbromsningen blir och hur omfattande de negativa effekterna på ekonomin kommer att bli. Avgörande för detta är den ekonomiska politiken och att de beslut som behövs för att ge understöd till en återhämtning kommer på plats. Det

gäller framförallt hanteringen av krisen i euroområdet men också finanspolitiken i USA måste skötas. De ekonomiska utsikterna i den internationella prognos som till exempel IMF gör baseras på att nödvändiga ekonomisk-politiska beslut kommer att fattas och man pekar på risker för en sämre utveckling om så inte blir fallet.

Spridningseffekter från krisområdena till övriga regioner och länder i världen spelar stor roll för den globala tillväxten framöver. Även en lägre tillväxtpotential och högre riskversioner kan komma att dra ned tillväxttakten mer än tidigare förväntat. Effekter på finansiella systemet via kapitalflöden, statsskuldsräntor och börskurser får inverkan på den reala ekonomins möjligheter till återhämtning.

Tabell 2.1 BNP i utvalda länder och regioner

BNP	2011	2012	2013
USA	1,8	2,2	2,1
Euroområdet	1,5	-0,4	0,2
Tyskland	3,1	0,9	0,9
Storbritannien	0,8	-0,4	1,1
Norge	1,5	3,1	2,3
Danmark	0,8	0,5	1,2
Finland	2,7	0,2	1,3
Kina	9,2	7,8	8,2
Världen	3,8	3,3	3,6

Källa: IMF:s prognos oktober 2012

Kina

Tillväxtländerna i Asien är inne i en svagare period till följd av den globala dämpningen av efterfrågan. Det är fortfarande tillväxt men på en lägre växel än tidigare. Finanskrisen visade tydligt hur beroende de olika delarna av världsekonomin är av varandra då kapitalflödena till Asien snabbt minskade och oron spreds.

I Kina sker en viss avmattning i år och tillväxttakten blir lägre, vilket med kinesiska mått mätt betyder under åtta procent. Det är både en lägre konsumtion och investeringar som dragit ned tillväxten som ändå är förhållandevis stark. Ekonomisk-politiska stimulanser väntas kunna upprätthålla tillväxten på en god nivå även om möjligheterna att öka exporten inte är så goda när världskonjunkturen är svag. Kina står ändå för ungefär hälften av den globala tillväxten de kommande åren. Kinas ekonomi får en allt större betydelse för världsekonomin i takt med att landets tillväxt är så pass mycket högre än i andra stora länder.

USA

Återhämtningen av ekonomin har gått långsamt åren efter finanskrisen. Bostadsmarknaden, skuldsättningen och den svaga arbetsmarknaden har satt käppar i hjulet för en snabbare uppgång. Inte heller 2012 blir det någon fart på tillväxten i USA. Återhämtningen fortsätter men blir långsam till följd av den åtstramande finanspolitiken och den svaga arbetsmarknadsutvecklingen som gör att hushållen sparar. Bostadsmarknaden har börjat en långsam återhämtning och de senaste utfallen visar på en liten ljusning på arbetsmarknaden. Den svaga omvärldsefterfrågan och den relativt euron starka dollarkursen hämmar möjligheterna till att exporten ska kunna bidra till en bättre utveckling.

Finanspolitiken är ett osäkerhetsmoment som lyfts fram som en risk för tillväxten. Beslut behövs som mildrar effekterna av att de ”tillfälliga” skattelättnaderna från 2001-

2003 ska fasas ut. Man måste också ta beslut som begränsar stora nedskärningar av statliga utgifter. Det är ändå rimligt att tro att de amerikanska politikerna lyckas hantera dessa akuta finanspolitiska deadlines utan att låta ekonomin hamna i recession.

Europa

De ekonomiska utsikterna för de europeiska länderna präglas i stor utsträckning av krisen i euroområdet. En svag tillväxt och en ökad arbetslöshet karaktäriserar utvecklingen i många länder. Flera länder befinner sig i recession och det är framförallt Tyskland, Österrike och Sverige som håller emot så här långt. Givet att eurokrisen gradvis lättar innehåller prognoserna för 2013 en återhämtning i Europa.

Tyskland har sedan finanskrisen haft en relativt stark tillväxt med en god utveckling av sysselsättningen. Men även den tyska ekonomin försvagas i år. Tysklands BNP växer med ungefär en procent i år och nästa år. Ökad sysselsättning och stigande reallöner har lagt grund för bättre konsumtionsefterfrågan. Men hushållens försiktighet leder till att privat konsumtion endast ökar svagt. Investeringarna har vänt ned under de senaste månaderna som en konsekvens av det oklara konjunkturläget. Exporten är fortfarande en styrkefaktor i tysk ekonomi, men ökningstakten bromsas in. Tysk konkurrenskraft gynnas av en svag valuta men den svaga efterfrågan från exportmarknaderna inverkar negativt.

Tyskland har ett starkt anseende som ett konkurrenskraftigt produktionsland. Efter en period med återhållsam utveckling av arbetskraftskostnaderna förväntas en viss normalisering. I våras fanns signaler om att en prisökningstakt som ger en högre inflation än två procent kunde accepteras, vilket ökat utrymmet för en högre löneökningstakt. Detta motverkas nu av att arbetsmarknaden försvagas när tillväxten bromsar in.

Storbritannien har negativ tillväxt under 2012. Konsumtionen och exporten utvecklas svagt. Bostadsmarknaden har inte återhämtat sig från en lång period av fallande huspriser och minskat byggande. Finanspolitiken är kraftigt åtstramande och ger ingen stimulans. Ändå väntas ekonomin börja förbättras under kommande vinter och under nästa år i takt med att tillväxten globalt återhämtas.

Norden

Utvecklingen i våra nordiska grannländer har varit blandad. Norge har fortfarande en stark utveckling med en expansiv ekonomisk politik som ytterligare stimulerar utvecklingen där. Landet lyfter hela regionen och är en bra draghjälp för svensk ekonomi. Konsumtionen ökar i god fart och sysselsättningen fortsätter att utvecklas starkt med en arbetslöshet på endast tre procent. BNP växer med över tre procent i år och utvecklingen fortsätter också vara god även 2013.

I Finland och Danmark är utvecklingen mer dyster. I dansk ekonomi har både konsumtion och investeringar utvecklats negativt andra kvartalet i år. Helåret 2012 väntas BNP växa med en halv procent. Problemen på bostadsmarknaden har legat som en hämsko på ekonomin men en viss stabilisering förväntas framöver vilket kan få igång den inhemska efterfrågan. Även finanspolitiska stimulanser kan bidra till att återhämtningen kommer igång under 2013.

Finsk ekonomi är också inne i en svag utveckling med minskad export och investeringar och dämpad konsumtion. Den svaga omvärldsefterfrågan och finanspolitisk åtstramning

ger nästintill oförändrad BNP 2012 men återhämtningen sker 2013 även här. Finland har underskott i bytesbalansen för första gången sedan 1993. Strukturomvandlingen i teleproduktindustrin och den lägre produktiviteten är stora utmaningar för landet.

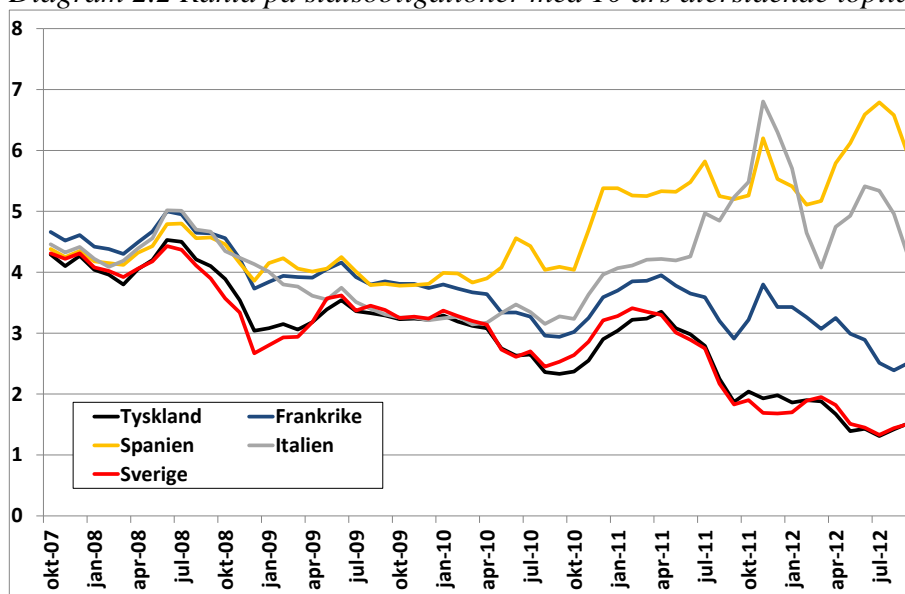
2.2 Eurokrisen

Efter den globala finanskrisen växte den offentliga skuldsättningen mycket snabbt i flera europeiska länder. Skuldsättningen drevs på av att statsfinanserna måste bära stora delar av kostnaderna för krascher på fastighetsmarknaderna och illikvida banker.

Skuldskrisen i euroområdet har pågått under mer än två år. De senaste åren har de statsfinansiellt svaga länderna präglats av svag ekonomisk utveckling, höga räntor, finanspolitiska åtstramningar och fortsatt oro för bankerna. Arbetslösheten har rakat i höjden och den åtstramande finanspolitiken som krävs för att komma till rätta med budgetunderskotten har negativa effekter på inkomstutveckling och ökar de ekonomiska klyftorna i länderna. Den svaga tillväxten i flera euroländer förstärker ökningen av de offentliga skulderna som andel av BNP.

Under finanskrisen började skillnaderna i marknadsräntor mellan olika euroländer växa. Räntorna hade varit nästan identiska i alla länder inom euron fram till dess. Skillnaden i räntor accelererade under 2010 då också möjligheterna att hålla ihop valutaunionen började ifrågasättas på allvar. Splittringen inom euroområdet har resulterat i höga räntor i exempelvis Spanien och Italien och låga räntor i Tyskland.

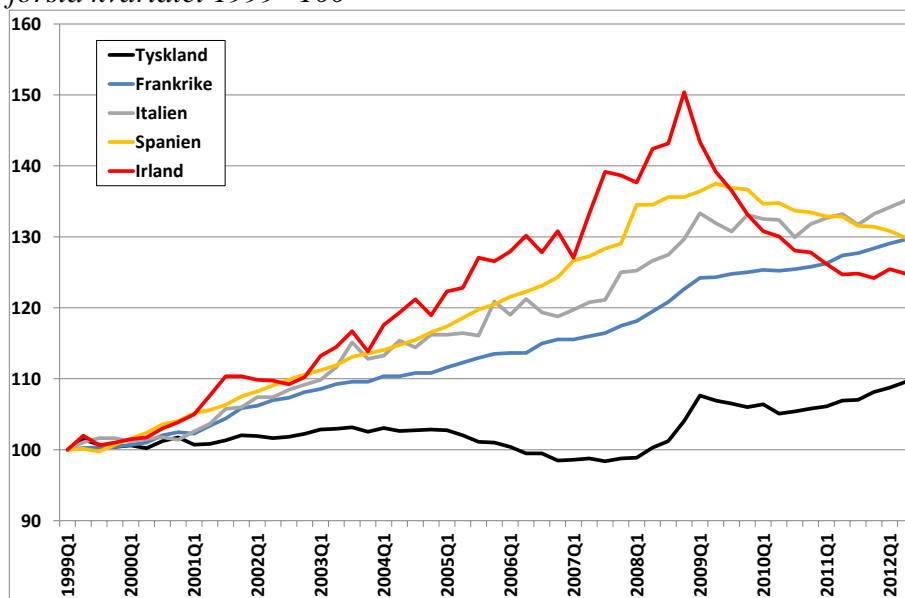
Diagram 2.2 Ränta på statsobligationer med 10 års återstående löptid, procent

Källa: Thomson Reuters Datastream

Krisförloppet har karaktäriserats av bakslag följt av förhoppningar om stabilisering av utvecklingen till följd av de ekonomisk-politiska åtgärder som vidtagits av politiker i euroområdet och europeiska centralbanken. Problemen med finansiell oro och höga marknadsräntor har återkommit och riskerat att bli akuta om de inte bemöts av nya politiska insatser. Risken för förnyad turbulens på de finansiella marknaderna är fortsatt stor så länge mer heltäckande lösningar på krisens problem inte finns på plats och genomförts.

Diagram 2.3 Enhetsarbetskraftskostnad (ULC) i några euroländer, kvartalsdata, index, första kvartalet 1999=100

Källa: Thomson Reuters Datastream

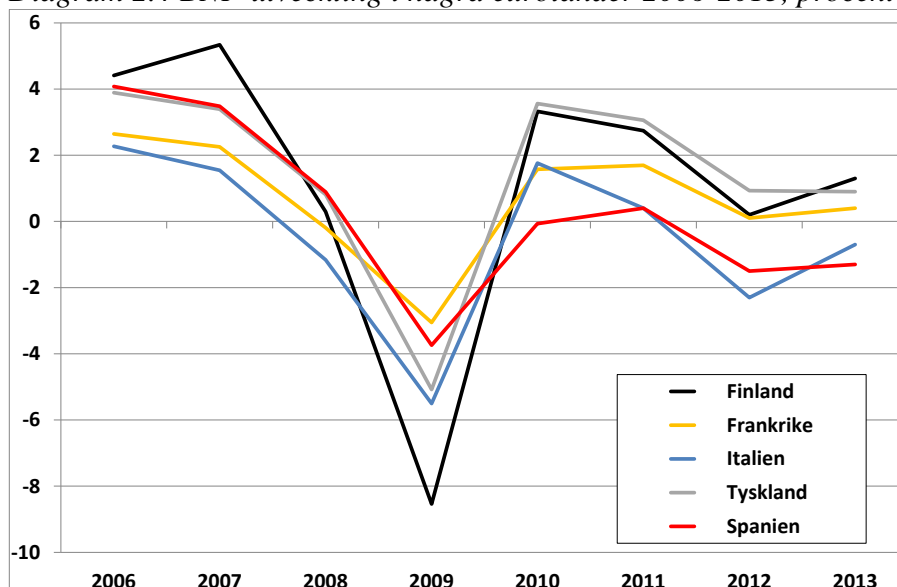
Konkurrensförhållandena mellan länderna inom euroområdet har genomgått stora förändringar sedan euron infördes. I de krisdrabbade länderna har enhetsarbetskraftskostnaderna ökat med uppemot 40 procent samtidigt som de nästan legat stilla i Tyskland. Lönerna har ökat snabbare samtidigt som man har haft en sämre produktivitet utveckling.

Möjligheten att kunna konkurrera på exportmarknader inom och utanför euroområdet har steg för steg försämrats för de länder vars kostnader ökat snabbt. Importen har ökat snabbare än exporten och bytesbalansen har varit negativ i många år. Skuldsättningen ökade därmed, både den privata och den offentliga. Kostnadskrisen har på så sätt också bidragit till den skuldskris som länderna nu genomlever.

Det kommer att ta tid att komma till rätta med obalanserna som finns inom euroområdet. Eftersom man har en gemensam valuta så kan kostnadsläget inte justeras med hjälp av devalveringar som ju var den svenska vägen på 1970- och 1980-talen.

I år och nästa år väntas tillväxtutsikterna inte förbättras märkbart för de mest krisdrabbade länderna. Mest troligt är en period av flera år med låga tillväxttal i regionen framöver. Det är en stor utmaning att hitta en balans och bra timing i den ekonomiska politiken som kan skapa en finansiell stabilitet i euroområdet, komma till rätta med budgetunderskotten och bidra till strukturella förbättringar i ekonomierna. Samtidigt måste de negativa effekterna på tillväxt och sysselsättning av åtstramningspolitiken begränsas.

Diagram 2.4 BNP-utveckling i några euroländer 2006-2013, procent

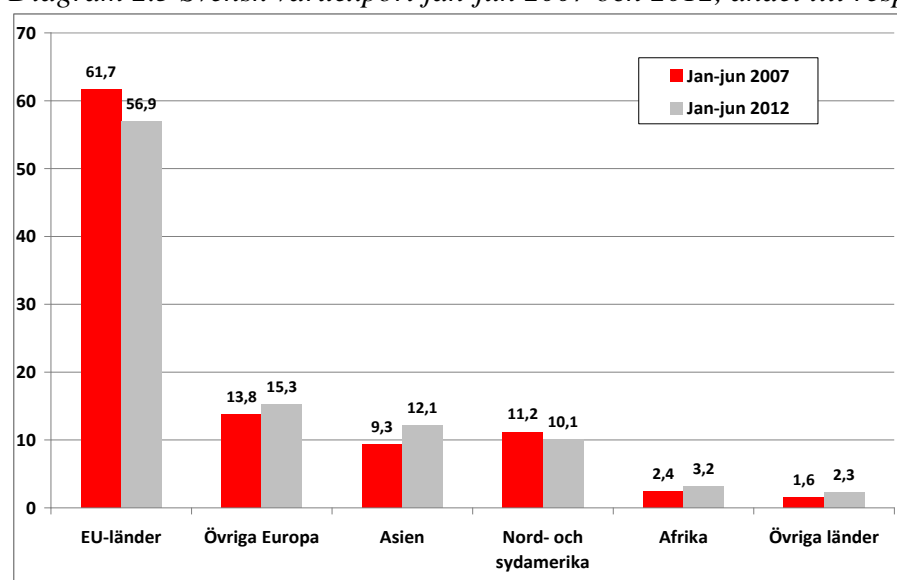

Källa: IMF

2.3 Svenska exportmarknader

Europa är Sveriges klart största exportmarknad. Över 70 procent av svensk varuexport¹ går till andra länder i Europa. I diagram 2.5 visas varuexporten under första halvåret 2012 uppdelat på olika områden. En jämförelse görs också med första halvåret 2007 för att få en bild av om den svenska exportmarknaden har förändrats före och efter finanskrisen.

Diagram 2.5 Svensk varuexport jan-jun 2007 och 2012, andel till respektive område.

Källa: SCB, utrikeshandeln med varor

EU-ländernas andel av den svenska varuexporten har minskat något sedan 2007. Det är dock fortfarande den överlägset största exportmarknaden. Exporten till övriga Europa har ökat sedan 2007 vilket till största delen förklaras av en ökad export till Norge.

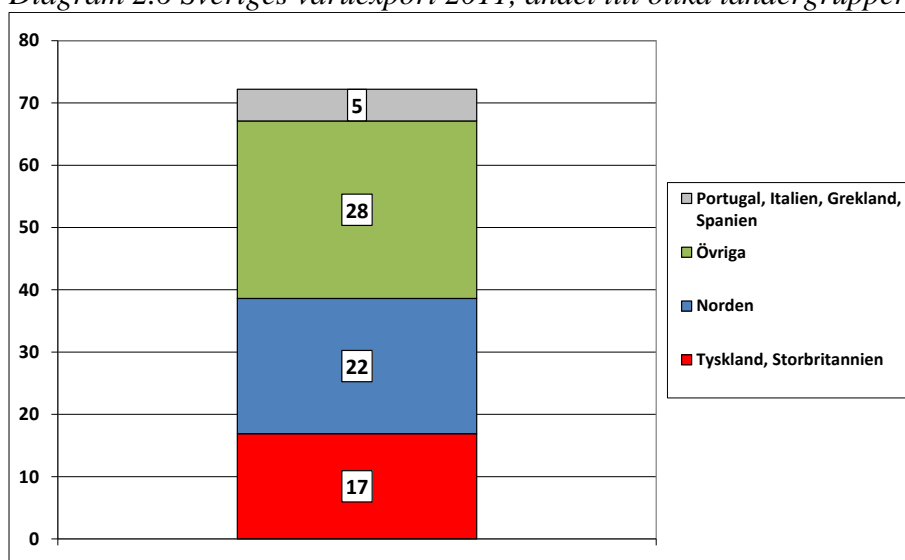
¹ I SCB:s utrikeshandelsstatistik finns uppdelningen på mottagarland endast för varuexporten. Denna står dock för mer än två tredjedelar av den totala exporten, resten är tjänsteexport.

En ökad handel med Kina och Indien har gjort att Asiens andel som exportmottagare har ökat.

Exporten till Nord- och Sydamerika har minskat något. Där har exporten till USA minskat från 8,1 till 6,5 procent medan exporten till Syd- och Centralamerika har ökat.

De skuldyngda länderna i Sydeuropa är mottagare av endast en liten del av den svenska exporten. Av de drygt 70 procent som går till Europa står Portugal, Italien, Spanien och Grekland tillsammans för endast fem procentenheter. Krisen i de sydeuropeiska länderna drabbar därför främst inte svensk export direkt utan effekterna kommer i den ekonomiska oron som det skapar i övriga europeiska länder som är viktigare handelspartners till Sverige.

Diagram 2.6 Sveriges varuexport 2011, andel till olika ländergrupper

Källa: SCB, utrikeshandeln med varor

För att få en bild av hur den svenska exportmarknaden kommer att utvecklas framöver har vi vägt ihop BNP-prognoser för Sveriges 15 största exportmottagare med vikter som baseras på hur stor andel av svensk varuexport som går till respektive land.

Tabell 2.2 Exportvägd BNP-prognos

	2012	2013
Sveriges 15 största exportmottagare	1,2	1,6

Källa: IMF och egna beräkningar

Denna uppskattning ger att den svenska exportmarknaden kommer att växa med 1,2 procent 2012 och med 1,6 procent 2013. Jämfört med BNP-prognoserna i tabell 2.1 är denna prognos betydligt högre än för euroområdet men lägre än för världstillväxten.

2.4 Sammanfattning

Fortfarande lider världsekonomin av sviterna efter den globala finanskrisen och under 2012 inträffar en förnyad försvagning av tillväxten.

Det råder osäkerhet om utvecklingen framöver. En långsam återhämtning förväntas under 2013. En högre tillväxttakt förutsätter att flera ekonomisk-politiska åtgärder vidtas. Det handlar framförallt om den politiska hanteringen av eurokrisen både på EU-gemensam nivå och i respektive land, men också om USA:s finanspolitik där beslut måste fattas för att undanröja kraftiga åtstramningseffekter.

Statsskulderna ökade kraftigt i flera euroländer delvis som en följd av hanteringen av den globala finanskrisen. Eurokrisen beror också på strukturella problem i flera länder och obalanser mellan länder. Balans och timing i den ekonomiska politiken krävs för att skapa en finansiell stabilitet i euroområdet, komma till rätta med budgetunderskotten och bidra till strukturella förbättringar i ekonomierna. De negativa effekterna på tillväxt och sysselsättning måste begränsas.

Även om svensk export till regioner utanför Europa har ökat över tid är de europeiska länderna fortsatt de viktigaste handelsparterna för svenskt vidkommande. De ekonomiska utsikterna på våra viktigaste exportmarknader medför en svag exportutveckling i år men möjligheter till en bättre utveckling under 2013.

3. Industrins konkurrenskraft

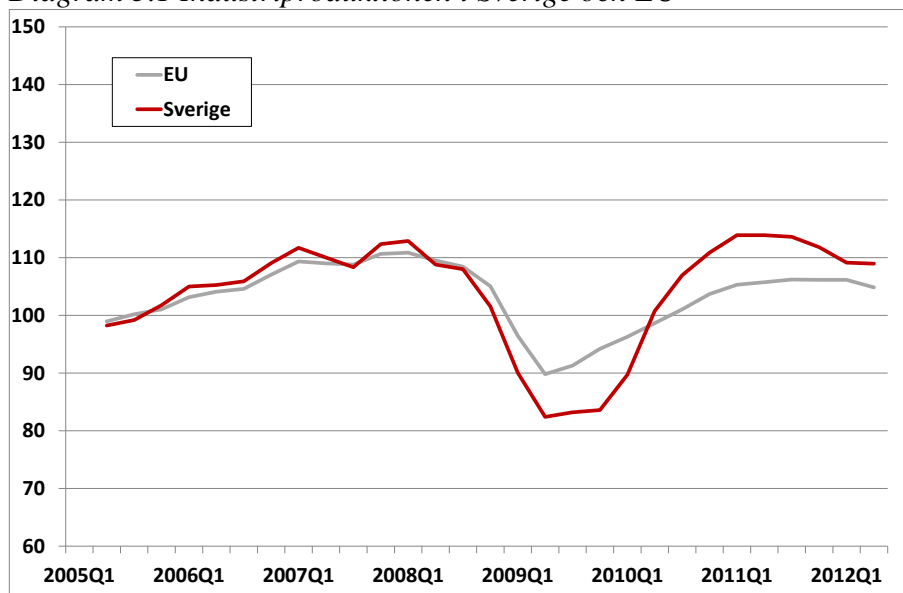
Svensk industris konkurrenskraft har en avgörande inverkan på den svenska ekonomins utveckling. Välfärdsnivån beror i hög utsträckning på hur svensktillverkade produkter värderas på de internationellt konkurrensutsatta marknaderna, i Sverige och utomlands.

I Kapitel 3 görs en bedömning av hur den svenska industrins konkurrenskraft utvecklats under senare tid. För att göra bedömningen studeras ett antal indikatorer på konkurrenskraft. Jämförelsen görs framförallt med våra viktigaste konkurrentländer i Europa.

3.1 Industriproduktion

Den svenska industriproduktionen föll kraftigt hösten 2008 och första halvåret 2009. Det var en extremt snabb nedgång som saknar motsvarighet i modern tid. Jämför man nivån andra kvartalet 2008 med andra kvartalet 2009 hade industriproduktionen sjunkit med cirka 25 procent. Det mesta av fallet skedde från oktober 2008 till mars 2009.

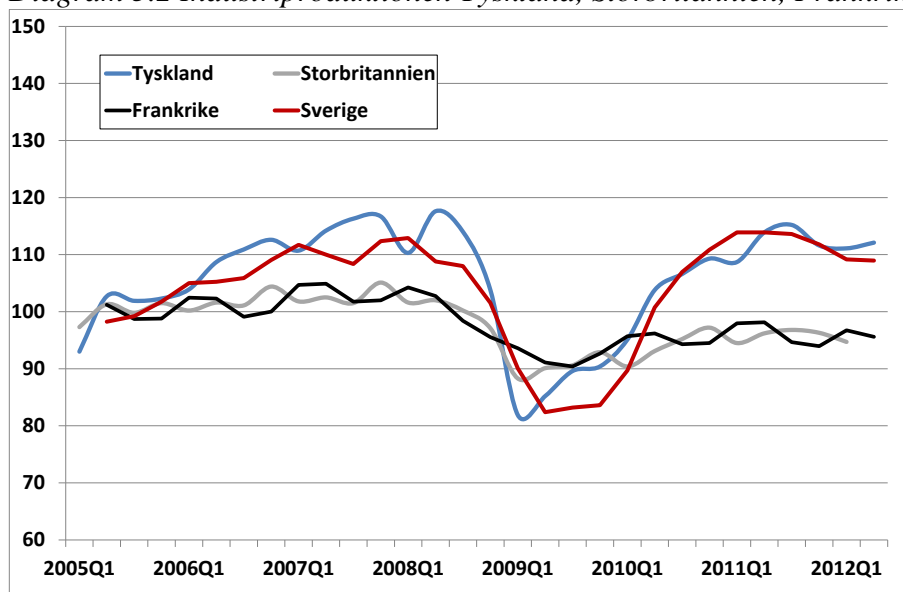
Diagram 3.1 Industriproduktionen i Sverige och EU

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Även i andra EU-länder föll industriproduktionen kraftigt. Inom hela EU föll industriproduktionen med cirka 18 procent. Från slutet av 2009 återhämtade sig den svenska industriproduktionen snabbt och redan i slutet av 2010 var industriproduktionen tillbaka på samma nivå som före finanskrisen. Från andra halvåret 2011 har industriproduktionen inte fortsatt att öka, snarare minskat något. Det innebär att industriproduktionen i Sverige under 2012 kan förväntas vara på ungefär samma nivå som 2007. Om man ser till EU totalt så skedde också där en kraftig återhämtning med början under andra halvåret 2009.

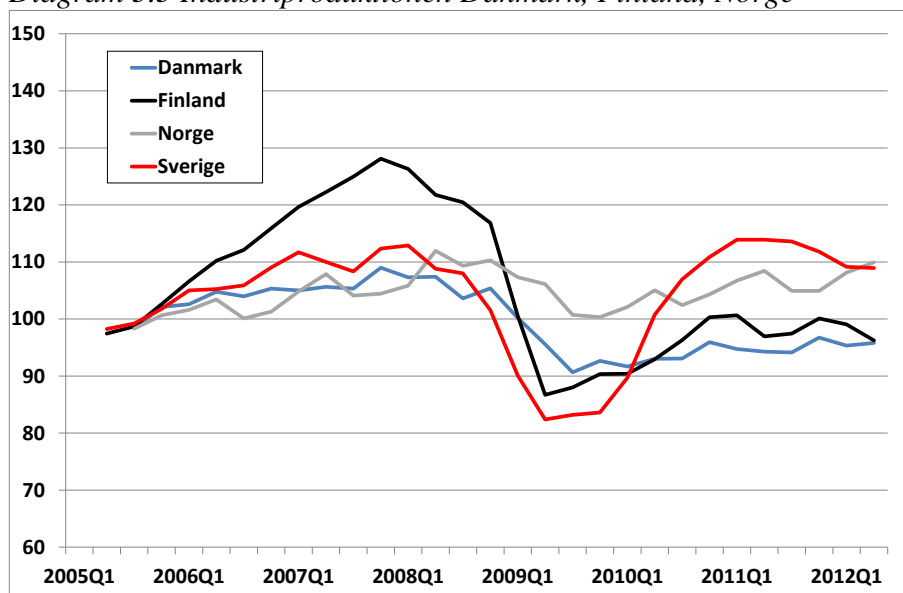
Diagram 3.2 Industriproduktionen Tyskland, Storbritannien, Frankrike

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Industriproduktionens utveckling i Sverige och Tyskland följer varandra väl från 2005 och fram till idag. Utvecklingen av industriproduktionen i Frankrike och Storbritannien har varit betydligt svagare än den i Tyskland och Sverige. Produktionsfallet efter finanskrisens inledning var inte lika stort i Frankrike och Storbritannien men nivån före finanskrisen är ännu inte återhämtad.

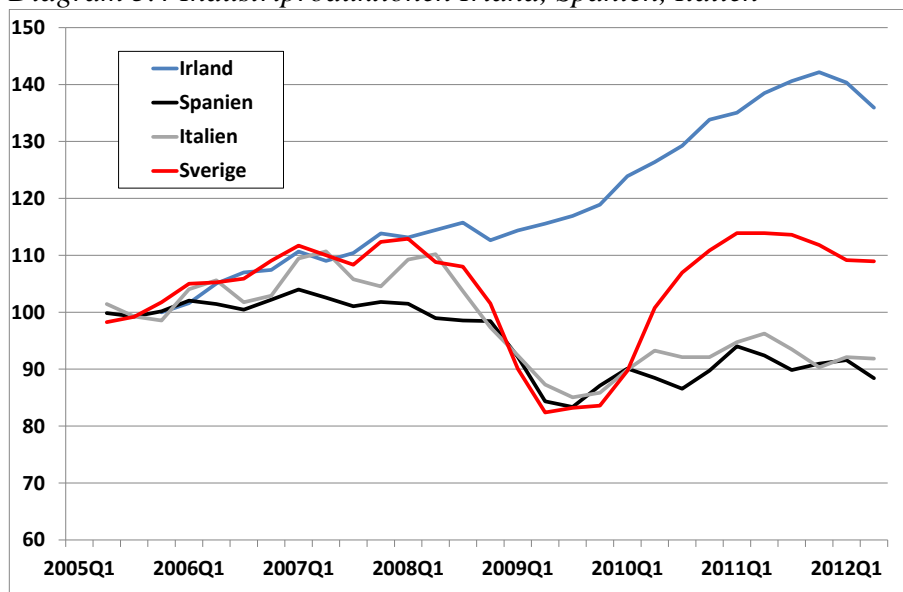
Diagram 3.3 Industriproduktionen Danmark, Finland, Norge

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Industriproduktionen i Finland ökade snabbare än i Sverige före krisen samtidigt som fallet blev ännu större. Industriproduktionen i Finland ligger fortfarande långt under nivån före finanskrisen. Den danska industriproduktionen föll inte lika brant som den svenska men fallet har inte återhämtats. Vid en jämförelse mellan de nordiska länderna påverkades industriproduktionen i Norge minst av finanskrisen.

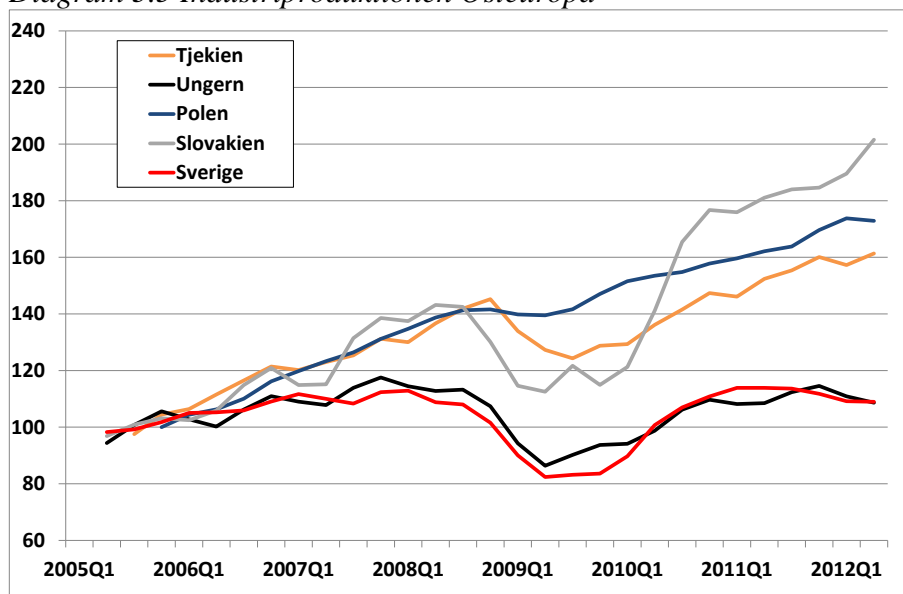
Diagram 3.4 Industriproduktionen Irland, Spanien, Italien

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Industriproduktionen i Spanien och Italien föll under 2008 och 2009 och har sedan haft svårt att återhämta sig. Irlands industriproduktion har, trots landets svårigheter, fortsatt att öka och är idag cirka 40 procent högre än 2005.

Diagram 3.5 Industriproduktionen Östeuropa

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Utvecklingen av industriproduktionen i Ungern följer ett liknande mönster som det i Sverige under de senaste sju åren. I Polen, Tjeckien och Slovakien har industriproduktionen ökat kraftigt sedan 2005 och är idag betydligt större än före krisen. Finanskrisen ledde inte till något fall i den polska industriproduktionen som idag är omkring 70 procent högre än 2005.

3.2 Produktivitet

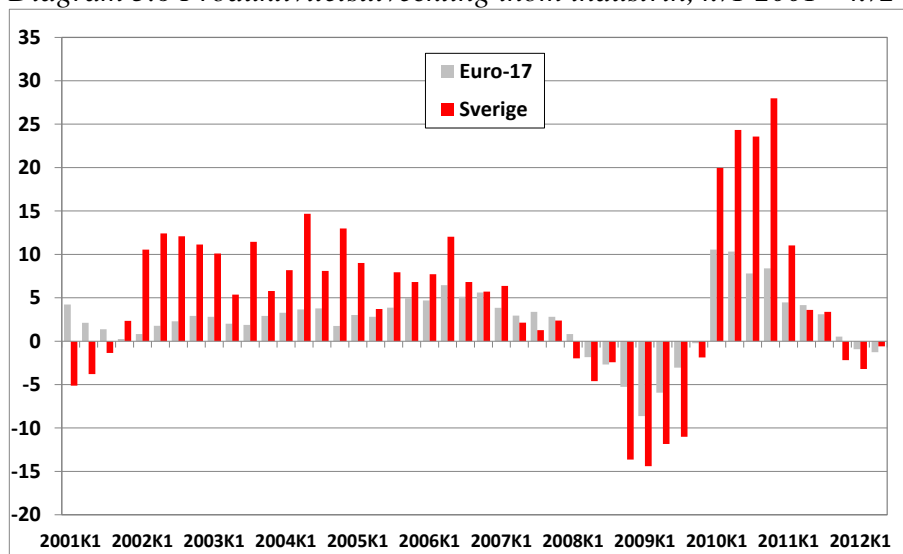
En förbättrad produktivitet är det som över tid lägger grunden för ett högre ekonomiskt välstånd och högre reallöner för Sveriges löntagare. Svensk industri har under lång tid haft en hög produktivitetstillväxt.

Under 2007 mattades den tidigare höga produktivitetstillväxten av. Det innebar att när finanskrisen slog till mot svensk industri under 2008 befann sig industrin redan i en fas där produktivitetstillväxten utvecklades förhållandevis måttligt utifrån en historisk jämförelse. På ett akut sätt förstärkte finanskrisen den här utvecklingen. När efterfrågan på svenska industriprodukter föll snabbt hann företagen i ett första skede inte med att anpassa personalstyrkan efter den nya situationen. Under 2008 föll industrins produktivitet med 5,7 procent och under 2009 med 10 procent.

Den snabba återhämtningen av industriproduktionen 2010 skedde utan att antalet arbetade timmar ökade i lika stor omfattning. Det gjorde att produktiviteten ökade med hela 24 procent under 2010 och produktivitetsnivån inom industrin var då tillbaka på en nivå som var högre än 2007.

Under 2011 steg produktiviteten inom industrin med 3,8 procent. Utvecklingen under de första kvartalen 2012 har varit svag och produktiviteten inom industrin väntas minska något 2012.

Diagram 3.6 Produktivitetsutveckling inom industrin, kv1 2001 – kv2 2012

Källa: ECB och SCB

I diagram 3.6 jämförs utvecklingen i Sverige med produktivitetsutvecklingen för industrin i euroområdet. Sverige hade fram till 2006 en produktivitetsutveckling inom industrin som var i världstopp. Mellan 2002 och 2006 var ökningstakten i Sverige mer än tre gånger så stor som det europeiska genomsnittet. 2007 avtog den svenska produktivitetstillväxten och under krisåren 2008 och 2009 sjönk produktiviteten kraftigt.

Även i Europa sjönk produktivitetstillväxten. Nedgången började något senare än i Sverige och blev inte lika kraftig. När vändningen kom under 2010 var återhämtningen i Sverige betydligt starkare än för euroländerna. Under flera kvartal var ökningstakten

inom svensk industri över 20 procent. Under det senaste året har utvecklingen i Sverige och euroområdet varit likartad.

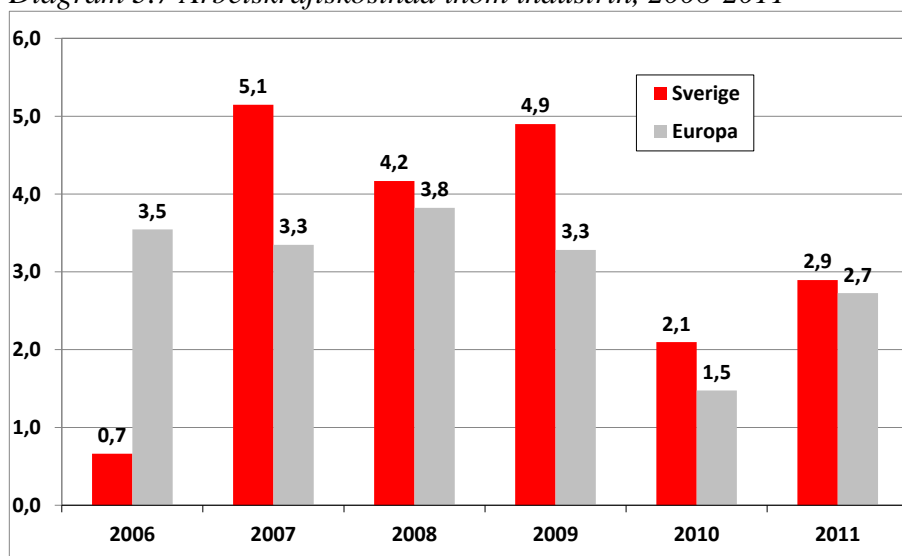
Med de kraftiga svängningarna i produktivitetens utvecklingen under 2008-2010 är det inte meningsfullt att dra några slutsatser om utvecklingen under enskilda kvartal eller enskilda år. Om vi tittar på en längre period och jämför den genomsnittliga ökningstakten under perioden 2006-2011 har produktiviteten i svensk industri ökat med 3,9 procent per år och i euroområdet med 2,4 procent per år.

3.3 Arbetskraftskostnader

Arbetskraftskostnaderna har ökat något mer i Sverige än genomsnittet för Europa under perioden 2006-2011. Störst var skillnaden 2007 och 2009. Att Sverige avviker särskilt mycket under dessa två år beror främst på de stora rabatter i avtalspensionssystemen som gavs under 2006 och 2008 och som medförde högre ökningstal 2007 och 2009. Detta förklarar även det väldigt låga ökningstalet för Sverige 2006.

Bakom det europeiska genomsnittet döljer sig skillnader mellan länderna. Tyskland, som är vårt viktigaste konkurrentland och väger tyngst i detta genomsnitt, har under lång tid haft den lägsta ökningstakten och drar ner genomsnittet för hela Europa. År 2011 verkar det dock som att ett trendbrott har skett då Tyskland var det land som hade den högsta ökningen av arbetskraftskostnaden.

Diagram 3.7 Arbetskraftskostnad inom industrin, 2006-2011

Källa: Eurostat LCI

Den genomsnittliga årliga ökningen av arbetskraftskostnaden under perioden 2006-2011 var i Sverige 3,3 procent och i Europa 3,0 procent.

3.4 Växelkurs

Den svenska kronan stärktes under sommaren 2012. Flera företrädare för svensk industri menade att den höga kronkursen hotade industrins konkurrenskraft. De uppmanade Riksbanken att sänka reporäntan. Det blev en livlig debatt och olika debattörer drog olika slutsatser. En del hävdade att den starkare kronkursen i själva verket var ett uttryck för Sveriges starka konkurrenskraft.

I detta avsnitt beskrivs hur den svenska kronans kurs utvecklats, tänkbara orsaker till en högre kronkurs och vilka konsekvenser en starkare krona får. Avslutningsvis förs ett resonemang om möjligheterna att förutspå kronkursens utveckling framöver.

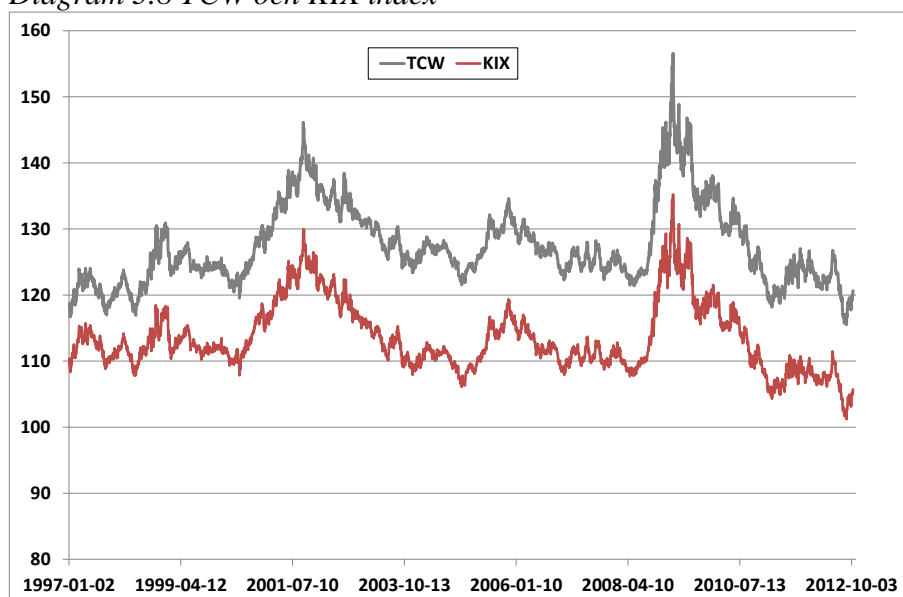
Vad har hänt?

Under finanskrisen försvagades kronan kraftigt mot euron och dollarn. Från augusti 2008 till mars 2009 försvagades kronan med över 20 procent mot euron. Förändringen mot dollarn var ännu större. Efter den kraftiga försvagningen stärktes kronan under den andra halvan av 2009 och 2010. Efter att kronkursen var relativt stabil under 2011 och inledningen av 2012 stärktes den svenska kronan rejält under sommaren 2012.

Priset på en euro sjönk till ner mot 8,20 från att under inledningen av 2012 mestadels legat på mellan 8,80-8,95 kronor per euro. För att kunna mäta den svenska kronans utveckling gentemot flera valutor finns olika valutaindex, varav KIX-index och TCW-index är de vanligaste. När man skapar dessa index vägs de olika valutorna samman till ett index med vikter som bestäms av ländernas betydelse som konkurrentländer till Sverige.

Ser man till kronkursens utveckling under de senaste femton åren finner man att kronan under sommaren 2012 når sin starkaste notering någonsin, enligt KIX, alternativt är lika stark som 1997-1998, enligt TCW (se diagram 3.8).

Diagram 3.8 TCW och KIX index

Källa: Riksbanken

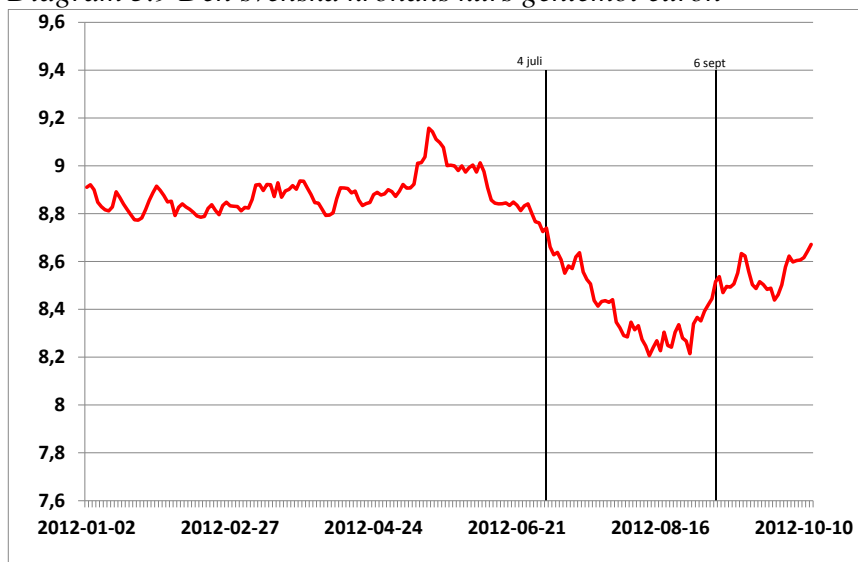
Orsaker till den starkare kronan

Det är oftast svårt att entydigt avgöra vad som orsakar valutakursrörelser. En förklaring till valutakursrörelser är att de drivs av skillnader i räntenivån mellan olika länder. Det var misstanken om att det var det som orsakade kronans förstärkning sommaren 2012 som väckte kraven på att Riksbanken borde sänka räntan.

Av diagram 3.9 framgår hur den svenska kronans kurs utvecklats gentemot euron under 2012. I början på maj reagerade kronan som den brukar göra vid ökad finansiell oro.

Kronan försvagas och euron kostade den 16 maj 9,16. Den 3 juli fattar Riksbanken beslut om oförändrad ränta. Beslutet offentliggörs den 4 juli, då står euron i 8,74. Den 5 juli offentliggör ECB att de sänker reporäntan till 0,75. Den 6 september offentliggör Riksbanken att de sänker reporäntan med 0,25 till 1,25.

Diagram 3.9 Den svenska kronans kurs gentemot euron

Källa: Riksbanken

Diagram 3.9 styrker teorin om att skillnaden mellan den svenska reporäntan och ECB:s styrränta hade betydelse för växelkursutvecklingen.

En annan orsak till att kronan stärktes i somras kan ha varit att kapitalinflödet ökat till Sverige från kapitalplacereare med krav på sig att investera i tillgångar med högsta kreditbetyg. En tänkbar orsak som nämnts är att den schweiziska centralbanken sålde euro och köpte svenska värdepapper som ett led i att söka hålla nere kursen på schweiziska franc.

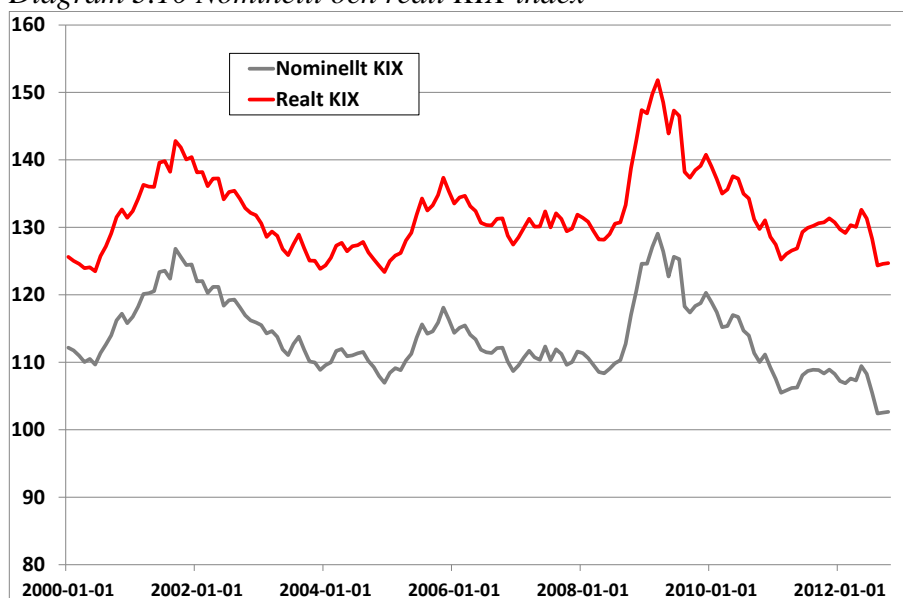
Vad som än var orsakerna till förstärkningen av den svenska kronan kan man konstatera att det var ett nytt fenomen. Tidigare har kronan försvagats kraftigt när det varit oroligt på de finansiella marknaderna. Orsaken till det har ansetts vara att placerare flyr till större, mer likvida valutor i orostider. Nu upplevdes risken med att inneha värdepapper värderade i den svenska kronan uppenbarligen inte vara så stor.

På lång sikt finns ett samband mellan skillnader i olika länders inflationstakt och växelkursens utveckling. Om inflationstakten är högre i ett land jämfört med ett annat sjunker värdet på valutan. Länder med en högre tillväxt tenderar också att få en starkare valuta. Länder med ett finansiellt sparande (offentligt och/eller privat) gentemot omvärlden har ett kapitalutflöde vilket kan pressa ner valutakursen.

Real växelkurs

Växelkursen är det relativa priset mellan två valutor. Växelkursen (den nominella) säger inget om priset på olika varor i respektive land. För att få en uppfattning om prisnivån på en grupp varor i ett land jämfört med prisnivån för samma grupp varor i ett annat land används begreppet real växelkurs.

Diagram 3.10 Nominellt och reallt KIX-index

Källa: Konjunkturinstitutet

På kort sikt bestäms den reala växelkursen i huvudsak av utvecklingen av den nominella växelkursen men på längre sikt beror den reala växelkursens utveckling också på skillnader i prisökningstakt mellan olika länder.

Det finns flera tekniker för beräkning av den reala växelkursen. En teknik är att justera för skillnader i konsumentprisutveckling i olika länder. Konsumentpriserna i Sverige har utvecklats långsammare än i flertalet av våra konkurrentländer. Inflation i Sverige har sedan 1998 till och med 2011 varit drygt 20 procent och i Europa² drygt 30 procent.

Diagram 3.10 visar utvecklingen av Konjunkturinstitutets valutakursindex (KIX) nominellt respektive reallt. KIX reallt visar att den svenska reala valutakursen sommaren 2012 var på ungefär samma nivå som när kronan var som starkast 2000, 2004 och 2005. Det nominella KIX-indexet visar att kronan är starkare än någonsin sedan 2000. Skillnaderna mellan de reala och nominella KIX-indexen beror på att inflationen varit lägre i Sverige än i de länder vi jämför oss med.

Konsekvenser av en starkare valuta

Förändringar av den svenska kronans värde får olika konsekvenser för olika företag. Vilka konsekvenserna blir beror på var företagen gör sina inköp av insatsvaror, var man säljer sina produkter, mot vilka valutor kronkursen ändrats och hur priskänsliga de produkter är som företagen säljer. Om den svenska kronan stärks försämras den kostnads-mässiga konkurrenskraften mest för de företag som har alla sina kostnader i svensk valuta och säljer sina produkter i utlandet.

På kort sikt står företaget inför ett val mellan två ytterligheter. Om de inte ändrar på priset alls, mätt i svenska kronor vilket innebär en höjning av priset i utländsk valuta, får de samma intäkt per såld vara men riskerar vikande försäljningsvolymerna och därmed lägre vinst. Om det istället sänker priset fullt ut för att kompensera för kronförstärkningen blir de definitivt lägre vinst men försäljningsvolymerna kan upprätthållas. Vil-

² Med Europa avser vi i detta sammanhang samma länder som Facken inom industrin vanligen använder när Sverige jämförs med Europa, se avsnitt 7.6.

ken avvägning företagen gör beror bland annat på hur priskänsliga företagens produkter är. Oftast har företagen försäkrat sig mot tillfälliga svängningar i valutakursen och då behöver inte konsekvenserna bli särskilt stora om valutakursförändringen är tillfällig.

Det kan också finnas företag som vinner på en starkare krona. Om exempelvis euron försvagas gentemot kronan men inga andra valutor försvagas blir ett företag som köper insatsvaror från euroområdet och säljer sina produkter utanför euroområdet vinnare. På aggregerad nivå, för hela nationen Sverige, blir effekten av en kronförstärkning på ett till två års sikt sannolikt att nettoexporten minskar och vinstnivåerna sjunker.

Förändrade valutakurser påverkar företagens relativa internationella konkurrenskraft. Det driver på strukturomvandlingen. De långsiktiga effekterna beror på svensk industris förnyelse- och omställningsförmåga. Är förmågan hög behöver en gradvis förstärkning av kronan inte vara en nackdel. Men en sådan utveckling bör då komma vid rätt tillfälle.

Det idealiska är om kronan blir något svagare när konjunkturen i omvärlden försvagas och starkare i högkonjunktur. Så har det varit under 2000-talet fram till i sommar. Växelkursen har fungerat som en ”stötdämpare”. Om kronan stärks i lågkonjunktur utsätts den internationellt konkurrensutsatta delen av svensk ekonomi av en dubbel påfrestning.

En annan konsekvens av att den svenska kronan blir starkare är att inflationen i Sverige minskar. Importinnehållet i svensk konsumtion brukar uppskattas till cirka 30 procent. En tioprocentig förstärkning av den svenska kronan skulle således leda till 3 procents lägre inflation vid fullt genomslag. Nu blir det inte fullt genomslag men uppskattningar som gjorts visar på att upp till hälften av effekten kan slå igenom.

Innebär då en starkare kronkurs att svensk industris konkurrenskraft försvagas? En starkare krona innebär för flertalet exportföretag, på kort sikt, en försämrad kostnadsmässig konkurrenskraft. Samtidigt kan orsaken till en högre kronkurs vara att Sveriges konkurrenskraft under en längre tid förstärkts. Om svensk industri har en hög omställnings- och förnyelseförmåga kan en långsamt stigande kronkurs också leda till en förstärkning av svensk industris konkurrenskraft. Däremot blir det problematiskt om den svenska kronan stärks i ett läge då konjunkturen samtidigt viker. Då blir svensk industri klämd från två håll med negativa konsekvenser för både produktion och sysselsättning.

Vad kommer att hända med den svenska kronan under de närmaste åren?

Konjunkturinstitutet räknar i sin senaste prognos, från slutet av augusti, med att den svenska växelkursen under de två kommande åren hamnar på samma nivå som den låg när rapporten skrevs. Riksbanken räknar med en viss förstärkning av kronkursen under de kommande åren, utifrån den valutakurs som rådde i mitten av oktober. Det innebär att kronan skulle vara cirka 4 procent starkare än snittet för 2011.

Både Konjunkturinstitutet och Riksbanken betonar samtidigt den stora osäkerhet som finns och de stora svårigheter som föreligger när man ska prognostisera valutakursers utveckling. Såväl Riksbanken som Konjunkturinstitutet har tidigare prognostiserat en förstärkning av kronan utan att dessa prognoser slagit in.

Slutsatsen är att det är mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att bedöma den svenska växelkursens utveckling på några års sikt.

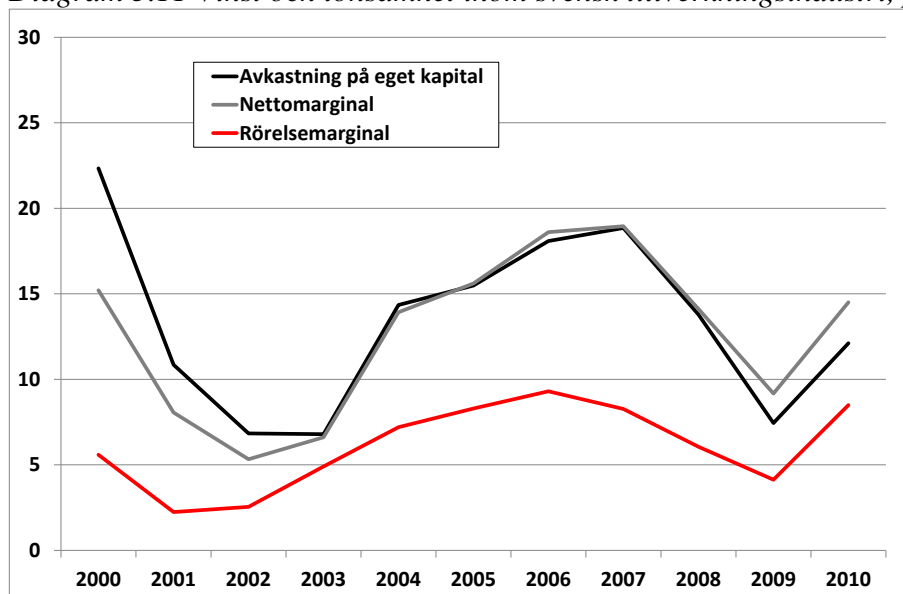
3.5 Lönsamhet och vinster

Lönsamheten sjönk under finanskrisen men återhämtade sig snabbt och har under 2010 och 2011 legat på långsiktigt höga nivåer. Under 2012 väntas lönsamheten minska något och utsikterna för 2013 är osäkra.

Enligt SCB:s företagsstatistik sjönk rörelsemarginalen under finanskrisen 2008-2009 men företagen lyckades ändå upprätthålla en vinstnivå som var högre än under krisen i början av 2000-talet. Under 2010 steg rörelsemarginalen kraftigt.

Ett liknande mönster går att se för avkastningen på eget kapital och nettomarginalen som båda sjönk kraftigt under finanskrisen men vände upp igen 2010.

Diagram 3.11 Vinst och lönsamhet inom svensk tillverkningsindustri, procent

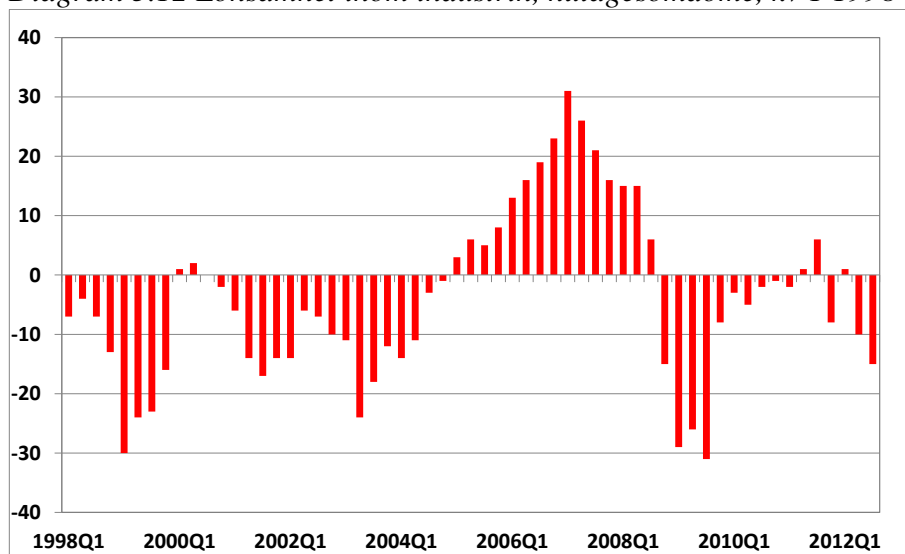

Källa: SCB, Företagens ekonomi

I Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer anger de deltagande företagen om de anser att den nuvarande lönsamheten är god, tillfredställande eller dålig. Andelen som svarar god minus andelen som svarar dålig ger de netttotal som redovisas i diagram 3.12.

Under finanskrisen var det naturligt nog en stor andel företag som angav att lönsamhetsläget var dåligt. Under 2011 och början av 2012 låg netttotalen runt noll vilket indikerar ett normalt lönsamhetsläge, genomsnittet för hela perioden är -4. Under andra och tredje kvartalet 2012 har netttotalen sjunkit till -10 respektive -15.

Diagram 3.12 Lönsamhet inom industrin, nulägesomdöme, kv 1 1998 – kv 3 2012

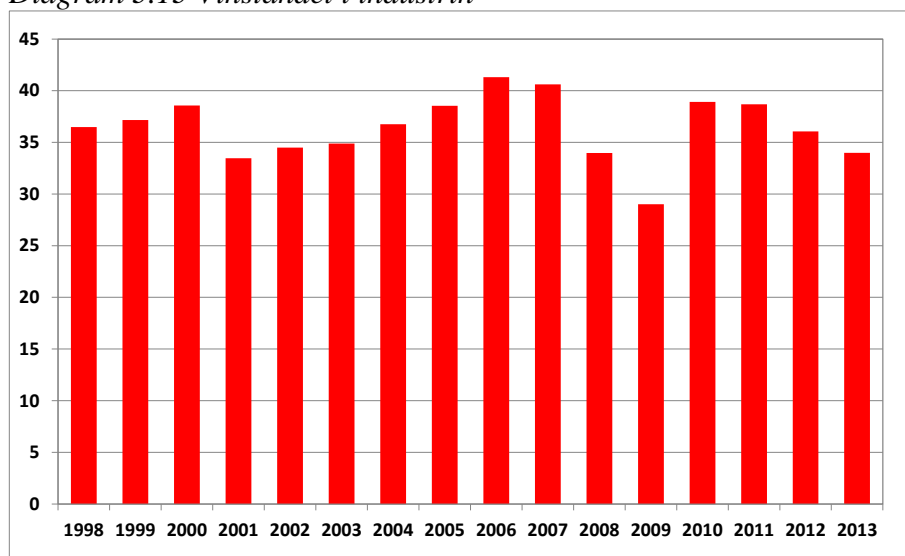

Källa: Konjunkturinstitutet, Konjunkturbarometern

Det finns också olika makroekonomiska mått på vinstläget. Av nationalräkenskaperna går att utläsa hur stor del av förädlingsvärdet som består av vinst och hur stor del som består av arbetskraftskostnader.

Enligt vinstandelsmättet var vinstandelen i svensk industri i stort sett densamma 2011 som den var 2010. Nivån var under dessa år något lägre än under 2005-2006 men högre än perioden 2001-2004. Konjunkturinstitutets prognos är att vinstandelen i svensk industri sjunker under 2012 och 2013.

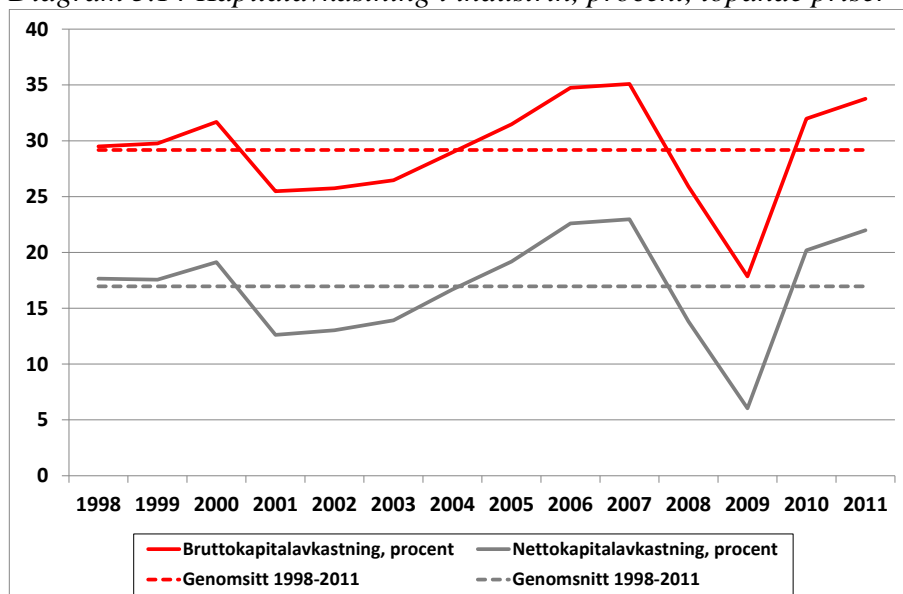
Diagram 3.13 Vinstandel i industrin

Källa: Konjunkturinstitutet, augusti 2012

Från nationalräkenskaperna kan man också räkna ut kapitalavkastningen. I diagram 3.14 visas utvecklingen av brutto- och nettokapitalavkastningen inom industrin. Avkastningsmått definieras här som driftsöverskott före respektive efter kapitalförslitningskostnader delat med kapitalstocken i löpande priser.

Diagram 3.14 Kapitalavkastning i industrin, procent, löpande priser

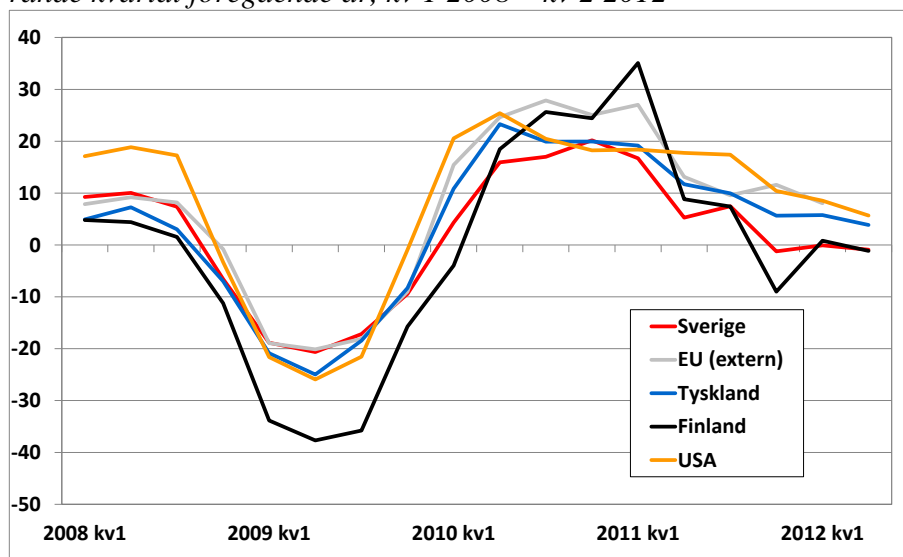
Källa: Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2012

Även kapitalavkastningen steg kraftigt 2010 efter ett stort fall under krisåren 2008 och 2009. År 2011 var avkastningen på ungefär samma nivå som innan finanskrisen, betydligt högre än genomsnittet för perioden 1998-2011.

3.6 Export

Under finanskrisen föll den svenska exporten kraftigt. Fallet i den globala efterfrågan var extra påtagligt i flera industribranscher som är stora i Sverige. Totalt minskade den svenska exporten med 14 procent 2009, för bearbetade varor var minskningen 21 procent.

Diagram 3.15 Exportutvecklingen i internationell jämförelse, Förändring mot motsvarande kvartal föregående år, kv 1 2008 – kv 2 2012

Källa: Kommerskollegium

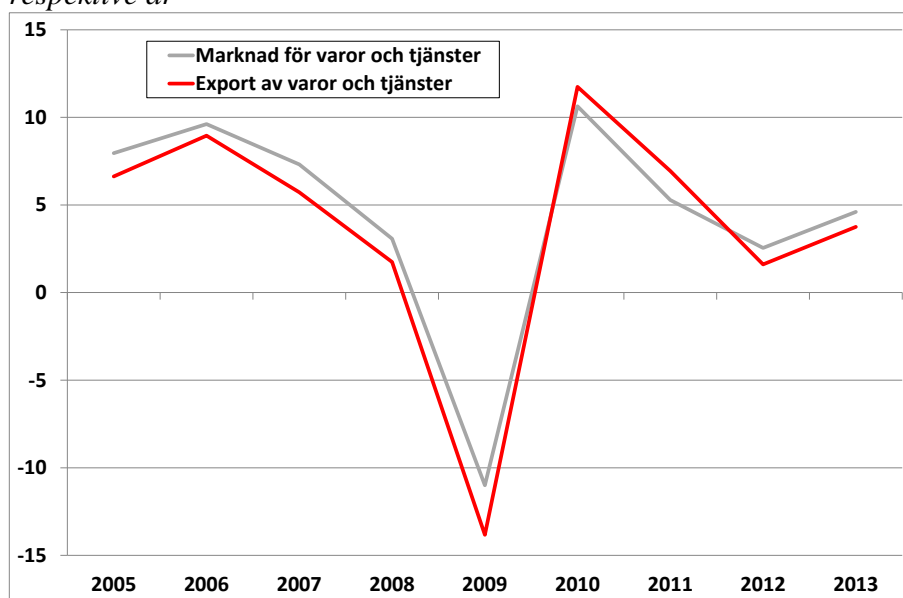
När den globala efterfrågan sedan vände kunde Sverige istället dra fördel av den svenska industrins sammansättning. De delar av industrin där efterfrågan hade sjunkit

som mest var de delar där vändningen kom snabbast. Under 2011 minskade ökningstakten och under första halvan av 2012 var exporten i stort sett densamma som under motsvarande period året innan.

En liknande utveckling som i Sverige kan ses i många andra länder med en jämförbar exportprofil. Det kraftiga fallet under finanskrisen hämtades igen under 2010 men sedan har utvecklingen stannat av.

Utvecklingen av svensk export följer marknadstillväxten för handeln med varor och tjänster relativt väl. Exporten minskade någon procent mer än världshandeln föll 2009 men i gengäld ökade den svenska exporten mer än marknaden växte åren 2010 och 2011. I år och nästa år väntas svensk export öka mer långsamt än marknadstillväxten.

Diagram 3.16 Marknadstillväxt och svensk export 2005-2013, procentuell förändring respektive år

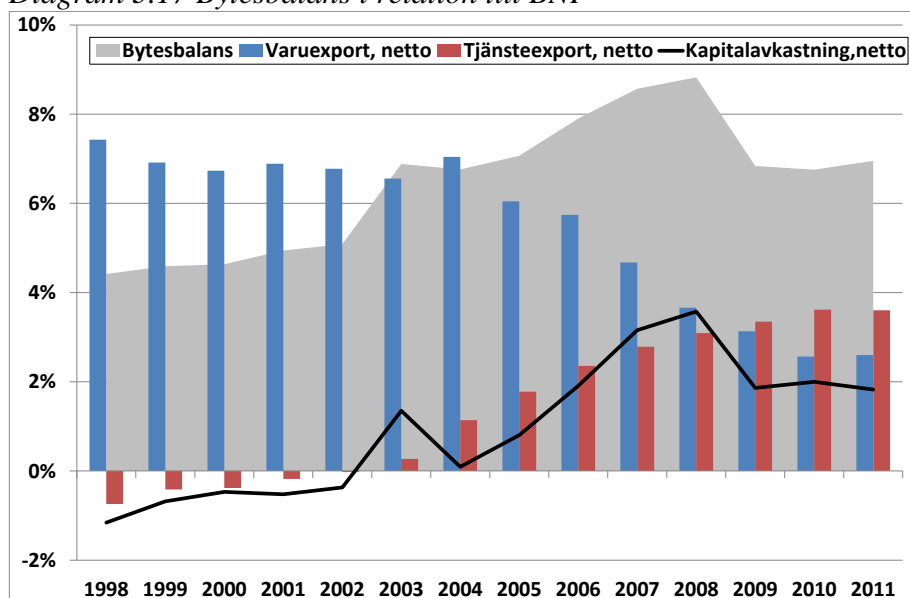
Källa: Konjunkturinstitutet, augusti 2012

3.7 Bytesbalansen

Den svenska bytesbalansen har gett ett kraftigt överskott i över 15 års tid. Det är en stor förändring jämfört med situationen under decennierna dessförinnan. Sedan 1996 har bytesbalansen stadigt varit över fyra procent i relation till BNP och under de senaste tio åren har överskottet varit över sex procent relaterat till BNP. År 2011 var bytesbalansöverskottet drygt 240 miljarder kronor eller sju procent i relation till BNP. Det gör att Sverige idag är ett av de länder som har det största bytesbalansöverskottet, högre än både Tyskland och Kina.

Bytesbalansen består av flera delar. De största posterna är nettot av import respektive export av varor och tjänster (handelsbalansen respektive tjänstebalansen), nettot av faktorinkomster (löner och kapital) samt nettot av löpande transföringar. Samtidigt som överskottet i bytesbalansen legat på omkring sju procent de senaste tio åren så har sammansättningen av överskottet förändrats.

Diagram 3.17 Bytesbalans i relation till BNP

Källa: SCB Betalningsbalansstatistik

Diagram 3.17 visar hur tre stora poster i bytesbalansen förändrats sedan 1998. Värdet av vad Sverige exporterar i form av varor minus vad vi importerar i form av varor (handelsbalansen) har minskat. Däremot har tjänsteexportnettot och nettot av kapitalavkastningar ökat. Kapitalavkastningar består av avkastning på direkta investeringar, portföljinvesteringar (exempelvis utdelningar på aktier) och räntor på lån.

Tjänsteexporten uppgick andra kvartalet 2012 till cirka 125 miljarder kronor och varuexporten till 300 miljarder. Överskottet i tjänstebalansen var 37 miljarder och överskottet i varuhandeln var 25 miljarder.

Tabell 3.1 Tjänstehandel 2011, miljarder kronor

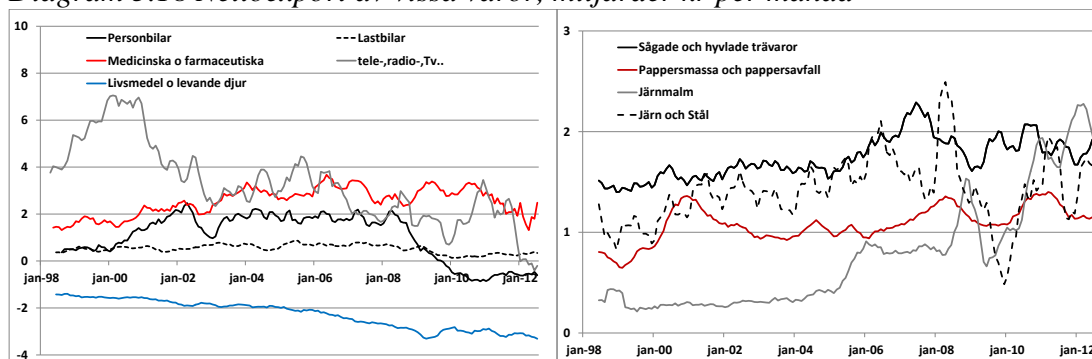
	Export	Import	Netto
Transporter	73,2	52,9	20,3
Resor	89,4	102,5	-13,1
Kommunikation	14,1	15,8	-1,6
Byggtjänster	5,9	12,0	-6,1
Försäkringar	5,9	2,8	3,1
Finansiella tjänster	9,9	4,0	5,9
Data- och informationstjänster	56,7	22,3	34,5
Licenser/royalties	40,5	11,9	28,6
Övriga affärstjänster	181,9	128,7	53,2
Personliga tjänster, kultur m.m.	4,0	2,4	1,6
Offentliga tjänster	2,6	1,4	1,3
Summa	484,1	356,6	127,5

Källa: SCB Betalningsbalansstatistik

Utrikeshandeln med tjänster delas upp i 11 olika kategorier (tabell 3.1). De kategorier som framförallt har ökat är posterna ”Data- och informationstjänster”, ”Licenser/royalties” och ”Övriga affärstjänster”. Posten ”Övriga affärstjänster” består av en rad underposter exempelvis operationell leasing och diverse affärs- och tekniska tjänster såsom juridiska tjänster, forskning och utveckling, marknadsföring m.m. I övrig affärsverksamhet ingår också merchanting, som i många fall i grunden är varuproduktion.

Utvecklingen av tjänstehandeln hänger ofta nära samman med utvecklingen av varuhandeln. Det finns ingen tillförlitlig statistik som visar hur stor andel av utrikeshandeln med tjänster som kommer från tillverkningsindustrin men uppskattningar som gjorts pekar mot att åtminstone en tredjedel av tjänsteexporten kommer från industrin.

Diagram 3.18 Nettoexport av vissa varor, miljarder kr per månad

Källa: SCB

En granskning av utrikeshandelsstatistiken uppdelad på varugrupper visar att nettoexporten av varugruppen ”tele-, radio-, tvapparater och dylikt” och personbilar har minskat. Sverige importerar mer ”livsmedel och levande djur” än vi säljer vilket gör nettoexporten negativ. Trender är att importöverskott på ”livsmedel och levande djur” ökar allt mer. Däremot har nettoexporten av järnmalm ökat.

Att Sverige har ett bytesbalansöverskott innebär att Sverige som nation har ett positivt sparande gentemot omvärlden. Ett annat sätt att uttrycka det är att Sverige är kapitalexportör. Det framgår av Sveriges finansiella balans mot omvärlden som definitionsmässigt ska visa ett underskott som är lika stort som överskottet i bytesbalansen.

3.8 Sammanfattning

Industriproduktionen i Sverige föll kraftigt under finanskrisens akuta fas men återhämtade sig sedan starkt och var i början av 2011 tillbaka på samma nivåer som innan krisen. Därefter har industriproduktionen legat kvar på ungefär samma nivå eller minskat något. Trots den mediokra utvecklingen under 2011 och 2012 står sig utvecklingen av svensk industriproduktion bra i jämförelse med många andra europeiska länder. I många europeiska länder har industriproduktionen utvecklats svagare men i flera länder i Östeuropa och även i Irland har industriproduktionen ökat betydligt snabbare.

Arbetskraftskostnaderna har ökat något mer i Sverige än i Europa sedan 2006, samtidigt har produktivitetstillväxten varit starkare inom svensk industri. Tillsammans ger det ett förbättrat kostnadsmässigt konkurrenskraftsläge gentemot övriga Europa. Väger man in den förstärkning som skett av kronan under 2012 blir det kostnadsmässiga konkurrenskraftsläget i stort sett detsamma 2012 som det var 2006.

Vinstnivåerna i svensk industri har sjunkit under 2012 och förväntas ligga under genomsnittet för de senaste femton åren också 2013. Utvecklingen av svensk export följer marknadstillväxten relativt väl. Bytesbalansen visar fortsatt stora överskott men överskottet i handelsbalansen har minskat avsevärt sedan 2004.

Sammantaget ger en genomgång av de olika konkurrenskraftsindikatorerna att svensk industri inte har tappat i konkurrenskraft mot våra viktigaste konkurrentländer i Europa. Den svaga utvecklingen av industriproduktionen och dämpningen av exportutvecklingen beror istället på den låga efterfrågan i omvärlden.

4. Svensk ekonomi

Inför en avtalsrörelse har industrins parter att bedöma de ekonomiska förhållandena inom den konkurrensutsatta sektorn men det är också viktigt att ta hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna i hela den svenska ekonomin.

I detta kapitel beskrivs Sveriges försörjningsbalans med tyngdpunkt på hushållens och den offentliga sektorns konsumtion, investeringsutvecklingen och utvecklingen för importen. Dessutom avhandlas långsiktiga tendenser i produktion och produktivitet.

4.1 BNP-utvecklingen

Efter det att Konjunkturinstitutet presenterade sin augustiprognos har SCB reviderat statistiken för det andra kvartalet 2012. Detta har medfört att Konjunkturinstitutet sett sig föranlett att revidera sin prognos. Den senaste reviderade prognosen presenteras i tabell 4.1.

Tabell 4.1 Försörjningsbalans för Sverige, procentuella förändringar

	2011	2012	2013
Hushållens konsumtionsutgifter	2,1	1,9	2,8
Offentliga konsumtionsutgifter	1,4	0,7	0,3
Fasta bruttoinvesteringar	6,7	3,5	3,3
Lagerinvesteringar ³	0,5	-1,0	-0,1
Export	7,4	0,2	3,4
Import	6,3	0,5	4,9
Bruttonationalprodukt	3,9	0,5	1,6

Källa: Konjunkturinstitutet, Kibas_sept2012q2

Det Konjunkturinstitutet beskriver i sin prognos är en kraftig avmattning av konjunkturen under 2012 medan 2013 förväntas innebära en svagare förbättring av konjunkturen. Förbättringen under 2013 är främst hänförlig till att hushållen ökar sin konsumtion relativt kraftigt samt att anpassningen av lagrens storlek har avslutats för tillfället. Det faktum att importen förväntas öka relativt sett snabbare än exporten kommer att hålla tillbaka tillväxten.

Efter finanskrisen 2008-2009 då Sverige redovisade negativa tillväxttal, kom en rekyl under 2010 och 2011 då tillväxten sköt fart ordentligt. Från första kvartalet 2010 till och med tredje kvartalet 2011 hade Sverige varje kvartal mellan närmare fyra till närmare åtta procents tillväxt i årstakt.

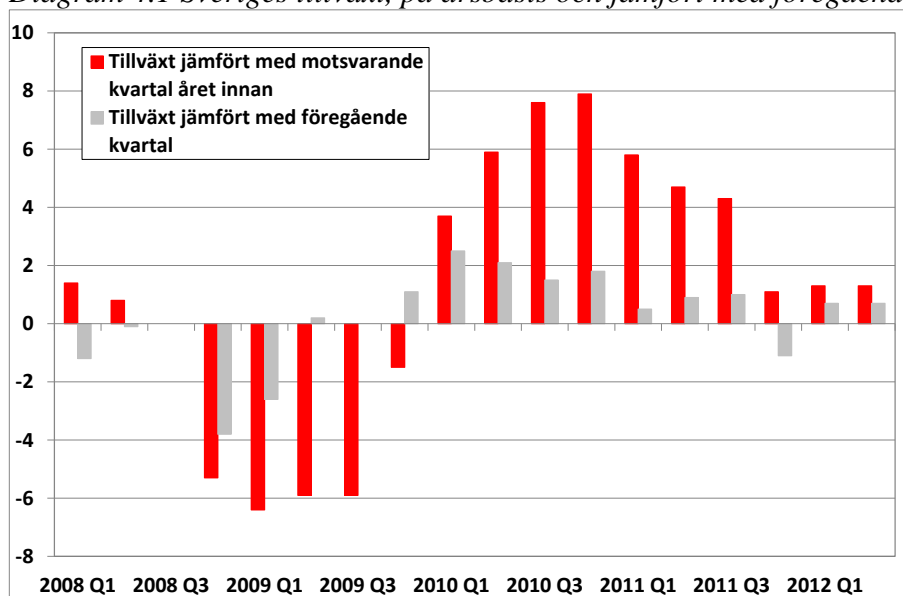
Sedan slutet av förra året har den årliga tillväxttakten minskat kraftigt ner till en nivå på strax över en procent. Under fjärde kvartalet 2011 noterades till och med negativa BNP-siffror jämfört med kvartalet innan. Det finns en konsensusbedömning om att BNP-förändringen under det tredje kvartalet 2012 kommer att visa låga uppmätta tillväxttal i närtid. Det finns dock i denna bild både positiva och negativa risker till att utvecklingen avviker från huvudprognosen.

Den kraftiga nedrevidering av BNP-utvecklingen som SCB fick göra för andra kvartalet 2012 pekar på hur osäker utvecklingen är. Det stora antal indikatorer som idag produceras om hur olika aktörer i ekonomin bedömer framtiden har en risk att fungera som för-

³ Förändring i procent av BNP föregående år.

stärkande gentemot varandra. Det finns en risk att en del av den egna bedömningen av framtiden blir ett eko av vad andra ser, snarare än en bedömning av vad man själv ser.

Diagram 4.1 Sveriges tillväxt, på årsbasis och jämfört med föregående kvartal, procent

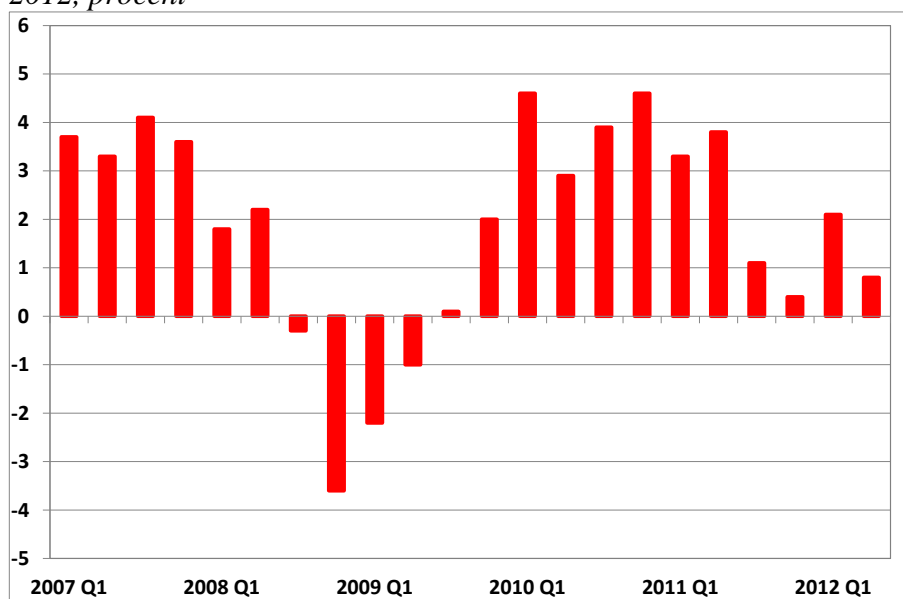

Källa: SCB

4.2 Hushållens konsumtionsutgifter

Värdet av hushållens konsumtionsutgifter uppgår till strax under hälften av BNP. Under år då ekonomin utvecklas väl och främst investeringsutvecklingen drar tillväxten sjunker andelen, medan andelen ökar under perioder då ekonomin utvecklas långsammare. Hushållens konsumtionsutgifter utgör alltså en stabiliserande faktor i den ekonomiska utvecklingen. Vid en jämförelse av svängningarna i tillväxttalen i diagram 4.1 och motsvarande utveckling i diagram 4.2 för hushållens konsumtionsutgifter, kan konstateras att hushållen har den lugnare utvecklingen.

Diagram 4.2 Utvecklingen för hushållens konsumtionsutgifter 2007 - andra kvartalet 2012, procent

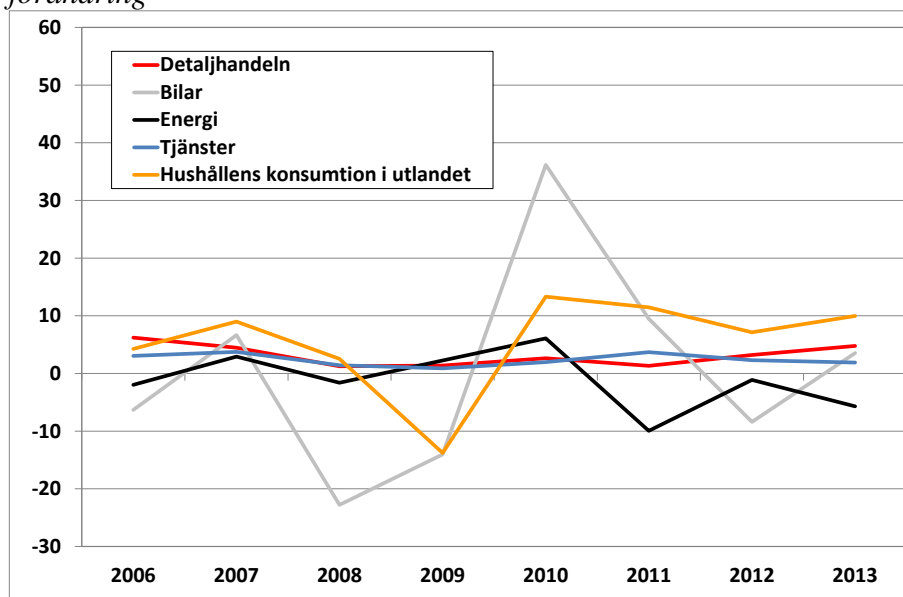

Källa: SCB

Hushållen är emellertid inte opåverkade av den ekonomiska utvecklingen. Det finns främst två faktorer som påverkar hushållens agerande. En faktor är hur hushållens inkomster utvecklas, inte minst i reala termer. Den andra faktorn är hur hushållen varierar sitt sparande. Hushållens samlade sparande uppgår till runt tio procent av den disponibla inkomsten. En del av detta sparande ligger i kollektiva sparsystem för pensioner med mera. Bortses från detta sparande så ligger hushållen idag på en sparnivå motsvarande mellan 3,5 och 4 procent av hushållens disponibla inkomster. Detta är en historiskt sett hög nivå på hushållens sparande.

Hushållens skuldsättningsgrad har varit ett ständigt återkommande argument i debatten kring Riksbankens möjlighet att sänka reporäntan. Samtidigt förs från Konjunkturinstitutet fram argumentet att dels sparandet, dels förmögenhetstillväxten hos hushållen är relativt stark. Både hushållens framtida sparande liksom framtida reporänta påverkar hushållens agerande avseende konsumtionen. Bostadspriserna i de flesta delar av landet är stabila, varför risken för att hushållens samlade förmögenhet ska urholkas måste bedömas som liten.

Diagram 4.3 Hushållens konsumtionsutgifter för vissa varugrupper, årlig procentuell förändring

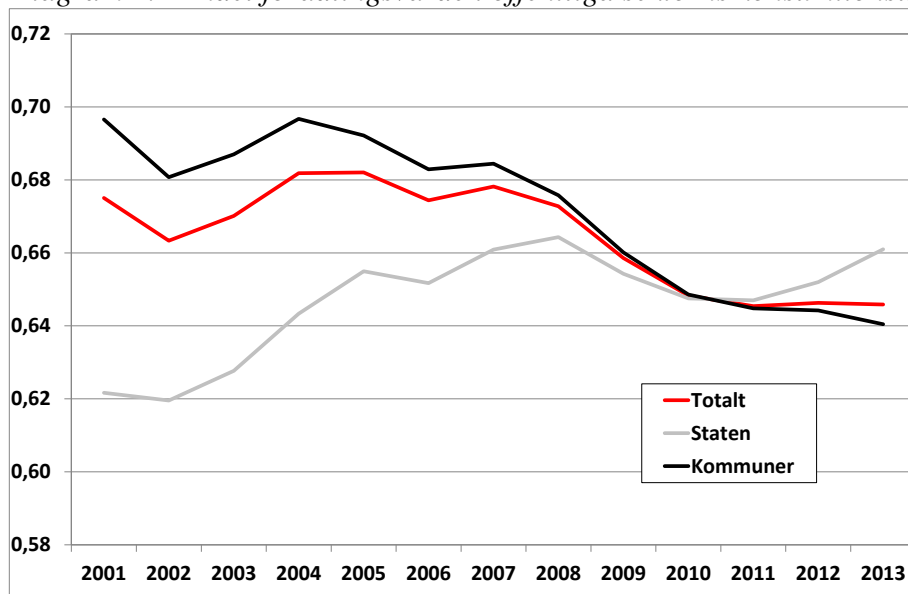
Källa: Konjunkturinstitutet

Hushållens konsumtion från detaljhandeln, liksom hushållens efterfrågan av tjänster, utvecklas relativt stabilt över tiden. De större variationerna ligger i sällanköpsvaror, där köpen av nya bilar varierar kraftigt mellan åren. Dessutom minskade hushållens konsumtion av energi något 2011. Energikonsumtionen är delvis beroende av vädret, där kalla vintrar drar upp konsumtionen. Ett relativt nytt fenomen är den kraftiga variationen i hushållens konsumtion i utlandet där en stor post är semesterresorna och den konsumtion som är relaterad till dessa.

4.3 Offentliga sektorns konsumtionsutgifter

Tillväxten i de offentliga konsumtionsutgifterna har under ett antal år nu utvecklats långsammare än BNP. De enskilda kvartal då de offentliga konsumtionsutgifterna har ökat något snabbare har varit kopplat till ökade svårigheter i resten av ekonomin. Den offentliga verksamheten är idag i svagt minskande utsträckning utförd av de offentliga huvudmännen själva. I diagram 4.4 kan utläsas att andelen av offentliga sektorns konsumtionsutgifter som är förknippad med eget förädlingsvärde (egen produktion) minskar. Undantaget är staten där andelen ökat något under 2000-talet.

Diagram 4.4 Andel förädlingsvärde i offentliga sektorns konsumtionsutgifter

Källa: Konjunkturinstitutet

Den offentliga konsumtionen förväntas även framdeles öka svagt. En fortsatt expansion av offentliga tjänster kan förväntas, även om sannolikheten är fortsatt stor att dessa tjänster till viss del kommer att utföras av privata företag. Detta innebär inte att den offentliga sektorns utgifter kommer att minska, men att andelen eget förädlingsvärde av den totala offentliga konsumtionen kommer att ytterligare minska. En del av den privata tjänstesektorns expansion beror alltså på hur offentliga beslutsfattare vill att den framtida produktionen av offentliga tjänster ska utföras.

4.4 Bruttoinvesteringarna

Investeringsutvecklingen i Sverige är mycket känslig för konjunkturen. Samtidigt är investeringarna den faktor som mer än andra skulle kunna fungera som konjunkturregulator. En sådan utveckling innebär att när efterfrågan på den traditionella produktionen av varor och tjänster viker, skulle lediga resurser föras över till ökade investeringar, till exempel i infrastruktur eller på bostadssidan. Sådana investeringar har dock långa ledtider, vilket innebär att det oftast tar lång tid från det att ett projekt beslutas om till dess ”spaden kan sättas i marken”.

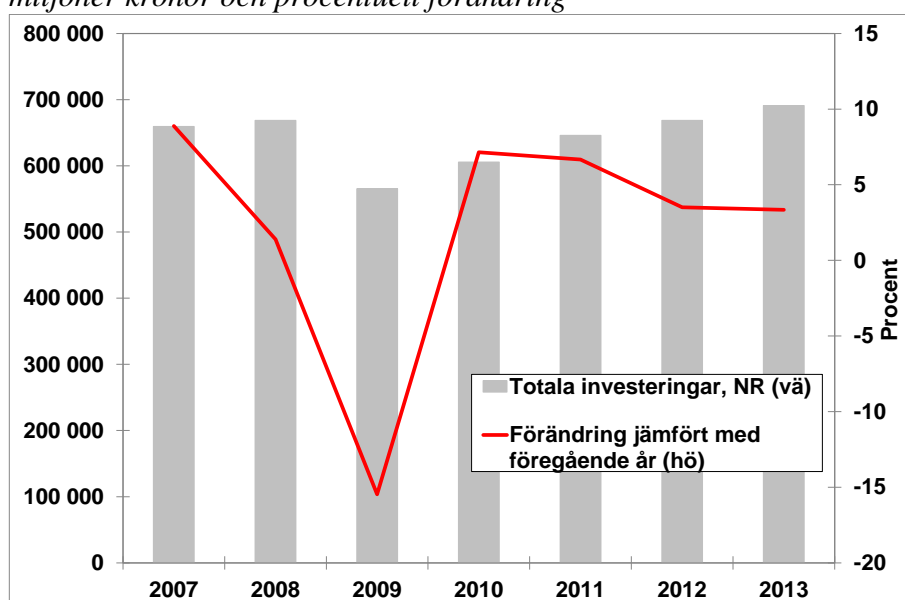
Inom företagen är ledtiderna kortare, oftast då företagen har uppgjorda investeringsplaner med listor på vilka maskiner som står på tur att bytas ut och vilka kapacitetsökningar som närmast bör realiseras. Det innebär också att företagen snabbare kan verkställa en ny investering, men också snabbare kan besluta att skjuta en planerad investering på

framtiden om efterfrågan på företagets produkter viker. En stor del av näringslivets investeringar består av ersättningsinvesteringar för produktionsresurser som står inför en utrangering.

Näringslivet står för drygt 65 procent av de totala bruttoinvesteringarna i samhället, den offentliga sektorn för drygt 15 procent och bostadssektorn för knappt 20 procent.

Näringslivets bruttoinvesteringar består till runt 50 procent av maskininvesteringar, till 25 procent av investeringar i anläggningar och byggnader och till 25 procent av övrigt, som till exempel mjukvara till datorer och datorstyrda produktionsmedel. Bostadsinvesteringarna domineras helt naturligt av investeringar i anläggningar och byggnader, medan den offentliga sektorns investeringar till knappt 70 procent består av anläggningar och byggnader. De offentliga maskininvesteringarna uppgår till knappt 20 procent av de totala offentliga investeringarna medan övriga delen uppgår till drygt 10 procent.

Diagram 4.5 Bruttoinvesteringarnas utveckling inklusive prognos (KIs), fasta priser i miljoner kronor och procentuell förändring

Källa: SCB, Konjunkturinstitutet, egna beräkningar

Från diagram 4.5 framgår utvecklingen av de totala investeringarna i miljoner kronor i samhället enligt nationalräkenskaperna inklusive prognoserna för 2012 och 2013 från Konjunkturinstitutets reviderade prognos. Från diagrammet framgår också de procentuella förändringarna mellan åren. Efter den kraftiga ökningen i investeringar 2010 då en del av de investeringar som låg i pipeline sattes igång och fick effekt både 2010 och 2011, förväntas investeringstakten åter dämpas.

Det är främst verkstadsindustrin som förefaller hålla igen investeringsutvecklingen, medan den råvaruutvinnande industrin planerar stora nyinvesteringar. Byggnaderna ligger kvar på en låg nivå och det förefaller också vara så att byggandet nischas mot mer köpstarka grupper. Det gör att det blir brist på mindre bostäder, främst hyreslägenheter, som lämpar sig för ungdomar som är på väg att etablera sig på arbetsmarknaden.

4.5 Utvecklingen av lagren

Lagerutvecklingen har stor betydelse för den ekonomiska tillväxten, men är samtidigt en av de svåraste variablerna att förutse. De mätningar som görs av Konjunkturinstitutet över lageromdömen, där frågan är om företagen anser sig ha för stora lager, tyder på att företagen inom industrin och handeln anser sig ha anpassat lagren, i synnerhet sett gentemot genomsnittet för lageromdömen under längre perioder. Den lageruppbyggnad som föreföll vara på väg under andra hälften av 2011 har vänt till sin motsats, framförallt när det gäller färdigvarulager inom industrin. Lagren av insatsvaror har inte minskats i samma utsträckning.

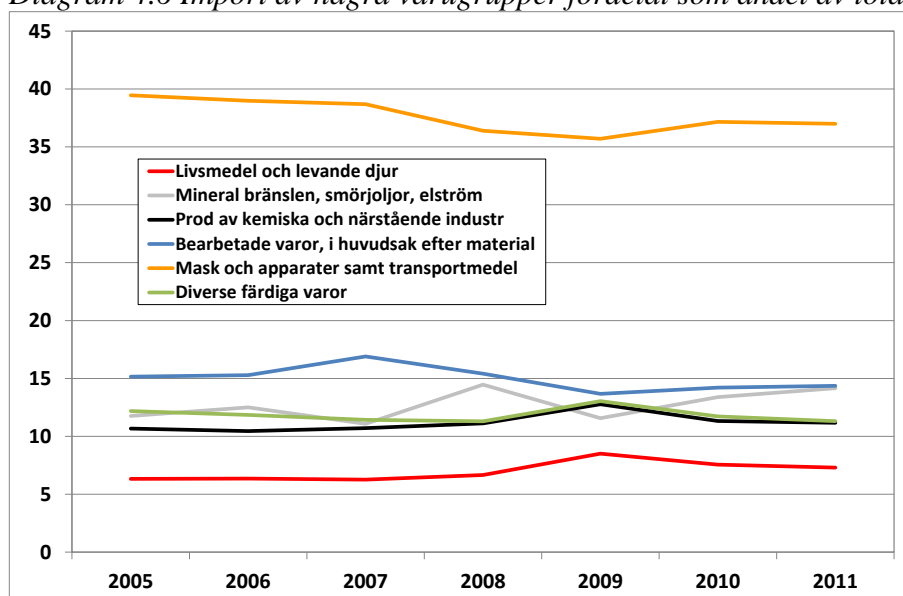
Detta tyder på att företagen inom industrin i liten utsträckning håller lager av färdigprodukter, men i något mindre mån är intresserade av att begränsa lagren av insatsvaror. Detta beteende kan motiveras med att företagen ska kunna öka sin produktion snabbt när efterfrågan på företagens produkter ökar. Att i ett sådant läge vara kritiskt beroende av sina underleverantörer kan innebära förlorade affärer.

Också inom partihandel och handeln för sällanköpsvaror har lagernivåerna anpassats nedåt under 2012. Inom bilhandeln uppger företagen emellertid att de fortsatt har större lager än önskat.

4.6 Importen

I förhållande till BNP utgör importen drygt 40 procent. Genomslaget i tillväxttalen utgörs av nettot mellan exporten och importen. En relativt stor andel av importen utgörs av halvfabrikat och investeringsmedel inom svensk exportindustri.

Diagram 4.6 Import av några varugrupper fördelat som andel av total import

Källa: SCB

I diagram 4.6 redovisas fördelningen av några av de viktigaste varugrupperna i importen som andel av importen under perioden 2005-2011. Den största varugruppen är Maskiner och apparater samt transportmedel. Denna varugrupp utgör mellan 35 och 40 procent av importen. Dessutom utgjorde Bearbetade varor liksom Mineral som bränslen, smörjolja och elström närmare 15 procent var av den totala varuimporten 2011.

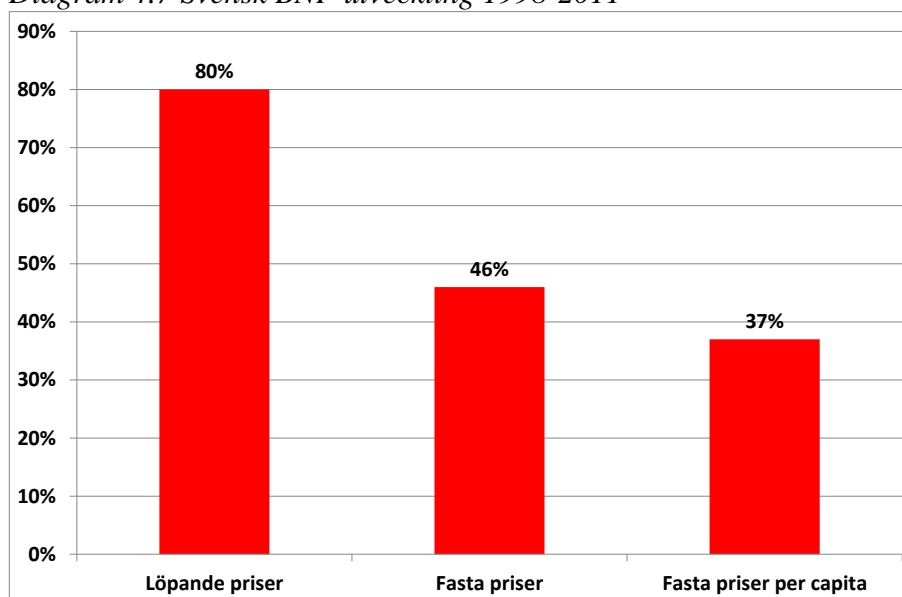
Varuimportens utveckling är en spegelbild av utvecklingen i ekonomin i övrigt. Det betyder att om exporten skjuter fart, ökar också importen då exportindustrin är beroende av råvaror, halvfabrikat och investeringsvaror från utlandet. Den del av importen som vänder sig till hushållen är också beroende av hur hushållens vilja och möjligheter att konsumera utvecklas.

4.7 Produktionsutveckling och produktivitet

I de tidigare avsnitten i detta kapitel har tillväxten diskuterats utifrån hur efterfrågan utvecklats i ekonomin. I detta avsnitt diskuteras ekonomins sammansättning och utveckling av produktionen och produktivitet.

År 2011 uppgick BNP i Sverige till 3 500 miljarder kronor i löpande priser att jämföra med drygt 1 900 miljarder 1997. Det innebär en ökning med runt 80 procent. Tar man hänsyn till att också priserna förändras och beräknar BNP i fasta priser uppgår ökningen till 46 procent. Tas dessutom hänsyn till att befolkningen ökat i Sverige och beräknar BNP i fasta priser per capita (invånare) så uppgår ökningen till cirka 37 procent. Det innebär att produktionen per invånare ökat med drygt en tredjedel på 14 år. Det är en förhållandevis hög siffra, som bland jämförbara länder placerar Sverige i en tätposition.

Diagram 4.7 Svensk BNP utveckling 1998-2011

Källa: SCB nationalräkenskaper

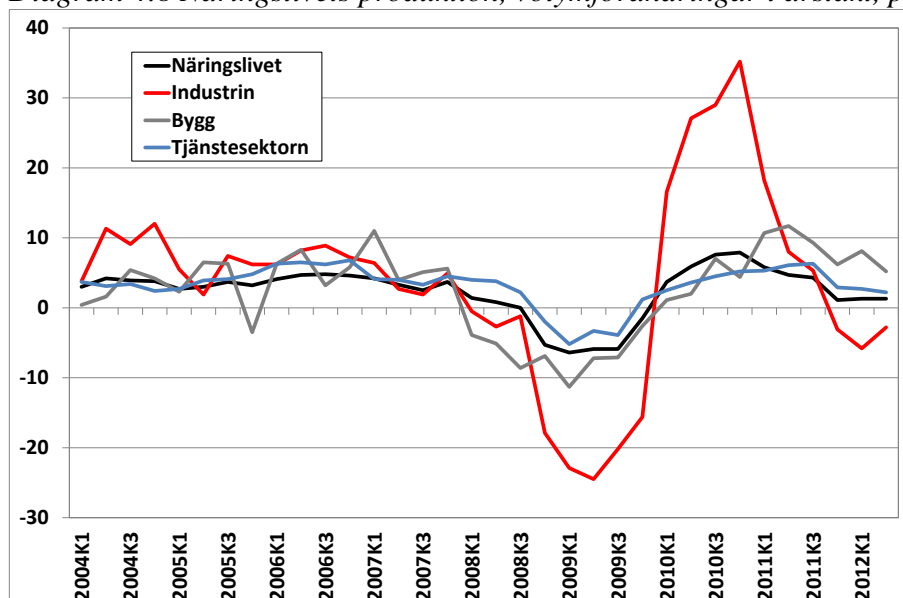
Resultatet är dock sämre under de senaste fem åren och även prognoserna för 2012 och 2013 ligger under snittet. Det innebär att BNP i Sverige inte växer lika snabbt nu som i början av perioden med Industriavtalet. Fortfarande växer dock den svenska ekonomin och tillväxten i Sverige är högre än i flertalet jämförbara länder.

Näringslivets produktion

Industrins djupa nedgång under 2009 framgår tydligt i diagram 4.8, där industrins produktionsförändringar jämförs med motsvarande förändringar för byggsektorns och tjänstesektorns, samt med produktionsförändringarna i näringslivet som helhet. När krisen var som djupast minskade industrin sin produktion med närmare en fjärdedel i årstakt att jämföra med tjänstesektorn som tappade som högst fem procent i produktions-

volym under ett enskilt kvartal i årstakt. Under hela 2009 minskade hela näringslivets produktion varje kvartal mätt i årstakt. Detta kan jämföras med utvecklingen under 2012 med en mindre produktionsminskning inom industrin och en viss, om än svag, produktionsökning för näringslivet som helhet.

Diagram 4.8 Näringslivets produktion, volymförändringar i årstakt, procent

Källa: SCB

Näringslivets betalningsförmåga

För att uppskatta löneutrymmet brukar man inte utgå från BNP och hela den svenska ekonomin, utan fokus är utvecklingen av näringslivets betalningsförmåga. Näringslivets betalningsförmåga bestäms i sin tur av hur näringslivets produktivitet och förädlingsvärdepriser (se avsnitt 5.3) utvecklas. Om vinstläget och ekonomin i övrigt befinner sig i balans bör den trendmässiga ökningen av produktiviteten och förädlingsvärdepriserna inom näringslivet överstämja med det nominella löneutrymmet.

Det finns stora svårigheter förknippade med att uppskatta hur produktivitetens utvecklingen kommer att utvecklas framöver och det är även svårt att veta exakt hur stor ökningen av näringslivets förädlingsvärdepriser bör vara för att harmonisera med Riksbankens inflationsmål. För att uppskatta produktiviteten i framtiden utgår de flesta prognosmakare från den historiska produktivitetens utvecklingen under en längre tid. En del justerar med hänsyn till hur investeringarna utvecklas. Det förekommer också att justering görs utifrån hur produktivitetens utvecklingen varit under senare år i förhållande till den längre trendskattningen.

Den genomsnittliga produktivitetens utvecklingen under perioden 1998- 2011 har varit 2,5 procent per år⁴. Ser man till utvecklingen under de senaste fem åren är produktivitetens utvecklingen inom näringslivet i stort sett obefintlig. Jämförelsen blir lite haltande då 2007 var ett högkonjunkturår och idag befinner vi oss i lågkonjunktur. En mer rättvisande jämförelse får man om jämförelsen görs mellan två likartade konjunkturlägen. Konjunkturinstitutet gör uppskattningar av den potentiella produktivitetens utvecklingen. Det är den produktivitetens utveckling som skulle ha observerats om det inte förekom

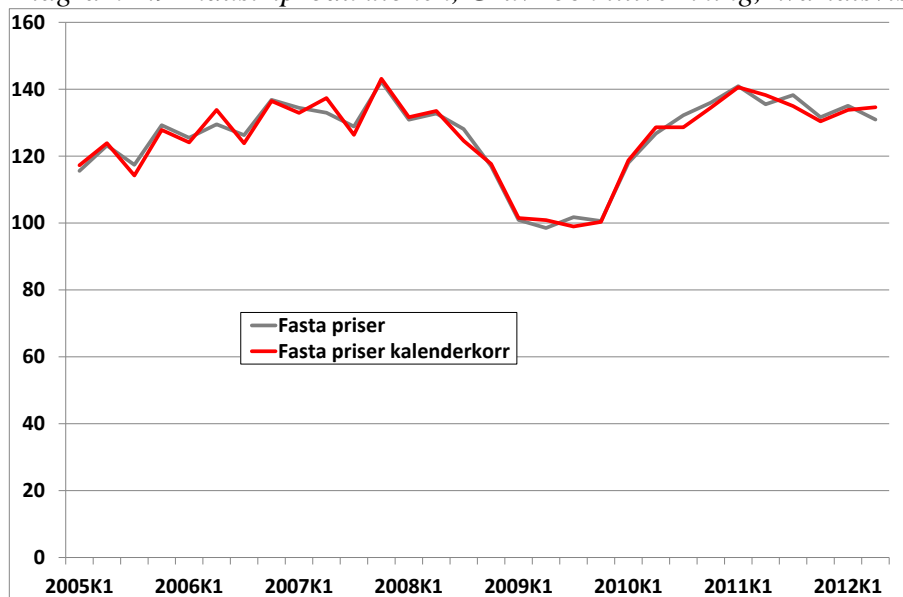
⁴ Näringslivet exkl. småhus och fritidshus, Konjunkturinstitutet.

några konjunkturella variationer. Konjunkturinstitutet uppskattar den potentiella produktiviteten till 1,7 procent under de närmaste åren.

Industriproduktionen

Utvecklingen av den svenska industriproduktionen har stagnerat. Mätt i så väl fasta som löpande priser är den svenska industriproduktionen idag på ungefär samma nivå som 2007. Det innebär att det kraftiga fallet under finanskrisen är återhämtat. Återhämtningen skedde till stor del redan under loppet av 2010. Utvecklingen därefter har varit svag.

Diagram 4.9 Industriproduktionen, Gruv- och tillverkning, kvartalsvis, 2005=100

Källa: SCB Nationalräkenskaper

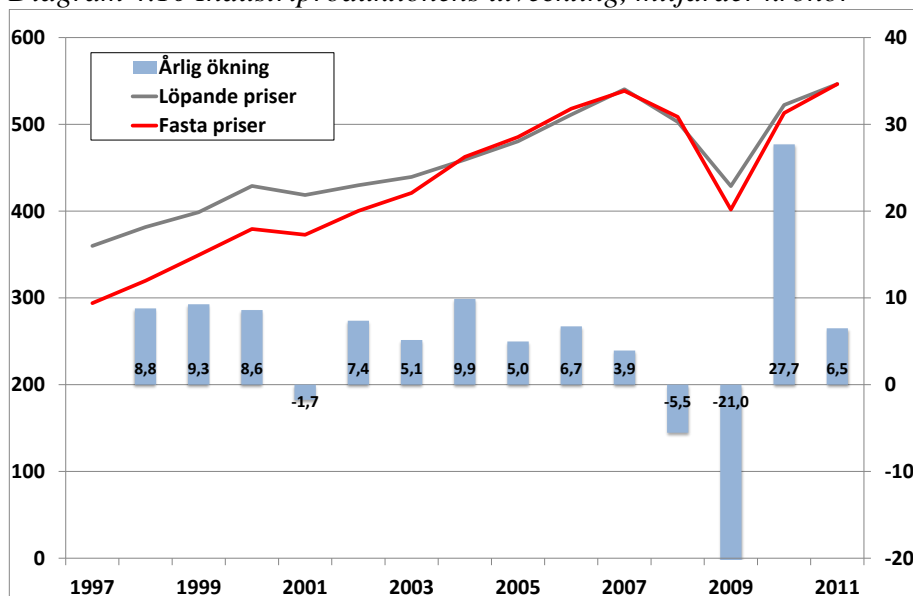
Från mitten av 1990-talet fram till 2007 visade svensk industri upp en stark produktionsutveckling. Under perioden 1998-2007 ökade industriproduktionen med 6,3 procent i snitt per år. År 2007 skapade svensk industri ett förädlingsvärde som uppgick till 540 miljarder⁵. År 2011 var nivån ungefär densamma eller mer specifikt 546 miljarder.

Den sammanlagda arbetskraftskostnaden var 2011 ungefär densamma eller mer exakt en procent lägre än 2007, cirka 320 miljarder kronor. En viktig skillnad är att det 2011 var färre anställda i industrin. Antalet arbetade timmar hade minskat med sju procent.

Under perioden fram till 2007 var utvecklingen av industriproduktionen en tillväxtmotor som starkt bidrog till hela den svenska ekonomins tillväxt. Eftersom dessutom produktivitetens utvecklingen inom industrin under denna period var hög, bidrog industrin i stor utsträckning till det växande reala löneutrymmet på hela den svenska arbetsmarknaden.

⁵ I löpande priser enligt nationalräkenskaperna

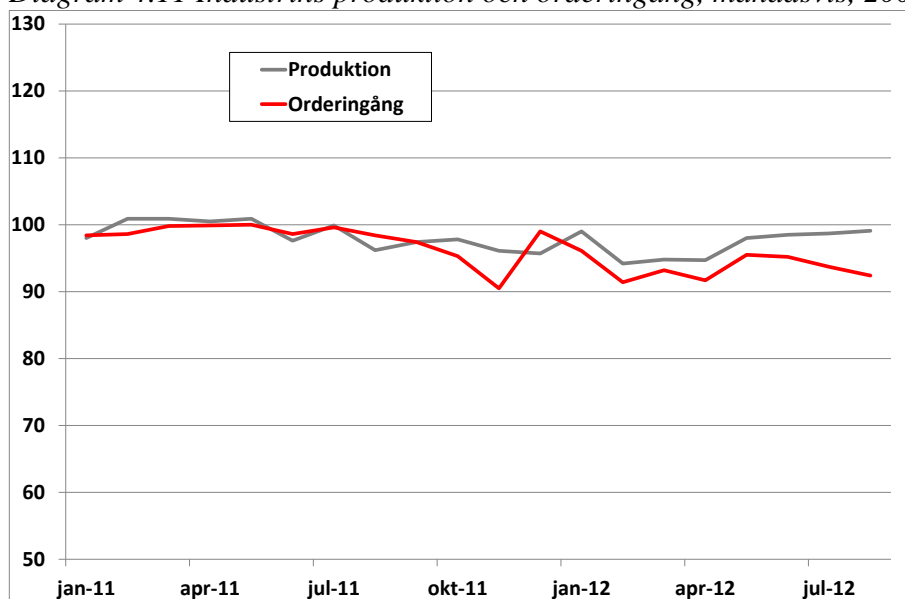
Diagram 4.10 Industriproduktionens utveckling, miljarder kronor

Källa: SCB Nationalräkenskaper

När det gäller utvecklingen av industriproduktionen under resten av 2012 och de närmaste åren är den starkt avhängig av vad som händer med den ekonomiska utvecklingen i vår omvärld. Konjunkturinstitutets aktuella prognos visar på en minskning av industriproduktionen med 3,5 procent i år och en ökning med 2,5 procent nästa år.

Diagram 4.11 Industrins produktion och ordergång, månadsvis, 2005=100

Källa: SCB Industriproduktionsindex och industrins orderläge

Industriproduktionsindex (IPI), som är en konjunkturindikator som egentligen mäter industrins leveranser i fasta priser, visar på små förändringar under de senaste 20 månaderna. Ordergången är vikande och visar tillsammans med andra konjunkturindikatorer på en svag utveckling av industriproduktionen i närtid.

Industrins produktivitetstillväxt var under perioden 1998-2007 hela 6,9 procent i snitt per år. Efter 2007 har den tidigare höga produktivitetstillväxten mattats av. Kon-

konjunkturinstitutets uppskattning för perioden 2011-2013 är att produktivitetstillväxten inom industrin i genomsnitt blir 3,2 procent per år. Det innebär således ungefär en halvering jämfört med perioden 1998-2007⁶.

4.8 Sammanfattning

Sverige befinner sig i en situation med svag ekonomisk tillväxt, vilken till stor del hänger samman med den svaga ekonomiska utvecklingen på Sveriges viktigaste exportmarknader. Viktiga komponenter för att Sverige inte ska få en ännu svagare utveckling än vad dagens prognoser anger är att hushållen håller uppe sin efterfrågan. Även företagens tro på framtiden genom att sätta planerade investeringsplaner i verket bidrar till att hålla uppe efterfrågan i ekonomin.

Den faktor som framförallt håller uppe efterfrågan i ekonomin är hushållens konsumtionsutgifter. Viktiga förutsättningar för att hushållen ska hålla uppe sin konsumtion är en tilltro till framtiden där balansen mellan konsumtion och sparande behålls.

Det är oroande för framtiden att investeringsnivån i ekonomin är låg. Industrins investeringar ligger i stort sett stilla och investeringarna i bostadssektorn ligger fortsatt på en mycket låg nivå. Bostadsbristen på vissa orter riskerar att bli ett hinder för rörligheten på arbetsmarknaden.

BNP per capita⁷ ökade med 37 procent under perioden 1998-2011. Tillväxten har dock avtagit och är väsentligt lägre under de senaste fem åren jämfört med de första tio åren med Industriavtalet. 1998-2007 växte BNP med 3,4 procent per år, under de senaste fem åren har BNP ökat med i genomsnitt 1,5 procent per år. Fortfarande växer dock den svenska ekonomin och tillväxten i Sverige är högre än i flertalet jämförbara länder.

Även produktivitetstillväxten i svensk ekonomi är lägre under senare år. 1998-2007 ökade produktiviteten i näringslivet med 3,3 procent per år. Konjunkturinstitutet räknar med att den potentiella produktivitetstillväxten i hela näringslivet är cirka 1,7 procent per år under de närmaste åren.

1998-2007 var produktivitetstillväxten i svensk industri 6,9 procent i snitt per år. Efter 2007 har produktivitetstillväxten mattats av. Konjunkturinstitutets uppskattning är att produktivitetstillväxten inom industrin blir 3,2 procent per år 2011-2013.

⁶ För utförligare beskrivning av utvecklingen av produktiviteten inom industrin se avsnitt 3.2.

⁷ I fasta priser.

5. Inflation

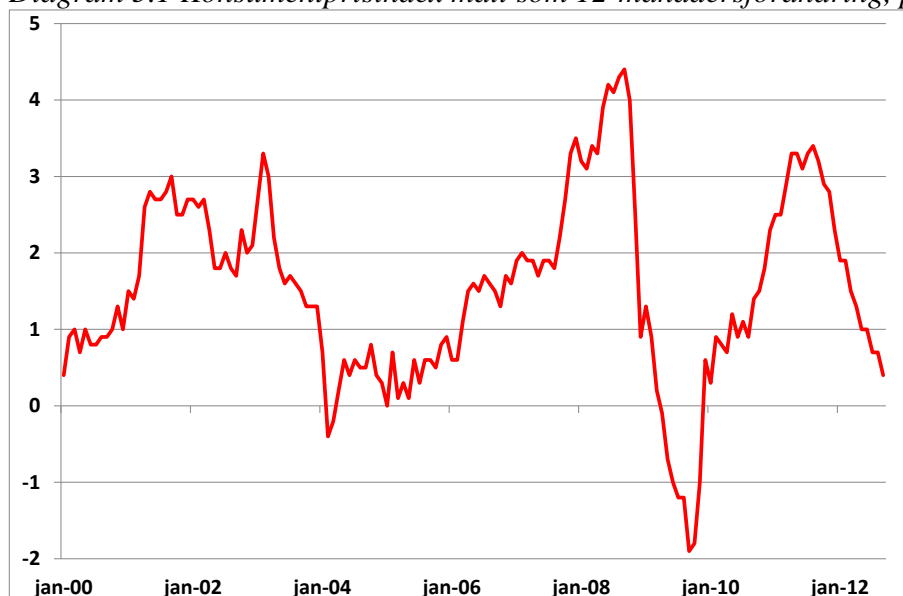
Ett av Facken inom industrins främsta mål är att medlemmarna ska få ökad reallön och därmed ökad köpkraft. Hur stor reallöneökningen blir bestäms av den nominella löneökningen och prisutvecklingen. Det är en av anledningarna till varför inflationen är intressant och behandlas i denna rapport. Inflationen är också intressant därför att lönerna har inverkan på inflationen. Högre löner ökar företagets kostnader vilket i sin tur kan leda till högre priser.

I kapitel 5 beskrivs utvecklingen av priser och räntor med fokus på de senaste åren samt några av de prognoser som finns för den närmaste tiden. Dessutom behandlas sambandet mellan löneökningarna och inflationen.

5.1. Prisutvecklingen

Det vanligaste måttet på inflation är förändringar i konsumentprisindex (KPI). KPI visar hur priserna i genomsnitt utvecklas för hela den privata inhemska konsumtionen. De priser som mäts är de som konsumenten faktiskt betalar. KPI mäts månadsvis och förändringar av KPI under de senaste 12 månaderna benämns inflationstakt.

Diagram 5.1 Konsumentprisindex mätt som 12-månadersförändring, procent

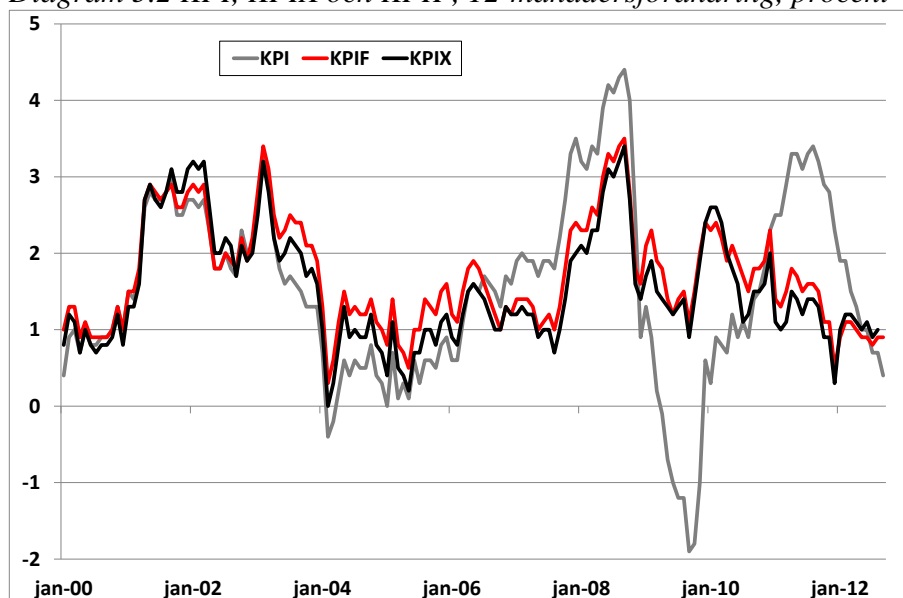
Källa: SCB

Det är många faktorer som påverkar KPI. Förändringar av skatter och subventioner kan påverka priser och därmed inflationen. Ränteutvecklingen på bolån påverkar också inflationen eftersom kostnaden för boendet står för en stor andel av hushållens konsumtion. Eftersom Sverige har stor handel med omvärlden och många av de varor som importeras konsumeras, påverkar importpriserna KPI. Priserna på importerade varor och tjänster påverkas i sin tur av växelkursens utveckling vilket gör att växelkursutvecklingen påverkar KPI.

Inflationstakten har fluktuerat relativt kraftigt. Under de senaste åren har inflationstakten enligt KPI gått som en berg- och dalbana. Den stigande inflationstakten 2007-2008 berodde till stor del på råvaruprishöjningar och det efterföljande raset förklaras av den

turbulenta ekonomiska utvecklingen sedan finanskrisen. Inflationstakten sjönk från 4,4 procent i september 2008 till -1,9 procent i september 2009. Den snabba nedgången i räntorna förstärkte fallet i KPI. När ekonomin började återhämta sig steg inflationstakten. Ökningen i inflationstakten som inträffade år 2010 var främst en effekt av kraftigt stigande räntekostnader för hushållen, vilka i sin tur berodde på en högre reporänta, samt stigande upplåningskostnader och bankernas ökade marginaler.

Diagram 5.2 KPI, KPIX och KPIF, 12-månadersförändring, procent

Källa: SCB

I diagram 5.2 finns en jämförelse av utvecklingen för tre olika mått på inflation; KPI, KPIX samt KPIF⁸. Riksbanken fäster stor vikt vid utvecklingen av KPIF. Det beror på att Riksbankens beslut om ändrad reporänta kortsiktigt påverkar KPI åt precis motsatt håll mot vad Riksbanken önskar att KPI ska förändras på längre sikt. Ränteförändringar vars syfte är att stabilisera inflationstakten runt målet på sikt kan på kort sikt innebära att KPI förs längre från målet. På längre sikt ska de olika måtten sammanfalla. KPIF har varierat mindre de senaste åren jämfört med KPI.

KPI, KPIX och KPIF följde varandra under stora delar av 2000-talet. Men under år 2009 började KPI kraftigt avvika från de andra två måtten vilket till stor del kan förklaras av Riksbankens ränteförändringar. De stora sänkningarna i slutet av år 2008 gav upphov till skillnaden mellan måtten under 2009 och första halvan av år 2010. Skillnaden under år 2011 orsakades i huvudsak av Riksbankens räntehöjningar och att bankernas ökade räntemarginaler medförde högre bostadsräntor vilket drog upp KPI men inte de andra inflationsmåtten. Rensat från förändringar i bostadsräntor har inflationstrycket dock minskat sedan början på år 2010.

Inflationen är för närvarande låg. Det låga inflationstrycket i ekonomin beror främst på en låg ökning av arbetskostnaderna per producerad enhet under 2010 och 2011, förstärkningen av kronan och det låga resursutnyttjandet.

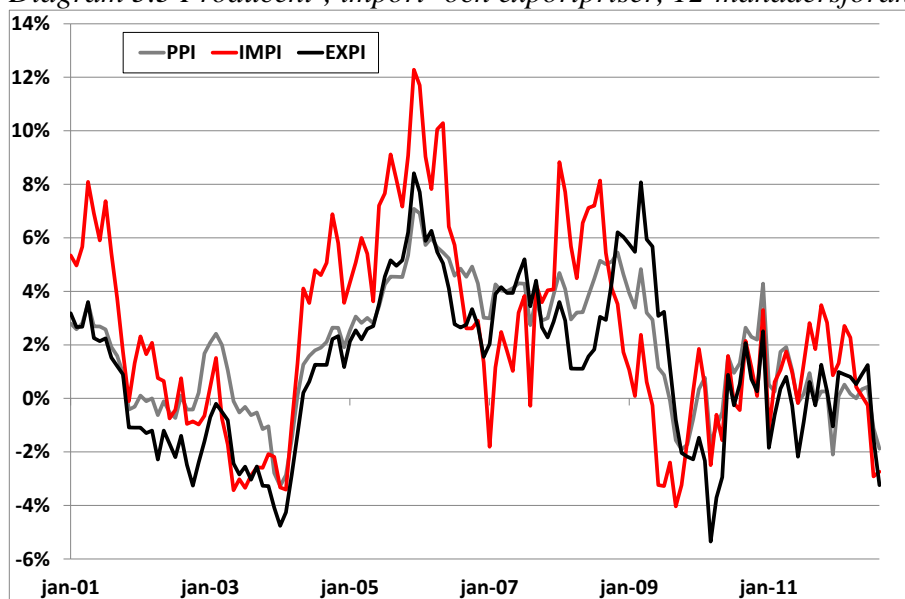
⁸ KPIX och KPIF är mått på så kallad underliggande inflation. KPIX exkluderar indirekta skatter, subventioner och räntekostnader för egna hem. I KPIF beräknas egnahemsägarnas räntekostnader vid en konstant räntesats.

Producent-, import- och exportpriser

Andra viktiga prisökningsmått som används för att bedöma inflationstendenserna i samhället är producent-, import- och exportprisindex. Producentprisindex visar prisutvecklingen för svensktillverkade varor vid leverans till inhemsk marknad eller för export. Exportprisindex visar prisutvecklingen för varor producerade i Sverige för exportmarknaden och importprisindex visar prisutvecklingen för varor som importeras till Sverige.

Dessa priser förändras mer än konsumentpriserna och har varierat kraftigt det senaste decenniet. Växelkursens utveckling har en stor inverkan på dessa priser liksom utvecklingen av olika råvarupriser. En starkare krona tenderar att sänka import- och exportpriserna. Förändrade importpriser spelar ofta stor roll för KPI:s utveckling på kort sikt.

Diagram 5.3 Producent-, import- och exportpriser, 12-månadersförändring

Källa: SCB

Utvecklingen av import- och exportpriserna har de senaste åren hållits tillbaka av att kronan har stärkts i synnerhet gentemot euron. Dessutom har den svaga internationella industrikonjunkturen inneburit att världsmarknadspriserna på bearbetade varor utvecklats svagt.

Från 2007 till augusti 2012 har importpriserna stigit med i genomsnitt 1,6 procent, exportpriserna med 1,4 procent och producentpriserna med 1,9 procent. Under de senaste 18 månaderna har exportpriserna i genomsnitt varit oförändrade, producentpriserna ökat med 0,1 procent och importpriserna med 0,9 procent.

Importpriserna på till exempel livsmedel har dock ökat mer än motsvarande exportpriser. Priserna på skogsprodukter och järnmalm har gått ner medan råolja och andra petroleumprodukter har stigit under sommaren efter att fallit i början av året.

Inflationsprognoser

Inflationen, mätt såväl med KPI som med KPIF, bedöms av både Konjunkturinstitutet och Riksbanken bli låg och under målet 2012 och 2013.

Tabell 5.1 Inflationsprognoser, årlig procentuell förändring

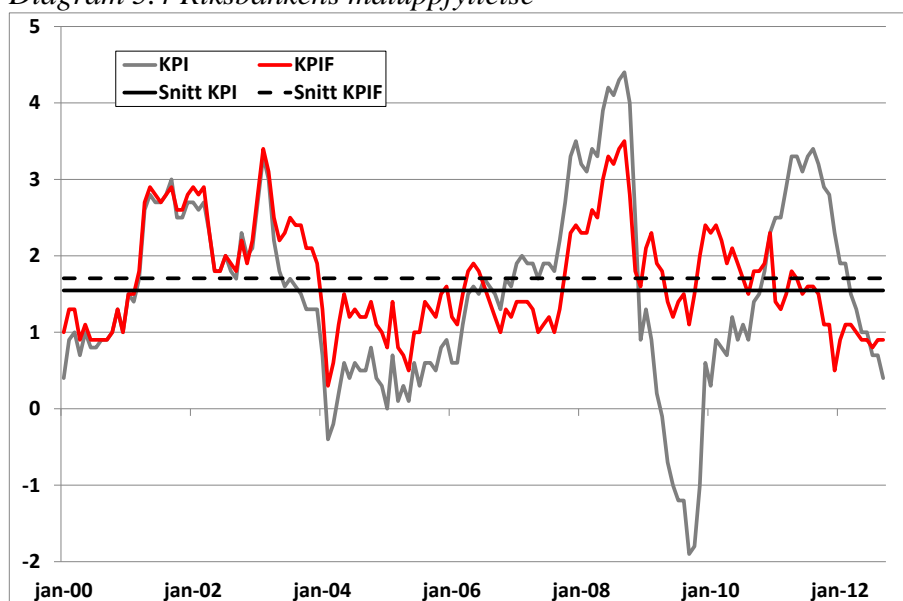
	2012	2013
Konjunkturinstitutet (aug)		
- KPI	1,1	0,8
- KPIF	1,1	1,3
Riksbanken (PPU okt)		
- KPI	0,9	0,7
- KPIF	1,0	1,1

5.2. Inflationsmålet och penningpolitiken

Riksdagen har gett Riksbanken i uppgift att upprätthålla ett fast penningvärde. Skälet till detta är att en volatil och oförutsägbar inflation gör det svårt för hushåll och företag att planera långsiktigt. När osäkerheten är stor kräver dessutom långivare en riskpremie i form av högre räntor vilket medför att lånekostnaderna stiger. Det riskerar att hämma investeringar och sparande och därmed aktiviteten i ekonomin.

Riksbanken tolkar uppgiften från Riksdagen som att inflationen ska vara låg och stabil och har formulerat ett inflationsmål som säger att den årliga förändringen av konsumentprisindex (KPI) ska vara 2 procent.

Diagram 5.4 Riksbankens måluppfyllelse

Källa: SCB och egna beräkningar

Sedan år 2000 har inflationen mätt som KPI i genomsnitt varit 1,5 procent. Rensar man för effekten av Riksbankens egen politik, förändringar av reporäntan, och ser till utvecklingen av KPIF så kan man konstatera att den genomsnittliga ökningen varit 1,7 procent. Båda måtten visar att inflationen varit under Riksbankens mål om 2 procent.

Fortsatt förtroende för inflationsmålet

Att inflationen varit lägre än målet skulle kunna leda till förväntningar om att inflationen blir lägre än två procent även i framtiden. Så tycks det inte vara. Riksbanken gör undersökningar av vilka förväntningar som olika aktörer har om den framtida inflationen. Inflationsförväntningarna steg under våren men har enligt de senaste enkäterna fallit

tillbaka och är på sikt i linje med Riksbankens mål.

På ett års sikt väntar sig marknadsaktörerna att inflationstakten uppgår till 1,4 procent medan inflationstakten väntas vara 1,8 procent på två års sikt. Inflationsförväntningarna på fem års sikt uppgår till 2 procent.

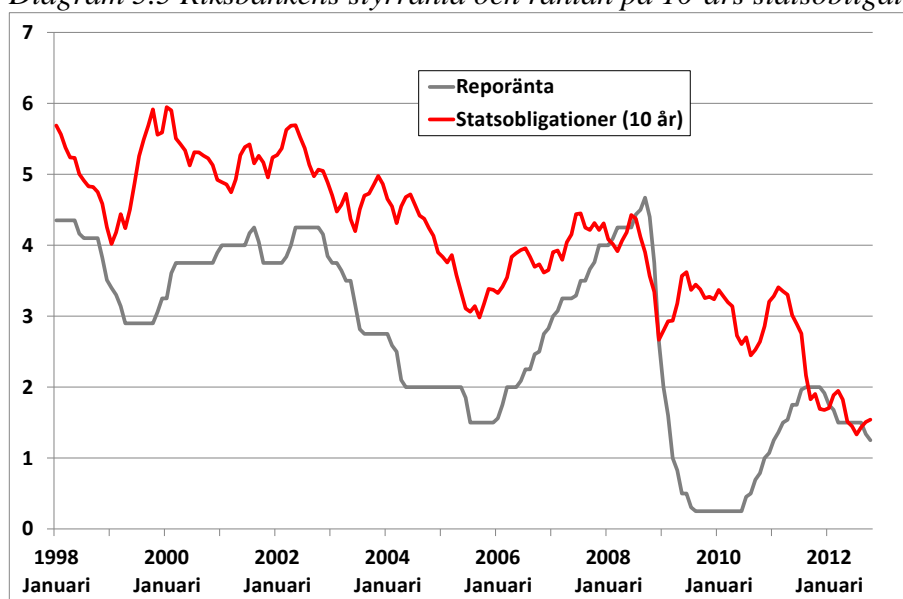
Riksbankens penningpolitik

Riksbankens främsta medel för att påverka inflationen är reporäntan. Genom ränteförändringar kan Riksbanken påverka efterfrågan i ekonomin så att inflationen hamnar runt målet på två procent.

I början av september 2008 höjde Riksbanken reporäntan till 4,75 procent. När sen finanskrisen drabbade Sverige inledde Riksbanken en serie räntesänkningar tills reporänta i juli 2009 var 0,25 procent. Under finanskrisens akuta skede vidtog också Riksbanken ett antal extraordinära åtgärder för att öka likviditeten i ekonomin. I takt med att den svenska ekonomin återhämtade sig avvecklades dessa åtgärder och från juni 2010 började Riksbanken höja reporänta. I slutet av 2010 var reporäntan 1,25 procent.

Under första halvåret 2011 höjde Riksbanken reporäntan i tre steg från 1,25 till 2,0 procent. I december 2011 sänkte så Riksbanken reporäntan till 1,75 procent och därefter har styrräntan sänkts i två steg, senast i september, ner till 1,25 procent. Orsaken till den sänkta räntan är ett lågt inflationstryck och också ett lågt resursutnyttjande i ekonomin. Syftet med räntesänkningarna är att stimulera den svenska ekonomin och att höja inflationstakten till runt två procent.

Diagram 5.5 Riksbankens styrränta och räntan på 10-års statsobligationer

Källa: Riksbanken

Riksbankens beslöt vid sitt penningpolitiska sammanträde den 24 oktober att reporäntan skulle vara kvar på nivån 1,25 procent. Den så kallade reporäntebanan som är Riksbankens prognos för sin egen politik justerades samtidigt ner vilket innebär att reporäntan förväntas ligga kvar på nivån 1,25 procent något år framöver och sedan höjas i en lugnare takt än vad som tidigare prognostiseras. Riksbanken uttrycker samtidigt att sannolikheten för att reporäntan kommer att sänkas ytterligare under vintern har ökat. Andra bedö-

mare som till exempel Konjunkturinstitutet förutspår ytterligare sänkning av reporäntan innan årets slut.

Riksbankens reporänta har stor inverkan på lån med kort löptid. Sambandet med räntor på lån med längre löptid är inte lika direkt. Men även räntan på lån med längre löptid, exempelvis räntan på 10-åriga svenska statsobligationer, är idag mycket låg. Räntan på svenska statsobligationer med tio års löptid har sjunkit under de senaste femton åren och ligger nu på en rekordlåg nivå på runt 1,5 procent.

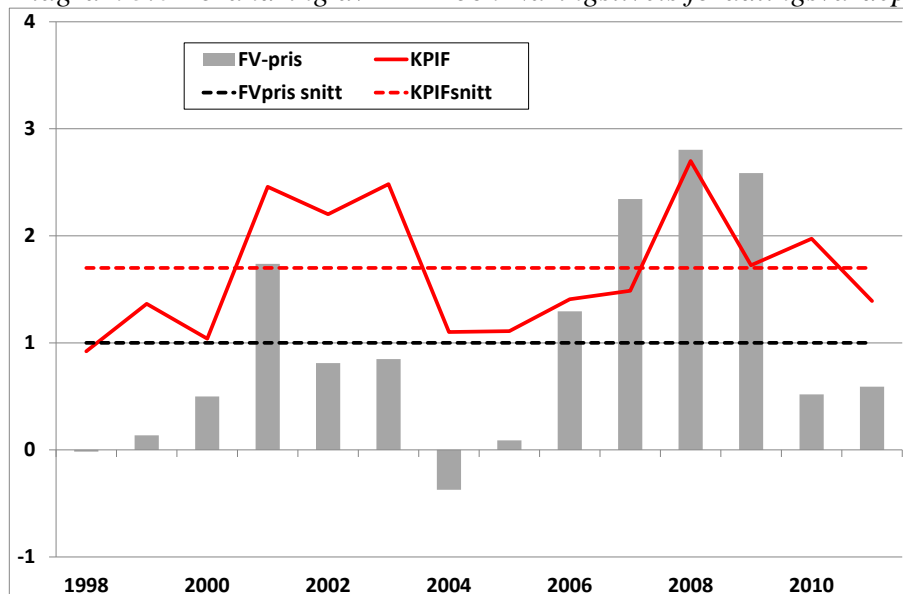
5.3 Konsumentpriser och näringslivets priser

KPI mäter hur priserna i genomsnitt utvecklas för hela den privata inhemska konsumtionen. Utvecklingen av KPI är därför avgörande för hur stor real ökning (alternativt minskning) en viss nominell löneökning ger. När man vill uppskatta löneutrymmets storlek är det mer intressant att studera prisutvecklingen på de produkter som företagen köper och säljer. Det är utvecklingen av dessa priser (tillsammans med produktivitetsutvecklingen) som bestämmer företagets betalningsförmåga och därmed långsiktigt sätter ramarna för löneutrymmet.

Att utvecklingen av konsumentpriserna och priserna på de produkter företagen köper och säljer skiljer sig åt beror på att de mäter olika saker. Exempelvis producerar företagen annat än konsumtionsvaror. Många av företagens produkter säljs på export och påverkar därmed inte de svenska konsumentpriserna. En annan skillnad är att boendekostnaderna påverkar konsumentpriserna men inte företagen.

Företagens betalningsförmåga bestäms av värdet av det företagen producerar minskat med kostnaden för insatsprodukterna. Det är det som utgör förädlingsvärdet. Förädlingsvärdets utveckling delas upp i en priskomponent (förädlingsvärdepriset) och en volymkomponent. Förädlingsvärdepriset beräknas utifrån prisutvecklingen på de produkter som företagen köper respektive säljer.

Diagram 5.6 Förändring av KPIF och Näringslivets förädlingsvärdepris

Källa: SCB och egna beräkningar

Även om konsumentpriserna och förädlingsvärdepriset mäter olika saker sätter Riksbankens inflationsmål också en gräns för hur mycket hela näringslivets förädlingsvärdepris kan öka utan att komma i konflikt med Riksbankens inflationsmål. Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar innebär Riksbankens inflationsmål att näringslivets förädlingsvärdepris under de kommande åren endast kan öka med cirka 1,3 procent⁹ per år om konsumentprisökningen ska stanna vid 2 procent.

Diagram 5.6 visar utvecklingen av näringslivets förädlingsvärdepris¹⁰ respektive KPIF under perioden 1998 till 2011. Som framgår av diagrammet finns det en viss samvariation mellan de bägge måtten samtidigt som KPIF oftast haft en högre ökningstakt.

I genomsnitt har näringslivets förädlingsvärdepris (FV-pris) ökat med 1,0 procent och KPIF¹¹ med 1,7 procent per år, under perioden 1998-2011. Den uppmätta skillnaden under denna period blir således 0,7 procent. Skillnaden är lika stor som den mellan inflationsmålet och konjunkturinstitutets uppskattning av hur mycket näringslivets förädlingsvärdepriser kan öka om KPI ska hamna på två procent. Mäter man över andra perioder blir det inte exakt samma utfall men utfallsdata stöder ändå de beräkningar som visar att utvecklingen av näringslivets förädlingsvärdepriser är väsentligt lägre än KPI och KPIF.

5.4 Lönernas påverkan på inflationen

Det är många faktorer som påverkar inflationen. Betraktar man inflationen som främst kostnadsbestämd blir lönekostnadernas utveckling den enskilt viktigaste faktorn för inflationens utveckling. Förändringar av vinstnivån har också betydelse för prisökningarna men om vinstnivåerna går upp och ner i samma utsträckning över tiden tar dessa förändringar ut varandra.

Utvecklingen av de totala arbetskraftskostnaderna minskat med produktivitet utvecklingen är lika med den så kallade enhetsarbetskostnaden. Enhetsarbetskraftskostnaden i hela näringslivet utgör lönernas bidrag till inflationen. Ökningen av enhetsarbetskraftskostnaden uppgår under perioden 1998-2011 till i genomsnitt 1,3 procent per år¹².

På lång sikt finns ett starkt samband mellan utvecklingen av enhetsarbetskraftskostnaden och näringslivets förädlingsvärdepriser. Under perioden 1998-2011 är ökningen av enhetsarbetskraftskostnaden 0,3 procent mer per år än ökningen av förädlingsvärdepriserna. Samtidigt har vinstnivån minskat marginellt med 0,1 procent per år. Den återstående skillnaden kan bero på förskjutningar mellan åren.

5.5 Sammanfattning

Inflationen enligt KPI har varierat kraftigt under de senaste åren. En orsak till det är Riksbankens förändringar av reporäntan och de effekter detta fått på bostadsräntorna.

Inflationen kommer 2012 att hamna under inflationsmålet, den stiger något under 2013 men förväntas fortfarande hamna under inflationsmålet. Det gäller även rensat för ränteförändringar.

⁹ Se Konjunkturinstitutets lönebildningsrapporter 2011 och 2012.

¹⁰ Näringslivet exklusive små- och fritidshus.

¹¹ KPIF används för att förändringar i räntesatserna inte ska påverka jämförelsen.

¹² Näringslivet exkl. små- och fritidshus

Inflationsförväntningarna på några års sikt visar på fortsatt förtroende för inflationsmålet på två procent.

För uppskattningar av löneutrymmet är det utvecklingen av priserna på de produkter som företagen köper och säljer som är viktigt. Inflationsmålet sätter en gräns också för utvecklingen av priserna på de produkter företagen köper och säljer. Näringslivets förädlingsvärdepriser utvecklas långsammare än KPI.

6. Sysselsättning och arbetsmarknaden

Hög sysselsättningsgrad och låg arbetslöshet är självklara mål för Facken inom industrin. Skälen är flera. Arbetslöshet ger ekonomiska förluster för den som drabbas och innebär stora kostnader för samhället. Högre sysselsättning ökar inkomstnivån och tillväxten i ekonomin och ger förutsättningar för en god välfärd.

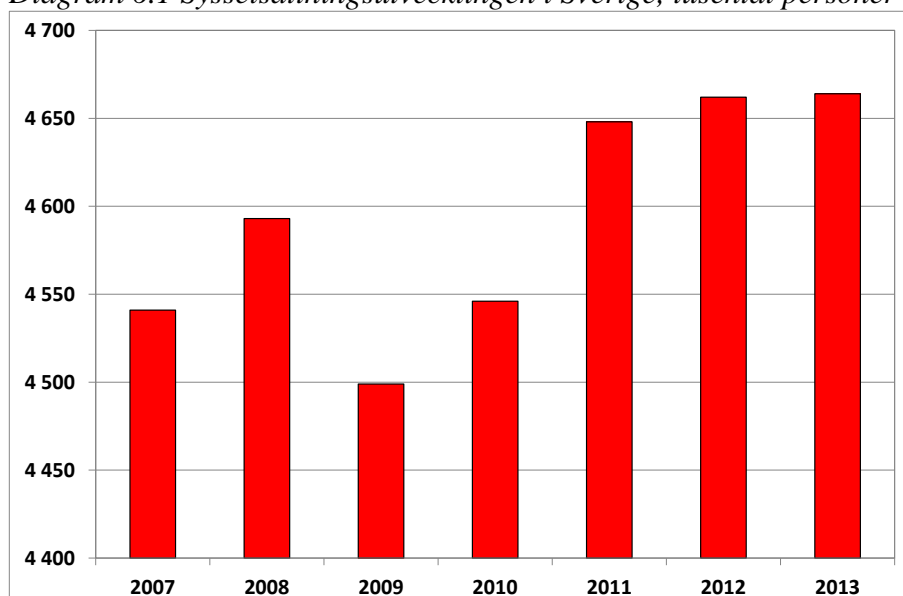
I detta kapitel redovisas sysselsättningsutvecklingen och arbetslöshetsutvecklingen i Sverige, både i ekonomin i stort och för industrin i synnerhet. Vidare innehåller kapitlet ett avsnitt som redovisar statistik kring varselutvecklingen i Sverige samt ett avsnitt som behandlar matchningen på arbetsmarknaden.

6.1 Sysselsättningsutvecklingen

Effekterna av förändringar för produktionen i ekonomin landar till slut på arbetsmarknaden. En högre efterfrågan i ekonomin medför som regel en högre efterfrågan på arbetskraft, givet att ökningen i efterfrågan inte helt hanteras via en förbättrad produktivitet. En lägre efterfrågan i ekonomin leder i sin tur till en lägre efterfrågan på arbetskraft. Det ska dock hållas i minnet att det hela tiden finns en efterfrågan på arbetskraft beroende på den ständiga omsättningen med nyutträdande, personer som byter jobb och personer som lämnar arbetsmarknaden beroende på pensionering, sjukdom och arbets-skador eller av andra skäl.

Sysselsättningen i Sverige har varit positiv sedan finanskrisen, något som framgår från både diagram 6.1 och 6.2. Enligt de bedömningar som görs av Konjunkturinstitutet för 2012 och 2013 kommer sysselsättningen i genomsnitt båda åren ligga över den totala sysselsättningsnivån för 2011. 2011 var i genomsnitt 4,65 miljoner personer sysselsatta i Sverige enligt gängse definition.

Diagram 6.1 Sysselsättningsutvecklingen i Sverige, tusental personer

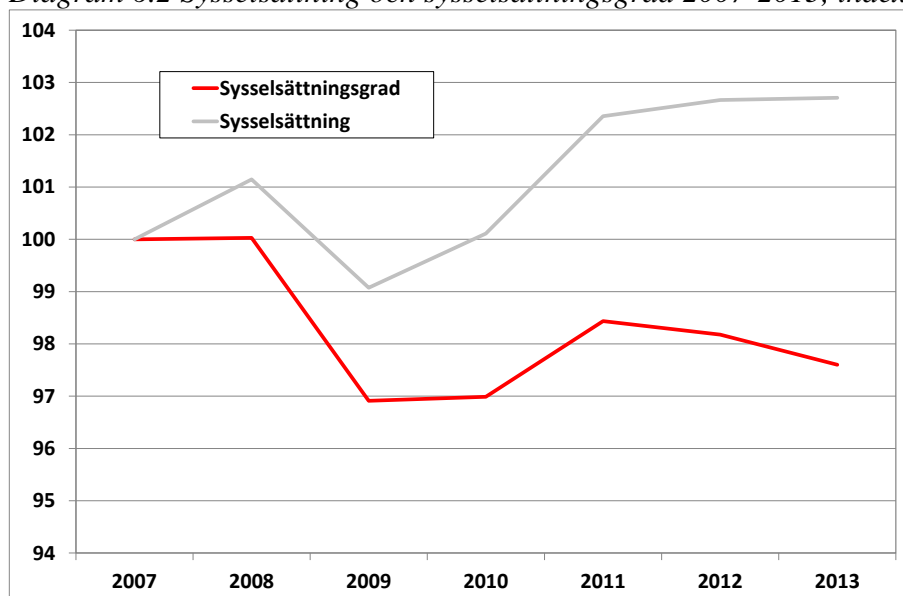

Källa: Konjunkturinstitutet, Kibas_sept2012q2

Under perioden växer emellertid befolkningen än fortare, vilket innebär att trots att sysselsättningen ökar så minskar sysselsättningsgraden. Gapet mellan sysselsättning och

sysselsättningsgrad illustreras tydligt i diagram 6.2. De indexberäkningar som presenteras är baserade på det i dag använda måttet på arbetsmarknadsutvecklingen för åldersintervallet 15-74 år. Denna standard som används av ILO (International Labour Organisation) och är anpassad till att kunna användas i alla länder kan i vissa stycken anses vara sämre anpassat till länder med skolplikt längre upp i åldrarna och med pensionsåldrar avsevärt lägre än 74 år. Den svenska sysselsättningsgraden i åldersintervallet 15-74 år ligger på just över 65 procent.

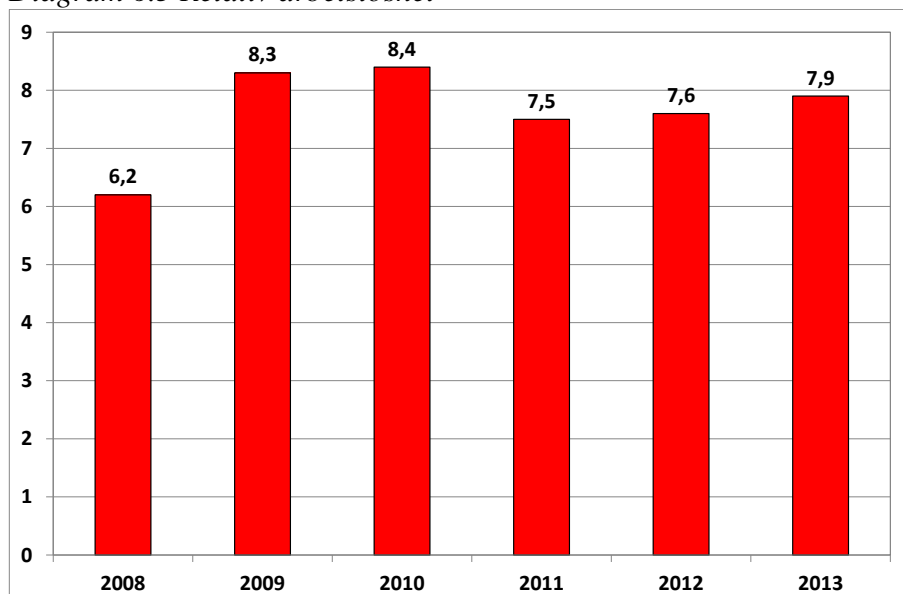
Diagram 6.2 Sysselsättning och sysselsättningsgrad 2007-2013, index 2007=100

Källa: Konjunkturinstitutet, egna beräkningar

Med en sysselsättning som ökar, men med en befolkning som ökar ännu snabbare bör den relativa arbetslösheten öka om individerna över tiden har samma beteende. Under finanskrisen 2009 steg arbetslösheten till 8,3 procent. Då arbetsmarknaden tenderar att vara sist i kedjan av effekter i upp- och nedgångar i ekonomin, fortsatte arbetslösheten att öka också in på 2010 då årsgenomsnittet för arbetslösheten noterades till 8,4 procent. Först under 2011 sjönk arbetslösheten något, men inte alls ned till nivåer före krisen.

Diagram 6.3 Relativ arbetslöshet

Källa: Konjunkturinstitutet, *Kibas_sept2012q2*

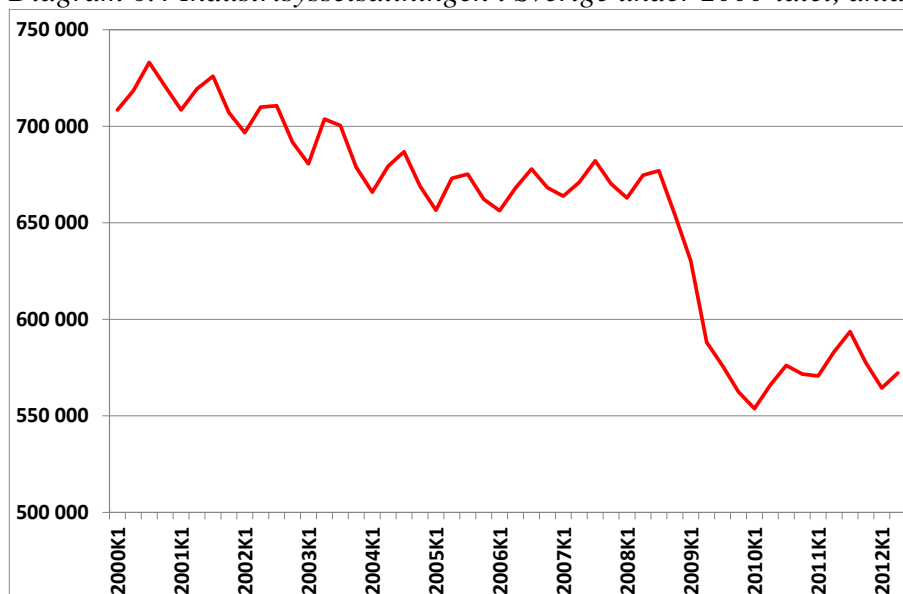
Nu bromsas den ekonomiska utvecklingen upp och arbetslösheten ökar igen. För både 2012 och 2013 förväntar sig Konjunkturinstitutet att arbetslösheten kommer att stanna på nivåer mellan 7,5 och 8 procent. Orsaken till att arbetslösheten stannar på dessa höga nivåer brukar ibland hänvisas till den så kallade jämviktsarbetslösheten. Konjunkturinstitutet gör i sin senaste Lönebildningsrapport som presenterades den 17 oktober 2012 en längre analys av jämviktsarbetslösheten. Konjunkturinstitutet bedömer att jämviktsarbetslösheten under perioden 2006-15 borde ligga på 6,5-7 procent, men bedömer att den skulle kunna minska till sex procent fram mot 2020. Orsaken till en minskad jämviktsarbetslöshet är främst motiverad med en förbättrad matchningseffektivitet på arbetsmarknaden. Detta diskuteras vidare i avsnitt 6.3 om matchningen på arbetsmarknaden.

6.2 Sysselsättningen inom industrin

Industrisysselsättningen i Sverige minskade kraftigt i samband med finanskrisen 2008-09. Enligt den kortperiodiska sysselsättningsstatistiken från SCB minskade antalet sysselsatta från slutet av 2008 till början av 2010 med drygt 100 000 inom industrin. Det innebär i stort en 15 procentig minskning av sysselsättningen inom industrin. Enligt beräkningar som är gjorda av Industrins Ekonomiska Råd¹³ är minskningen i stort sett helt hänförlig till de tillsvidareanställda, medan antalet visstidsanställda har hållit upp sitt antal.

¹³ Industrins Ekonomiska Råd: "Inför 2013 års avtalsrörelse", sidan 66, oktober 2012.

Diagram 6.4 Industrisysselsättningen i Sverige under 2000-talet, antal personer

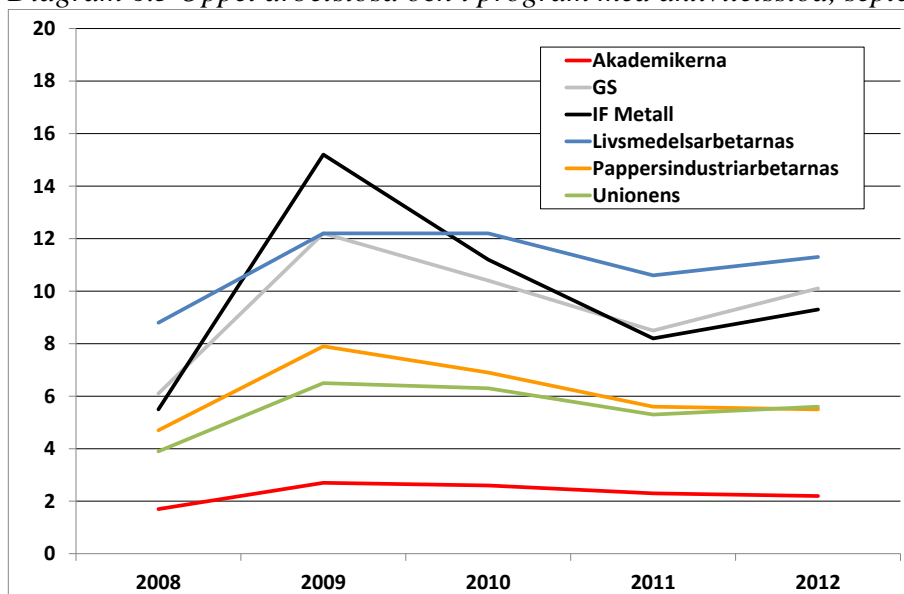
Källa: SCB

Efter finanskrisen har en viss uppgång i industrisysselsättningen noterats, men bara i en begränsad omfattning. Industrin, främst verkstadsindustrin, är känslig för svängningar i konjunkturen och sysselsättningsförändringar både uppåt och neråt kommer att registreras även framdeles. I vilken utsträckning företagen kommer att prioritera att behålla kompetens, ibland kallat labour hoarding, framför att minimera personalkostnader kommer att vara avgörande för hur sysselsättningsutvecklingen fortsätter inom industrin.

Antalet anställda i personaluthyrningsföretag (bemanningsföretag) har under 2012 närmast sig 80 000 personer. Av dessa bedöms runt 25 procent vara verksamma inom området industri och tillverkning. Dessa knappt 20 000 personer registreras dock inte som industrisysselsatta, utan som anställda inom bemanning. Det växande antal anställda inom bemanning gör det svårare att få en korrekt uppfattning om hur sysselsättningen inom industrin faktiskt utvecklas.

Förbunden inom Facken inom Industrin känner av förändringarna genom förändringar i arbetslöshet inom medlemsgrupperna. I diagram 6.5 visas utvecklingen för förbundens a-kassor genom redovisning av septembersiffrorna för åren 2008-12. Det ska påpekas att Sveriges Ingenjörer ingår i Akademikernas Erkända Arbetslöshetskassa. Unionen har medlemmar över hela den privata sektorn och särredovisning för medlemmar inom industrin saknas. I diagram 6.5 har också Pappersindustriarbetarnas kassa tagits med eftersom pappers- och massaindustrin är en viktig del av industrin. Från diagrammet framgår att den kraftiga ökningen i arbetslöshet under 2009 i första hand drabbade IF Metalls medlemsgrupper, även om ökningarna i arbetslöshet också drabbade medlemmar i andra a-kassor. Under 2010 och 2011 har förbättringar i läget skett. Livs a-kassa har dock inte förbättrats i samma omfattning som i övriga redovisade a-kassor. Den kraftigaste ökningen i arbetslöshet september 2012 jämfört med september 2011 redovisas inom GS a-kassa.

Diagram 6.5 Öppet arbetslösa och i program med aktivitetsstöd, september månad

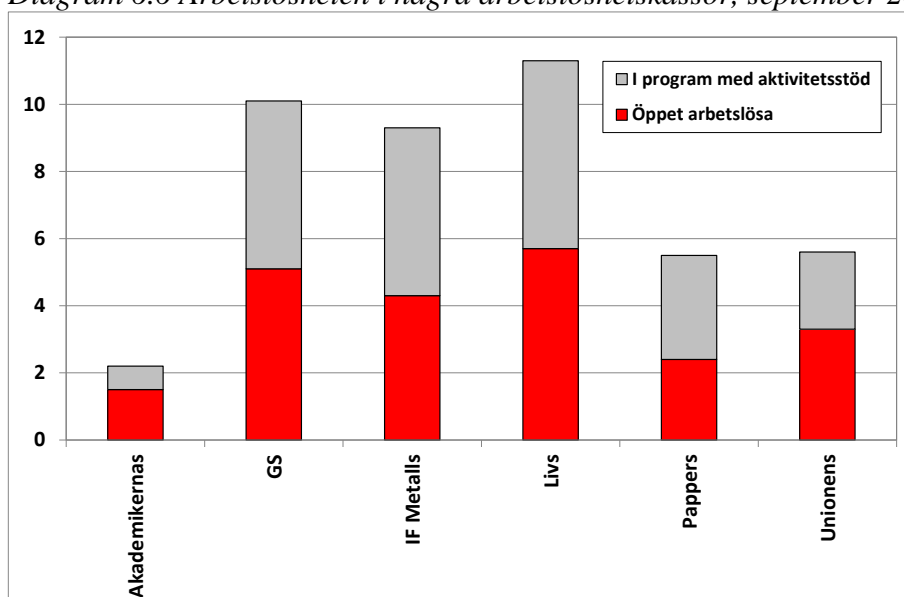

Källa: Arbetsförmedlingen

I diagram 6.6 redovisas hur hög den registrerade arbetslösheten var vid ”industrikasorna” i september månad 2012, uppdelat på öppet arbetslösa och de som finns i program och får aktivitetsstöd. Dessa siffror är emellertid underskattningar av den faktiska arbetslösheten, då personer som varit arbetslösa så länge att de blivit utförsäkrade inte registreras i a-kassorna.

Som framgår var arbetslösheten totalt sett högst på Livs område i september 2012 med drygt elva procent. Även inom GS’ och IF Metalls områden redovisas arbetslöshetsnivåer på tio procent eller näst intill. Inom Pappers område liksom inom Unionens redovisas nivåer på knappt 6 procent, med den redovisade siffran för arbetslöshet inom Akademikernas område ligger strax över två procent. Det bör dock observeras att i Unionens och Akademikernas arbetslöshetskassor ingår stora grupper utanför industrin.

Diagram 6.6 Arbetslösheten i några arbetslöshetskassor, september 2012

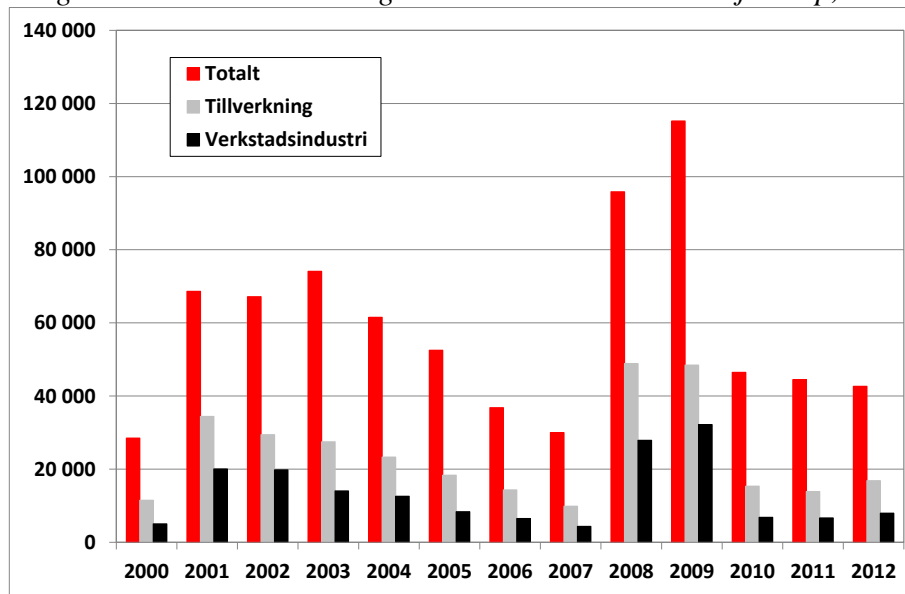

Källa: Arbetsförmedlingen

6.3 Varselutvecklingen

Arbetslösheten har inte sjunkit i den takt som förutsågs under förra året. Den framtida arbetslöshetsutvecklingen beror på den ekonomiska aktiviteten i ekonomin. Det som konstateras är att antalet varsel om driftsinskränkningar ökar. Fram till och med september 2012 var antalet varsel i stort i nivå med läget för helåren 2010 och 2011. Det är också känt att ett antal större varsel lagts under oktober månad 2012. Det ska påpekas att vi i detta avsnitt enbart använder oss av Arbetsförmedlingens statistik, vilket innebär att enbart varsel som omfattar fem personer eller fler inkluderas.

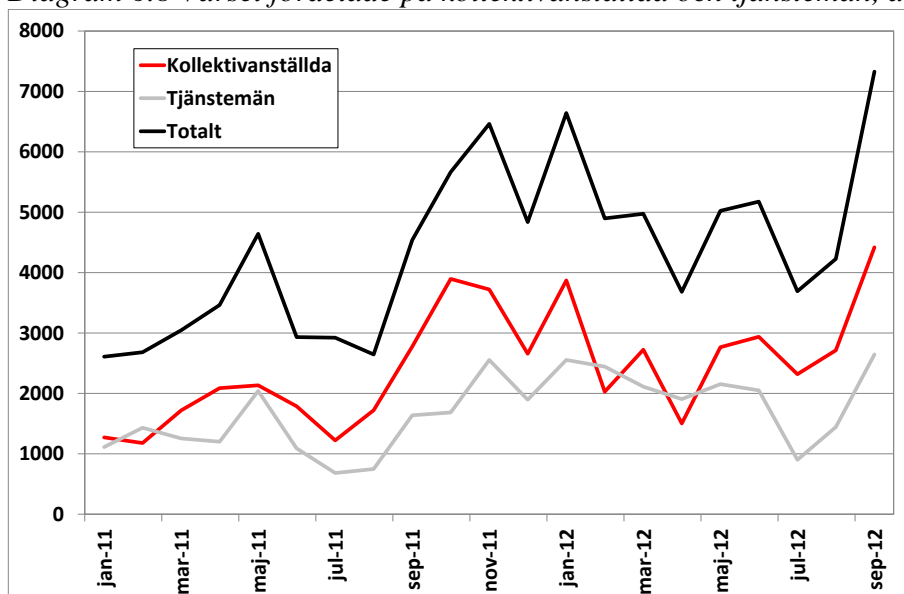
Diagram 6.7 Varselutvecklingen 2000-2012. 2012 avser jan-sep, antal personer

Källa: Arbetsförmedlingen

Diagram 6.7 anger hur varselutvecklingen varit under hela 2000-talet hittills, medan diagram 6.8 visar hur varslen under 2011 och hittills under 2012 fördelas mellan kollektivanställda och tjänstemän. Bland annat visar diagrammet att uppgången i varsel ökar för kollektivanställda och tjänstemän i motsvarande grad. Under enskilda månader har varslen bland tjänstemännen varit högre än varslen bland de kollektivanställda.

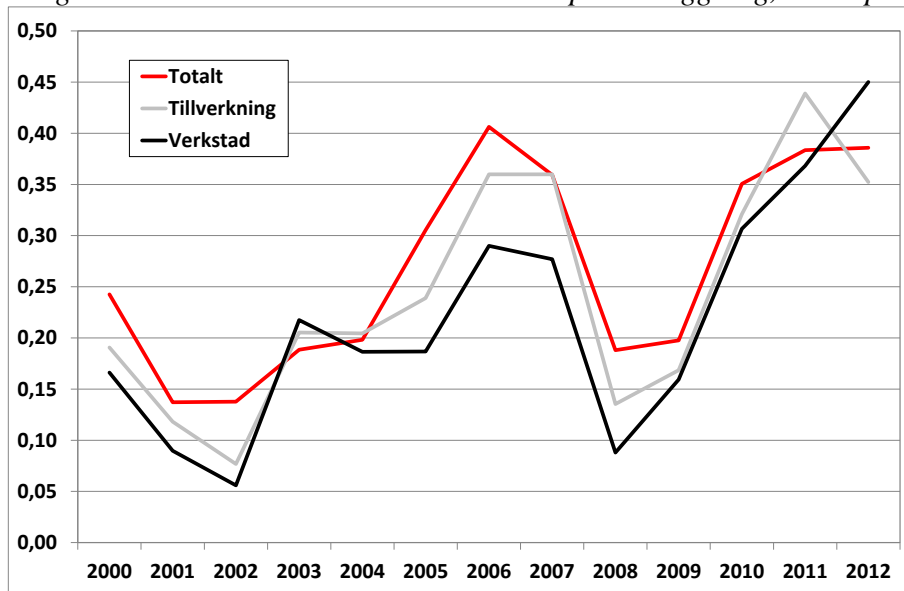
Diagram 6.8 Varsel fördelade på kollektivanställda och tjänstemän, antal

Källa: Arbetsförmedlingen

Som redogjordes för ovan så uppgår antalet anställda som har sin anställning i ett bemanningsföretag men sin verksamhet på andra håll på arbetsmarknaden till runt 80 000 personer. Denna kategori, tillsammans med visstidsanställda, förefaller utgöra en ny större buffert för företag så att de kan behålla sin kärnpersonal i större utsträckning. En indikator på detta är att andelen varslade som varslas på grund av nedläggning av arbetsstället ökar, vilket framgår av diagram 6.9. Sett över 2000-talet har andelen varsel som avser nedläggning trendmässigt ökat.

Diagram 6.9 Relativ andel varsel beroende på nedläggning, andel personer

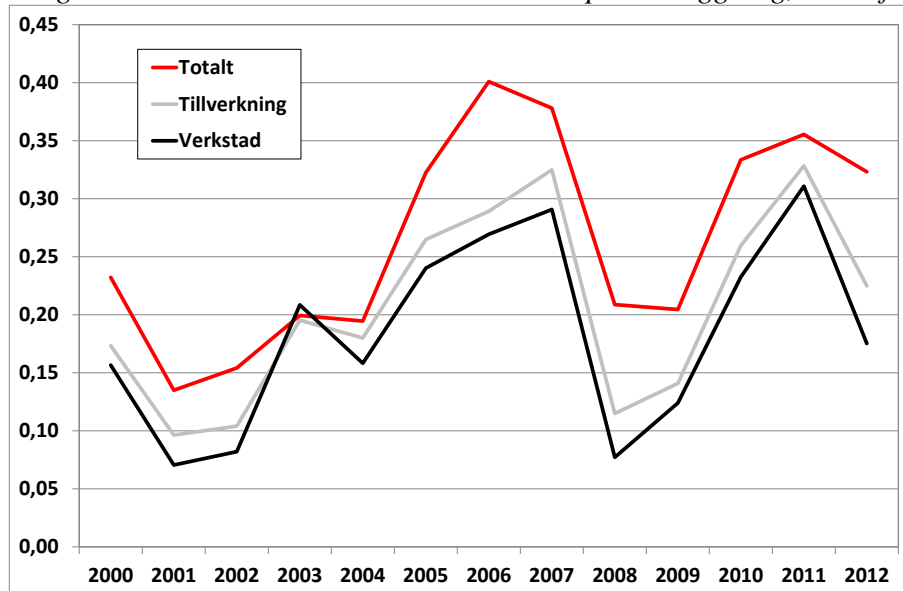

Källa: Arbetsförmedlingen, egna beräkningar

Betraktas istället hur denna relativa utveckling ser ut utifrån andelen företag som varslar på grund av nedläggning, så framgår att tillverkande företag varslar om nedläggning i en mindre omfattning än icke tillverkande företag. Detta beror sannolikt på att de tillverkande företagen har en mer stabil ekonomisk bas i sin verksamhet och nedläggningar av

tillverkande enheter är därför relativt sett mindre vanliga. Inom tjänstesektorn och inom handeln är konkurser vanligare, varför det i dessa sektorer registreras en högre andel varsel som beror på nedläggning av företaget/arbetsstället. Varsel om nedläggning av verksamhet inom industrin tenderar dock att beröra större enheter, varför antalet individer som varslas blir högre.

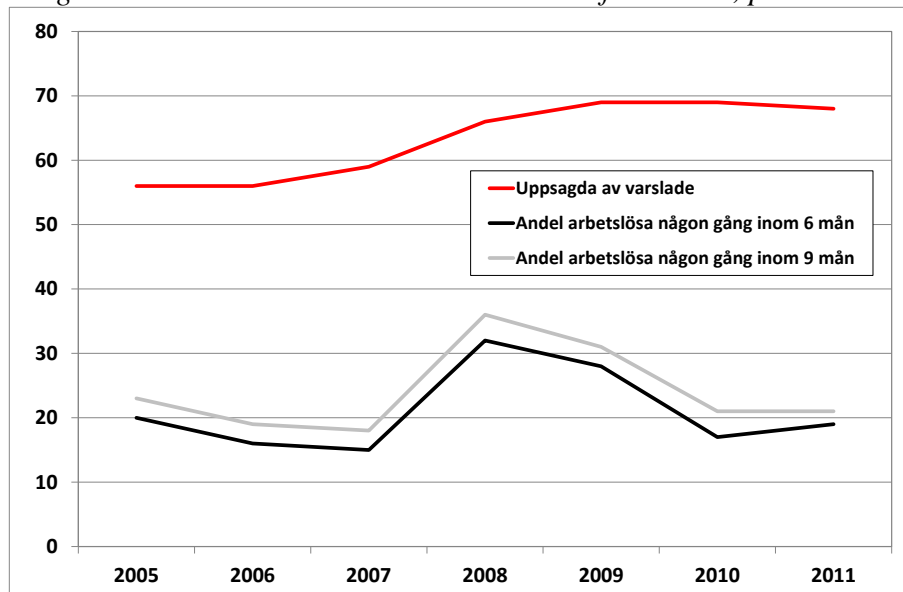
Diagram 6.10 Relativ andel varsel beroende på nedläggning, andel företag

Källa: Arbetsförmedlingen, egna beräkningar

I diagram 6.11 redovisas vad som händer med de som varslas. Det ska då konstateras att andelen varslade som faktiskt blir uppsagda har ökat under senare år. År 2011 var det närmare 70 procent av de varslade som också blev uppsagda från sin arbetsplats. I diagrammet redovisas också hur stor andel av de varslade som blir arbetslösa.

Diagram 6.11 Vad händer med den varslade efter varsel, procent av varslade

Källa: Arbetsförmedlingen

Enligt siffror från Arbetsförmedlingen är det knappt 20 procent som hade varit arbetslösa någon gång under de första sex månaderna efter varslen lagts, och drygt 20 procent som varit arbetslösa någon gång under de första nio månaderna. Detta torde innebära att en stor andel av de som varslas har hittat ett nytt arbete, inlett en utbildning, fått en avtalspension eller på annat sätt fått en lösning som gjort att arbetslöshet har kunnat undvikas.

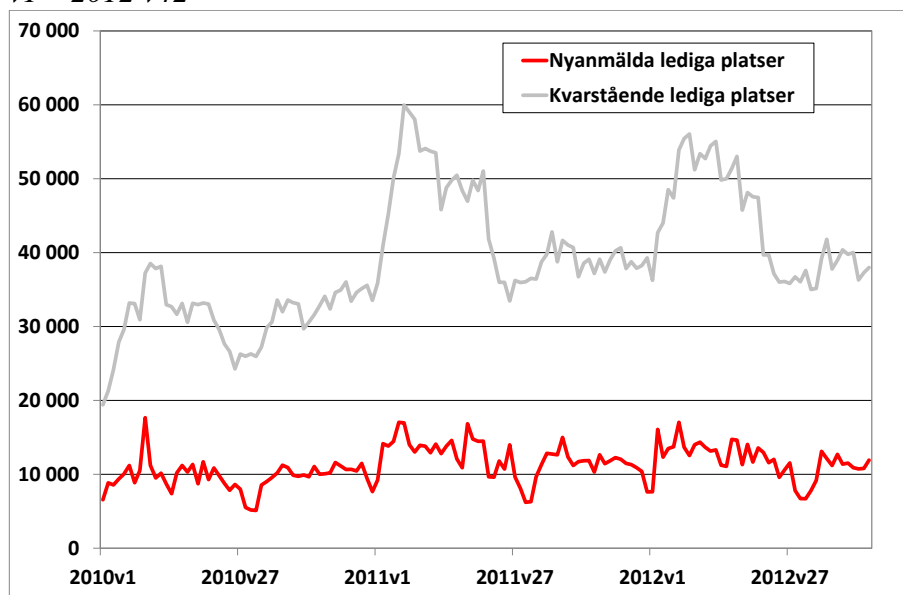
De siffror från Arbetsförmedlingen som kunnat studeras, ger ingen kunskap om hur långa arbetslöshetstider de uppsagda har.

6.4 Matchningen på arbetsmarknaden

Fram till och med vecka 42 hade Arbetsförmedlingen under 2012 fått in drygt 500 000 nyanmälda lediga platser (exklusive ferieplatser). Nu är alla dessa lediga platser inte tillsvidareplatser utan en del är tillfälliga platser, men siffran illustrerar ändå en dynamik på arbetsmarknaden. Dessutom annonseras alla platser inte via Arbetsförmedlingen, utan en hel del tillkännages enbart via andra kanaler.

Inflödet på arbetsmarknaden av nytilträdande är gott, samtidigt som det finns ett stabilt inflöde av lediga jobb till Arbetsförmedlingen. I diagram 6.12 nedan framgår nivån per vecka av antalet nyanmälda lediga platser. Antalet ligger som regel strax över 10 000 nya platser varje vecka. Det går från diagrammet inte att se någon nedgång i inflödet av lediga platser under hösten 2012. Utvecklingen för de kvarstående lediga platserna, det vill säga de platser som i slutet på varje vecka fortsatt är otillsatta, visar en klart stigande trend. Det betyder att det trots arbetslöshetsnivå tar längre och längre tid att hitta en lämplig sökande till de platser som anmäls till Arbetsförmedlingen.

Diagram 6.12 Nyanmälda och kvarstående lediga platser vid Arbetsförmedlingen 2010 v1 – 2012 v42

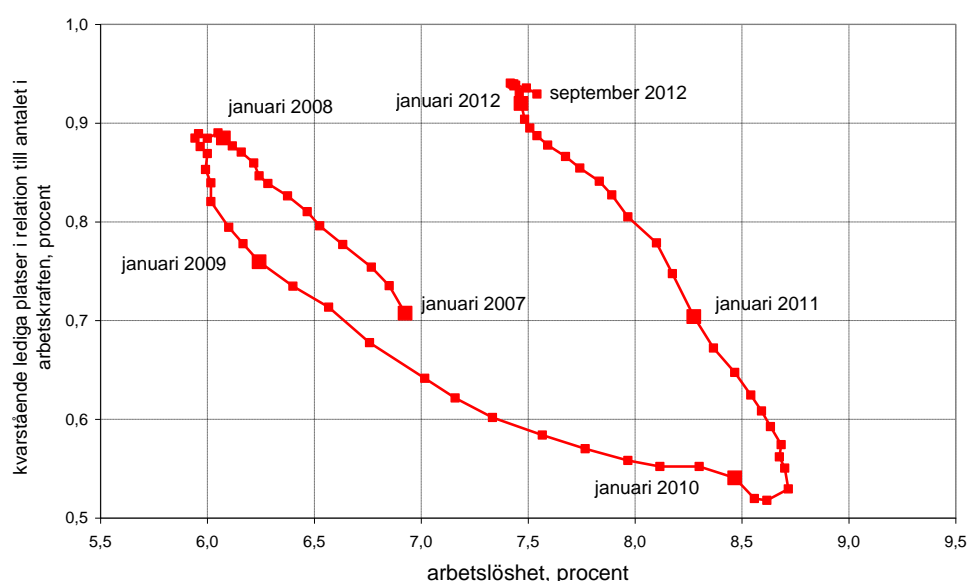
Källa: Arbetsförmedlingen

Kopplas denna utveckling till de siffror som redovisas i diagram 6.11 där en relativt liten del av de varslade har varit arbetslösa sex respektive nio månader efter varslet, kan slutsatsen dras att en viktig förklaring till den trendmässiga uppgången i antalet kvarstående lediga platser är kompetensrelaterade. Personer med erfarenhet, och andra doku-

menterade kompetenser, tenderar att få arbete, medan nyutbildade utan dokumenterad erfarenhet eller med en eller annan uppenbar kompetensbrist fortsatt har svårt att få ett arbete.

Denna utveckling med ett allt sämre matchningsförhållande på svensk arbetsmarknad illustreras också av Beveridgekurvan, där nivån på arbetslösheten relateras till antalet kvarstående lediga platser i procent av antalet personer i arbetskraften. Beveridgekurvan, se diagram 6.13, visar att detta samband mellan 2007 och början på 2010 stegvis förbättrades trots ett dåligt arbetsmarknadsläge – i synnerhet under krisens 2009. När arbetslösheten under våren 2010 åter sjönk så blev det uppenbart att sambandet till tillsättning av lediga platser kraftigt försämrats. Under 2012 hittills har inte mycket hänt beträffande sambandet förrän siffran i september 2012 antyder en riktning mot ett ytterligare försämrat samband.

Diagram 6.13 Beveridgekurvan för Sverige januari 2007 – september 2012

Källa: Industrins Ekonomiska Råd

Ett fortsatt dåligt och till och med försämrat samband innebär att kompetensgapet mellan den arbetskraft som eftersöks och den som finns tillgänglig ökar. Det finns två avgörande sätt att hantera detta. Det ena sättet handlar om att göra insatser för att fylla på kompetens hos den del av arbetskraften som står utanför arbetsmarknaden. Det andra sättet handlar om att betrakta de som söker jobb på ett något annorlunda sätt genom att fokusera på vad de arbetssökande kan snarare än att fokusera på luckorna, samt ge stöd för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden.

6.5 Sammanfattning

Sysselsättningen i Sverige är fortsatt i stigande. Dock ska konstateras att sysselsättningsökningen inte håller tempo med ökningen av befolkningen i arbetsför ålder. Detta medför att sysselsättningsgraden sjunker samtidigt som sysselsättningen ökar. Samtidigt som sysselsättningen totalt sett i ekonomin ökat, så har antalet sysselsatta inom industrin minskat kraftigt 2007-09. Den återhämtning som därefter noterats för industrisysselsättningen har varit mycket svag.

Arbetslösheten 2013 förefaller hamna över åtta procent.

Arbetslösheten inom ”industrikassorna” har inte återgått till de nivåer som rådde före finanskrisen. Under 2012 har arbetslösheten åter börjat stiga igen inom industrikassorna. Utveckling med en ökning av varsel oroar också. Fram till och med september var varslen antalsmässigt i nivå med helårsnoteringarna för 2010 och 2011. Det konstateras också att andelen av dem som blir uppsagda av de varslade ökat från 55 procent 2005 till närmare 70 procent år 2011.

Matchningen på arbetsmarknaden har stegvis fortsatt att försämrats. Antalet kvarstående lediga platser vid Arbetsförmedlingen ökar samtidigt som arbetslösheten ökar. Det förefaller som om kompetensgapet mellan arbetsgivarnas krav på kunskaper hos arbetssökande och de arbetssökandes faktiska kunskaper ökar. Detta är oroande inför den närmaste framtiden.

7. Löner

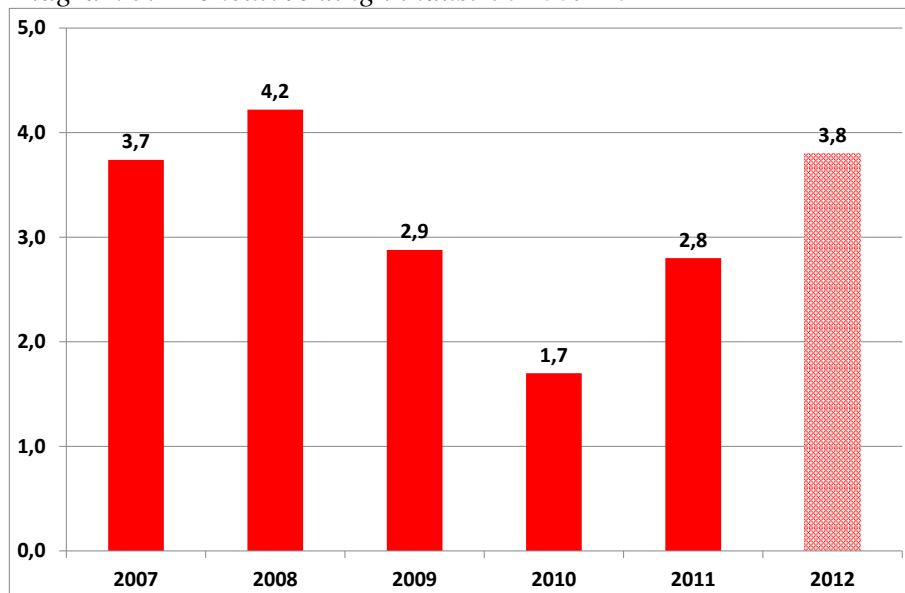
Löneutvecklingen är av naturliga skäl av stort intresse för Facken inom industrins medlemmar. Värdet på löneökningarna beror också på inflationsutvecklingen. Om priserna ökar mer än lönerna har de anställdas reallön inte förbättrats.

I kapitel 7 beskrivs löneutvecklingen inom industrin. Störst fokus läggs på utvecklingen de senaste fem åren men även utvecklingen under hela industriavtalsperioden berörs. Nominella och reala förändringar redovisas och jämförelser görs mellan kvinnor och män och mellan industrin och hela arbetsmarknaden. Blicken vänds även utomlands för en jämförelse av utvecklingen i Sverige med utvecklingen i Europa.

7.1 Löneutveckling

Under avtalsperioden 2007-2009 ökade lönerna inom svensk industri med i genomsnitt 3,6 procent per år. Som en följd av finanskrisen blev utfallet i 2010 års avtalsförhandlingar lägre än tidigare och det har även visat sig i löneökningstakten. 2010 blev löneökningen inom industrin 1,7 procent och 2011 ökade lönerna med 2,8 procent.

Diagram 7.1 Löneutveckling i industrin 2007-2012

Källa: Facken inom industrin 2007-2011 och Konjunkturlönestatistiken jan-aug 2012

Den senaste avtalsrörelsen resulterade i avtalade löneökningar på 3,0 procent på 14 månader för majoriteten av avtalen inom industrin. Det motsvarar en årstakt på 2,6 procent. De tjänstemannaavtal som hade en kortare löptid i de föregående avtalen kompenseras med 0,6 procent för att nå samma löptid som övriga avtal. De avtalade löneökningarna pekar på att löneökningen under 2012 kommer att vara högre än under åren 2009-2011. Enligt utfallen i konjunkturlönestatistiken för perioden januari-augusti har lönerna ökat med 3,8 procent inom industrin. På grund av revisionstidpunkterna de senaste två åren kommer löneökningstalen vara lägre under det andra halvåret 2012 än de var under det första halvåret. Samtidigt revideras konjunkturlönestatistiken fortlöpande när det inkommer information om till exempel retroaktiva löneutbetalningar.

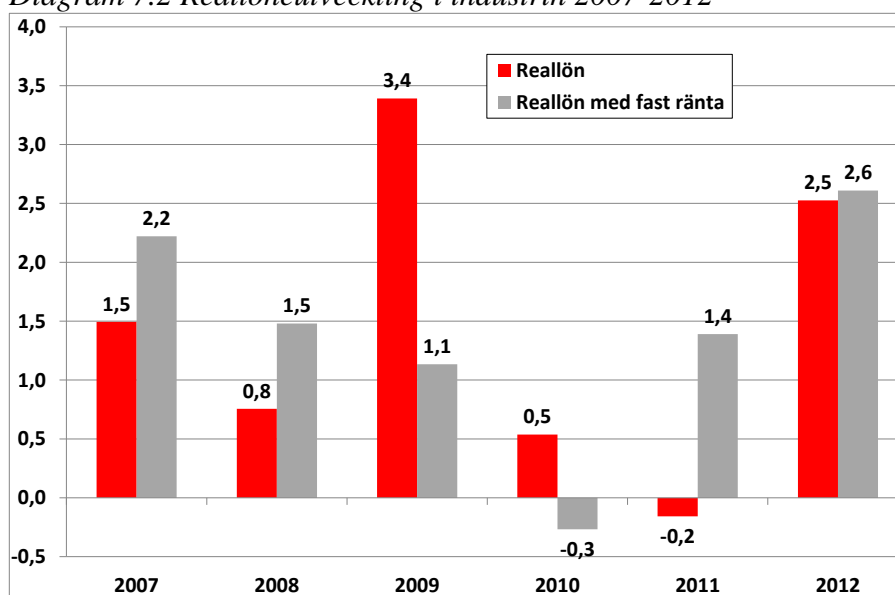
Om lönerna inom industrin ökar med 3,8 procent 2012 kommer lönerna ha ökat med i genomsnitt 3,5 procent per år under hela industriavtalsperioden 1998-2012.

7.2 Reallöner

Om lönerna ökar mer än inflationen ökar reallönerna. Mellan 1998 och 2010 ökade reallönerna varje år. 2011 var det första året sedan industriavtalets tillkomst som reallönerna minskade. Lönerna inom industrin ökade med 2,8 procent men inflationen var 3,0 procent och reallönerna minskade därför med 0,2 procent.

Inflationen mätt med KPI påverkas mycket när det sker stora förändringar i räntan. För att se utvecklingen utan dessa svängningar räknar Riksbanken fram ett mått på hur inflationen hade utvecklats vid en fast räntesats, det så kallade KPIF. Om KPIF används istället för KPI för att räkna ut reallönen fås något som kallas reallön med fast ränta.

Diagram 7.2 Reallöneutveckling i industrin 2007-2012

Källa: Facken inom industrin, Konjunkturlönestatistiken och Riksbanken

Utvecklingen av reallönen med fast ränta skiljer sig från den vanliga reallöneutvecklingen. Svängningarna mellan olika år är i regel mindre. Under 2010 var KPI-inflationen 1,2 procent medan KPIF ökade med 2,0 procent. Det gjorde att den vanliga reallönen steg med 0,5 procent medan reallönen med fast ränta sjönk med 0,3 procent. Under 2011 var situationen den omvända. KPI ökade med 3,0 procent och KPIF med 1,4 procent. Det gjorde att reallönen minskade med 0,2 procent medan reallönen med fast ränta ökade med 1,4 procent.

Under 2012 väntas inflationen bli drygt en procent enligt båda måtten. Lönerna väntas öka med cirka 3,8 procent vilket skulle leda till höga reallöneökningar under 2012.

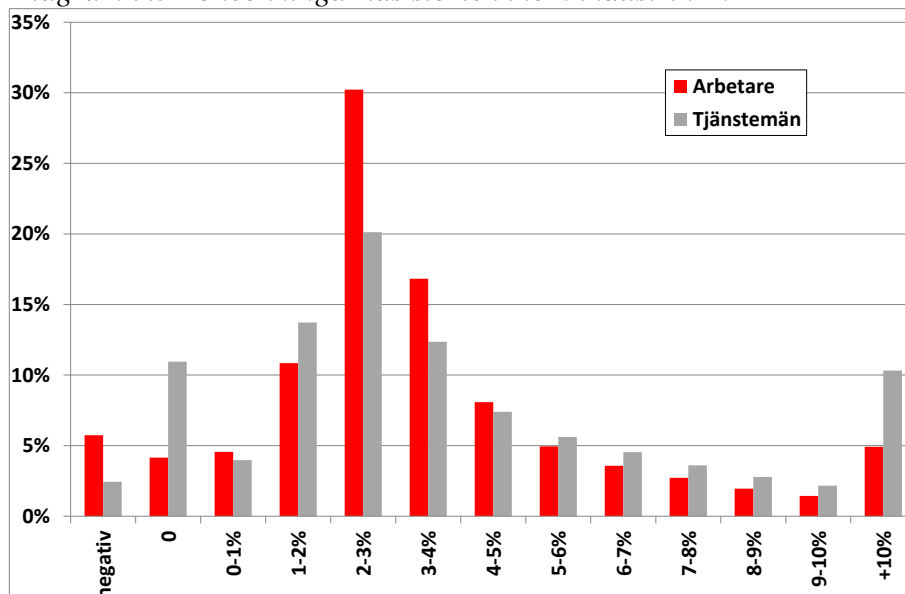
7.3 Vanligaste löneökningen 2011

I Facken inom industrins lönedatabas kan man följa utvecklingen för identiska individer, det vill säga de individer som fanns med i statistiken både år 2010 och 2011. Individerna delas in i löneökningintervall efter hur stor löneökning de hade 2011. Diagram 7.3 visar hur stor andel av de industrianställda som fick en löneökning inom respektive intervall.

Den vanligaste löneökningen för arbetare var 2-3 procent. Cirka 30 procent av arbetarna återfanns i detta löneökningintervall. Den näst vanligaste löneökningen var 3-4 pro-

cent. Även för tjänstemännen var den vanligaste löneökningen 2-3 procent, drygt 20 procent av tjänstemännen återfanns i detta intervall. Den näst vanligaste löneökningen var 1-2 procent följt av 3-4 procent.

Diagram 7.3 Löneökningarnas storlek inom industrin 2011

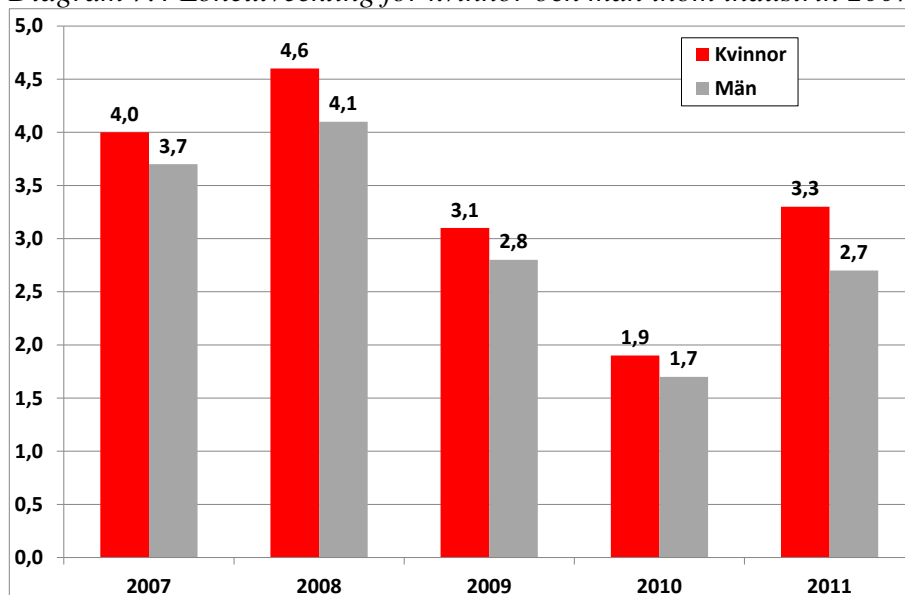

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

7.4 Kvinnor och män

Skillnader i lön mellan kvinnor och män är ett ständigt aktuellt ämne. Inom industrin har den procentuella löneökningen varit högre för kvinnor än för män under varje år sedan 2007. Kvinnornas löner har ökat med i genomsnitt 0,4 procent mer per år än männens.

Diagram 7.4 Löneutveckling för kvinnor och män inom industrin 2007-2011

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

Trots att de industrianställda kvinnorna har haft en högre löneökning än männen tjänar de fortfarande mindre. År 2011 var skillnaden i medellön cirka 1 100 kronor.

7.5 Hela arbetsmarknaden

Sedan Industriavtalets tillkomst har löneavtalen inom industrin haft en starkt normerande roll på svensk arbetsmarknad och industrins parter är de som har träffat avtal först. Tittar man på löneutvecklingen mellan 1998 och 2011 ser man också att löneutvecklingen för hela arbetsmarknaden har varit i stort sett densamma som för industrin.

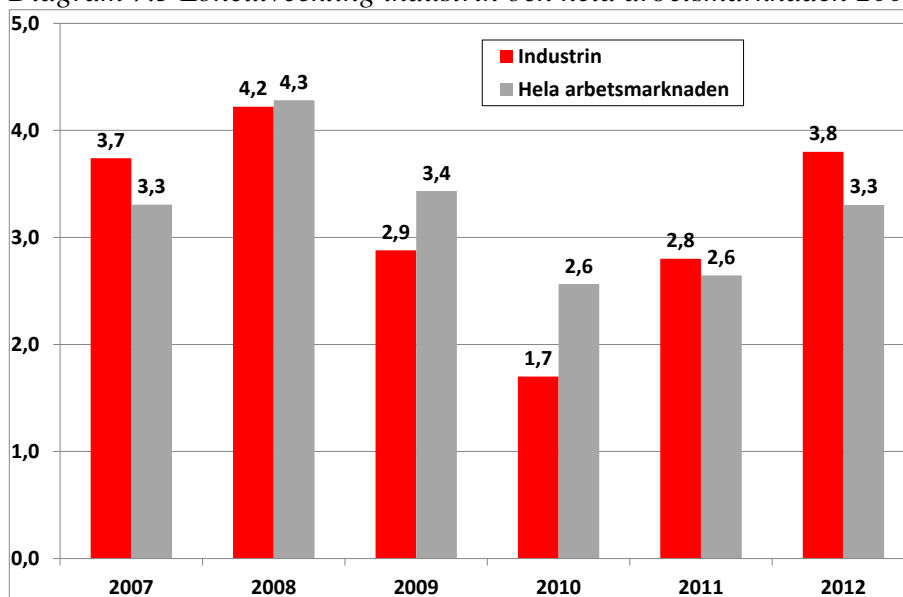
Tabell 7.1 Löneutveckling olika sektorer, 1998-2011

	1998-2011
Industri	3,4
Övrigt näringsliv	3,4
Näringslivet totalt	3,4
Kommuner	3,5
Landsting	3,8
Stat	3,6
Hela arbetsmarknaden	3,4

Källa: Medlingsinstitutet

Under enskilda år har löneutvecklingen skiljt sig åt mellan olika sektorer men sett över längre perioder jämnar skillnaderna ut sig. Inom den offentliga sektorn har lönerna ökat något mer än inom näringslivet.

Diagram 7.5 Löneutveckling industrin och hela arbetsmarknaden 2007-2012

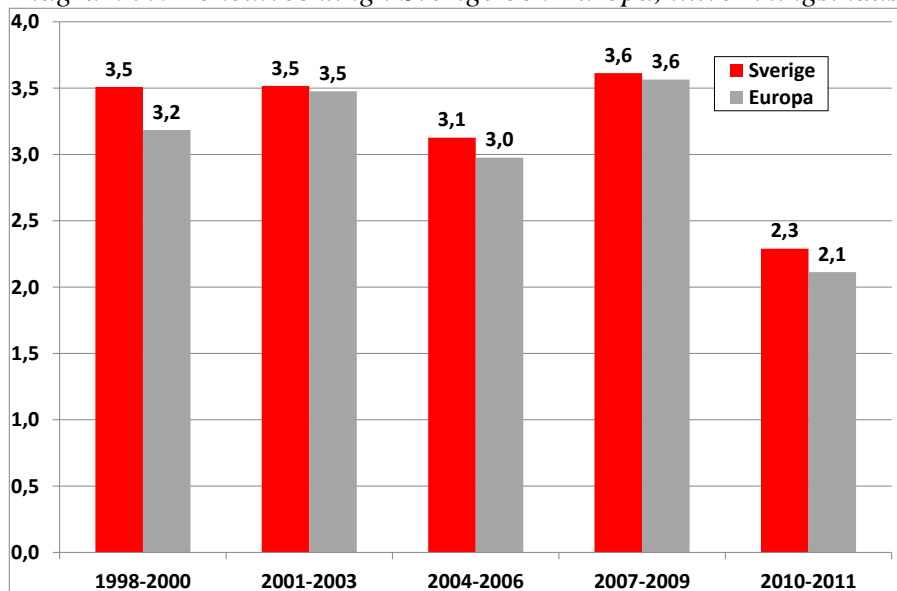
Källa: Facken inom industrin, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet

Diagram 7.5 visar utvecklingen för varje år sedan 2007. Under 2008-2010 hade industrin en lägre löneutveckling än arbetsmarknaden totalt. Det var främst en högre utveckling inom den offentliga sektorn som drog upp genomsnittet för hela arbetsmarknaden. Under 2012 väntas lönerna öka mer inom industrin än på hela arbetsmarknaden.

7.6 Löneutveckling i Europa

I diagram 7.6 jämförs löneutvecklingen i Sverige med den genomsnittliga utvecklingen i Europa¹⁴. Sedan Industriavtalets tillkomst har lönerna i Sverige ökat något mer än genomsnittet för Västeuropa. Under de flesta avtalsperioderna har skillnaden endast varit någon tiondels procent.

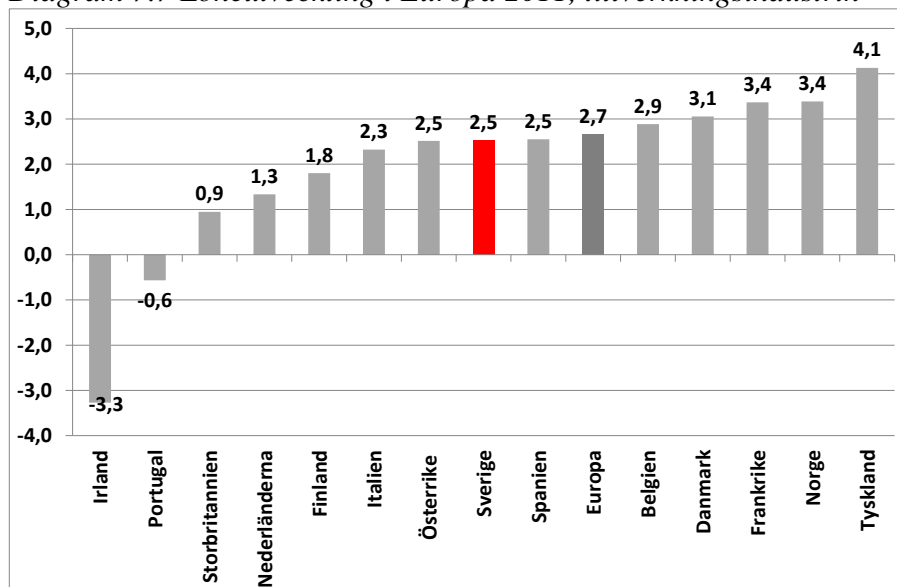
Diagram 7.6 Löneutveckling i Sverige och Europa, tillverkningsindustrin

Källa: Eurostat LCI, Konjunkturlönestatistiken och Facken inom industrins lönedatabas

Bakom det hopvägda genomsnittet för Europa döljer sig skillnader mellan olika länder och olika perioder. Norge är det land där lönerna har ökat mest. Tyskland är det land som haft den lägsta löneökningstakten sett till hela perioden 1998-2011. Den låga ökningstakten i Tyskland har dragit ner genomsnittet för Europa.

Diagram 7.7 Löneutveckling i Europa 2011, tillverkningsindustrin

Källa: Eurostat LCI

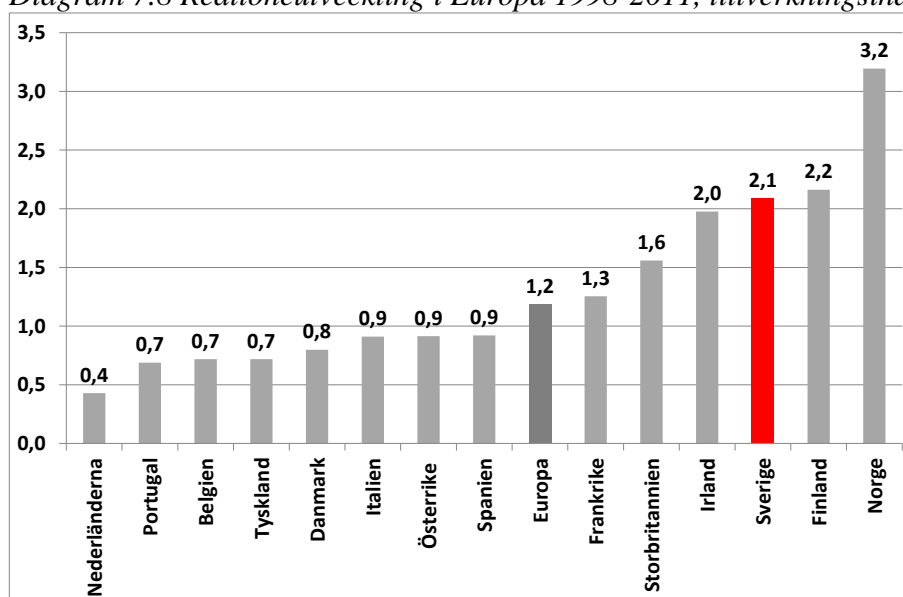
¹⁴ Med Europa avses här Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark, Storbritannien och Norge. Länderna är hopvägda med KIX-vikter.

Under 2011 var dock Tyskland det land som hade den högsta löneökningstakten. De avtalade löneökningarna inom tysk industri har under de senaste åren varit högre än tidigare och under 2011 syntes det i utfallen. Lönerna ökade med 4,1 procent vilket var högre än i något av de andra europeiska länderna i denna jämförelse. Utfallsdata för första halvåret 2012 har varit lägre. Under första respektive andra kvartalet var löneökningstakten i Tyskland 0,6 procent respektive 2,7 procent.

7.7 Reallöneutveckling i Europa

Sverige har under lång tid varit ett av de europeiska länder som har haft högst reallöneökning. Under perioden 1998-2011 ökade reallönerna i Sverige med i genomsnitt 2,1 procent per år. Det var 0,9 procentenheter högre per år än det europeiska genomsnittet.

Diagram 7.8 Reallöneutveckling i Europa 1998-2011, tillverkningsindustrin

Källa: Eurostat LCI

De senaste fem åren har reallöneutvecklingen i Sverige varit något lägre än under hela perioden 1998-2011. Det gäller även i många andra länder. Sverige är även under de senaste fem åren ett av de länder som haft högst reallöneökning och skillnaden mot europasnittet är 0,9 procentenheter per år.

7.8 Utveckling framöver i Europa

Europeiska centralbanken publicerar varje månad tre indikatorer på utvecklingen av löner och arbetskostnader inom euroområdet. Där finns uppgifter om löneutvecklingen *per timme*, utvecklingen av löner inklusive kollektiva avgifter *per anställd* samt en indikator på avtalade löneökningar¹⁵. Avtalsindikatorn är ett genomsnitt för euroområdet och avser hela ekonomin. Tabell 7.2 visar utfallet för 2011 samt det första och andra kvartalet 2012.

¹⁵ Avtalslöneindikatorn avser den huvuddel av lönen som överenskomms i förväg, men omfattar inte utvecklingen i andra ersättningskomponenter såsom arbetsgivaravgifter och flexibla lönedelar som bonusar.

Tabell 7.2 Löne- och arbetskostnadsökningar i euroområdet

	2011	2012q1	2012q2
Avtalade löneökningar, hela ekonomin	2,0	2,0	2,2
Lön per timme, industrin	3,0	1,5	2,3
Lön inklusive kollektiva avgifter per anställd, industrin	3,4	2,2	

Källa: ECB

Avtalsindikatorn för hela ekonomin var 2,0 procent 2011. Utfallen inom industrin var betydligt högre, mellan 3 och 3,5 procent för lön per timme och lön inklusive kollektiva avgifter per anställd. Under de första två kvartalen 2012 har avtalsindikatorn fortsatt varit runt två procent. Även utfallsdata inom industrin var under de första två kvartalen runt två procent.

Avtalsökningar inom industrin i Europa

I de avtal som har slutits inom industrin i Europa 2012 har de avtalade löneökningarna legat på lite olika nivåer. Det tyska verkstadsavtalet, det österrikiska kemiavtalet samt avtalet i Norge pekar på löneökningar på över 4 procent. I det tyska kemiavtalet, det österrikiska metallavtalet samt avtalen i Nederländerna och Belgien har de avtalade löneökningarna varit lägre.

Tabell 7.3 Avtalade löneökningar i Europeiska avtal

Tidpunkt	Land	Längd	Löneökning	Årstakt
Nov 2012	Österrike, Metall	12 mån	3,3%	3,3%
Maj 2012	Tyskland Kemi	19 mån	4,5%	2,8%
Maj 2012	Österrike Kemi	12 mån	4,35%	4,35%
Apr 2012	Tyskland, Verkstad	13 mån	4,3%	4,0%
Apr 2012	Norge	12 mån	4,0%	4,0% ¹⁶
Feb 2012	Danmark	24 mån	2,6%	1,3% ¹⁷
Okt 2011	Finland	25 mån	4,3%	2,1% ¹⁸
Juni 2011	Belgien	24 mån	0,6% realt	0,3% realt ¹⁹
Apr 2011	Nederländerna	26 mån	4,3%	2,0%

Utfallsdata visar att lönerna under det första halvåret 2012 ökat med cirka två procent. Avtalade löneökningar inom industrin indikerar att löneökningstakten kommer att bli högre framöver. Sammantaget ger bilden från tillgänglig statistik och de avtal som slutits på senare tid att lönerna inom industrin i Europa kommer att öka med mellan 2,5 och 3 procent per år under de kommande åren.

Avtalsläget inför 2013

I vanliga fall brukar förhandlingar i många länder ske innan eller samtidigt som våra förhandlingar i Sverige. Nu har många nya avtal slutits under 2012 och de flesta har en löptid som sträcker sig över tidpunkten för de svenska förhandlingarna.

¹⁶ Avtalet innehåller en generell löneökning på 1,25 norska kronor per timme. Fellesförbundet uppskattar värdet på avtalet till 4,0 procent.

¹⁷ I det danska avtalssystemet förhandlas lönerna lokalt. Lågsta-lönerna i det nuvarande avtalet höjs med 1,3 procent per år.

¹⁸ Utöver de avtalade löneökningarna innehöll avtalet engångsbelopp och en rad förbättringar i övriga villkor. Facken inom industrin uppskattade under hösten 2011 det totala värdet på avtalet till 3,1 procent per år.

¹⁹ I det belgiska metallavtalet anges löneökningarna i relation till inflationen. I det nuvarande tvååriga avtalet höjs lönerna med inflationen plus 0,3 procent den 1 juni 2011 och den 1 juni 2012.

Tabell 7.4 Tidpunkter när avtal löper ut i några utvalda europeiska länder.

	2013
Norge	31 Mars
Tyskland, Verkstad	30 April
Österrike, Kemi	30 April
Nederländerna	30 Juni
Belgien	30 Juni
Finland	31 Oktober
Tyskland, Kemi	30 nov
	2014
Danmark	28 Februari

7.9 Sammanfattning

Lönerna inom industrin väntas öka med mellan tre och fyra procent 2012. Inflationen väntas bli cirka en procent. Det innebär att reallönerna kommer att öka med över två procent. Under Industriavtalet har reallönerna ökat varje år förutom år 2011.

Under de senaste fem åren har kvinnorna inom industrin haft en högre procentuell löneökning än männen.

Under perioden 1998-2012 har lönerna inom industrin ökat med i genomsnitt 3,5 procent per år. Löneavtalen inom industrin har haft en starkt normerande roll på svensk arbetsmarknad, löneutvecklingen för hela arbetsmarknaden har varit i stort sett densamma som för industrin.

Löneökningen inom svensk industri har varit något högre än genomsnittet för Europa sedan 1998. Tyskland har haft väldigt låga löneökningar och har dragit ner det europeiska genomsnittet. 2011 var dock Tyskland det land som hade högst löneökning.

Lönerna inom industrin i Europa kommer under de kommande åren att öka med mellan 2,5 och 3 procent per år.

www.fackeninomindustrin.se